

Борис Пентюк

**СТЕПАН РУДАНСЬКИЙ:
СТОРИНКИ ДУХОВНОСТІ**

**Вінниця
2022**

УДК 929Руданський:[821.161.2+271.2]

ББК 83.3(4Укр)1:86.372

П 25

Рецензенти:

Гальчак С.Д. – доктор історичних наук, професор,
член-кориспонтент Української академії історичних наук;
Лисий А. К. – кандидат історичних наук, доцент,
Почесний краєзнавець України

Пентюк Б.М.

СТЕПАН РУДАНСЬКИЙ : СТОРІНКИ ДУХОВНОСТІ / Пентюк
Борис Михайлович. – Вінниця: "Торговий дім "Альфа і Омега", 2022. – 200 с.

У праці приділено увагу важливій ролі священства в житті поета Степана Руданського, досліджено його подільський рід пращурів-священників в чотирьох поколіннях, особливості навчання в духовних закладах Поділля, творчі доробки на духовній ниві, вшанування пам'яті видатного земляка та виховні заходи у сьогоденні. Подані сімейні та архівні документи, спогади нащадків і земляків.

Книга розрахована на широке коло читачів, які цікавляться літературним надбанням свого народу, вивчають історію та краєзнавство Поділля, бажають укріпитися в духовному житті.

Видання може бути використаним у вищих та загальноосвітніх навчальних закладах при вивченні творчості поета Степана Руданського.

ISBN 978-617-7237-90-6

Пентюк Борис Миколайович

**СТЕПАН РУДАНСЬКИЙ:
СТОРІНКИ ДУХОВНОСТІ**

© Пентюк Б.М., 2022

© ТД «Альфа і Омега», 2022

© ПП Балюк І. Б., 2022

Зміст

Зі словом Божим і науковим.....	4
1. Священницький рід Степана Руданського	9
1.1. Священнослужителі в роду поета.....	9
1.2. Стезею попередників: навчання в духовних закладах Поділля	28
2. Зміна життєвих орієнтирів.....	40
2.1. Петербурзький період: студент – медик і поет	40
2.2. Ялта в житті Степана Руданського: лікар, громадський діяч, поет	49
3. Духовні мотиви в житті та творчості	58
3.1. Обереги літературної спадщини поета	58
3.2. Духовні мотиви у поезіях	71
3.3. Християнські цінності життя	89
4. Вшанування пам'яті поета.....	93
4.1. Музей і свято Степана Руданського	93
4.2. Посвята Степану Руданському	103
4.3. Творчі спілкування і шанувальники поета	114
5. Степан Руданський серед нас	134
5.1. По місцях поета та його нащадків	134
5.2. Фотосюжети про Степана Руданського та його шанувальників	153
5.3. Молитви за пращурів і нащадків.....	171
Післямова.....	176
Подяка	179
Список використаних джерел	180
Додатки	185

Зі словом Божим і науковим

І ось у світ, до свого читача, прийшла нова книга Б.М. Пентюка, цього разу - про Степана Васильовича Руданського. Хто він автор книги Борис Миколайович Пентюк? Чому він, людина з первинною вищою технічною освітою, взявся за книгу з царини літературного краєзнавства і саме про першого поета Поділля, талант якого у своїх працях не раз відзначав Іван Франко, вважаючи, що він *«...обік Шевченка найвизначніший в українськiм письменстві ХІХ віку»*.

Борис Миколайович - подолянин з Павлівки, що на Вінниччині. Там з давніх - давен жили його предки, там здобув середню освіту. І хоча зі студентських років живе у Вінниці, з Павлівкою не пориває - вона його, а він усіма односельцями сприймається як свій, павлівчанин. Закінчив Вінницький політехнічний інститут, отримав фах інженера - механіка, має низку запатентованих винаходів і раціоналізаторських пропозицій, відзначений знаком «Винахідник СРСР» та премією Українського науково - технічного товариства. Ще у 80-х роках з рук академіка Бориса Патона отримав медаль Академії наук УРСР для молодих учених. Наукові дослідження вивершив успішно захищеною дисертацією, отримав науковий ступінь кандидата технічних наук, вчене звання доцента. Готував докторську дисертацію, очолив у Вінниці соціально-економічний інститут - філію Київського університету розвитку людини «Україна» і на самому піку науково-педагогічної кар'єри раптом подав у відставку...

У моєму науковому житті Борис Миколайович з'явився 2014 року, і пов'язано це з першою Шаргородською науковою історико-краєзнавчою конференцією, яка відбулася 17 жовтня того року. На пленарному засіданні я зробив доповідь про першого православного владику Поділля архієпископа Іоанікія (Никифоровича - Полонського), який зі своєї першої резиденції в Шаргородському Свято-Миколаївському монастирі відроджував православ'я в Подільському краї, відкрив духовну семінарію та кілька духовних училищ, за що названий «батьком духовної освіти на Поділлі». А Борис Миколайович надіслав на конференцію статтю про відродження Шаргородського Свято-Миколаївського чоловічого монастиря та його перших настоятелів, вміщену у збірнику матеріалів конференції. У ній було дещо нове, що зацікавило мене, і я, попросивши контактні дані її автора в колеги А.К. Лисого, зателефонував Борису Миколайовичу. Згодом отримав від нього заавтографовану монографію «Шаргородський Свято-Миколаївський монастир» (Вінниця: ПП «ТД

«Едельвейс і К», 2015. 162 с.: іл.). телефонне спілкування набувало більшої інтенсивності, і врешті 6 липня 2017 року відбулася й перша зустріч у санаторії «Хмільник». Спілкувались більше двох годин, і я, вибачившись, запитав, що спонукало його, успішного науковця і ректора, раптом перейти на абсолютно нове поприще духовного служіння.

Його відповідь була лаконічною: «*Так Богу було угодно...*». А далі повідав, що походить з роду, коріння якого сягає в глибину майже чотирьох століть. Предки були людьми віруючими. Бабуся Ганна Ігнатовська мала дворянський статус. Дід Федот Пентюк 1932 року, у пору дикого сталінського терору проти духовенства, прийняв сан священника. І нині двоюрідний племінник Адам має сан архімандрита, внучатий племінник Олександр - протоієрея, двоюрідна сестра Іуліанія обрала шлях черниці, служить Богу і людям у монастирі. І мені стало зрозуміло - йдеться про той вічний поклик і особисті переконання, які й повернули життєву стежку Бориса Миколайовича в лоно церкви, на стезю пастирського служіння, де він вдало і цілком свідомо поєднує слово Боже і наукову аргументацію в своїй духовній просвітницькій діяльності.

2007 року прийняв він сан диякона, 2009 року - священника, збудував храм в честь «Собор Іоанна Предтечі» в м. Вінниці та став його настоятелем. Службу поєднував з наполегливим здобуттям нових знань: чотири роки заочно навчався в Почаївській духовній семінарії, ще чотири - у Київській духовній академії, захистив дисертацію на ступінь кандидата богослов'я, яка й лягла в основу монографії про Шаргородський Свято-Миколаївський монастир. Ревне служіння Богу відзначене не тільки повагою і любов'ю парафіян, а й високими в його посадовому становищі церковними нагородами: саном протоієрея, Нагрудним хрестом з прикрасами та ін.

Я уважно стежив за науковими успіхами отця Бориса, бо стосувались вони здебільшого церковного краєзнавства, напряму наукового дослідження, який тільки в добу незалежності почав відроджуватися. Монографія про Шаргородський Свято-Миколаївський монастир, виконана за всіма вимогами до такого типу наукових праць. Вона прорецензована відомими в Україні істориками доктором історичних наук, професором С.Д. Гальчаком та кандидатом історичних наук, доцентом А.К. Лисим, вдало структурована - 4 розділи і 10 підрозділів, список джерел налічує 152 позиції - документи чотирьох центральних та обласних державних архівів, збірники документів і матеріалів, публікації в «Подольських єпархиальних ведомостях», «Трудах Подольського єпархиального історико-статистического комитета», «Українському історичному журналі» та ін.). Монографія досить об'ємно та

об'єктивно представила минуле обителі, яка стала центром відродження православ'я на Поділлі наприкінці XVIII ст., й засвідчила, що її автор - сформований дослідник.

Наступні видання («З вірою в майбутнє» та «Павлівка. Витоки духовності») носять нарисовий характер, що дозволило автору у формі подачі матеріалу відійти від жорстких вимог монографії і доповнити основну канву документами з сімейних архівів односельців, їх спогадами, місцевим фольклором, віршами земляків, рясно пересипати світлинами. Але і в такому форматі вони засвідчують відданість автора науковому підходу до дослідницької праці - тематика тісно пов'язана з церковною історією, матеріал подається через призму духовного життя краю, викладається із беззаперечним дотриманням принципів історизму, науковості та об'єктивності.

Характер наших з Борисом Миколайовичем стосунків перебував у постійній динаміці. Почастішало телефонне спілкування, наступна зустріч відбулася 2017 року в Кам'янці-Подільському під час XV-ої Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції, на якій він оголосив доповідь про одне з релігійних чудес на Поділлі у 1920-і роки - явлення Пресвятої Богородиці в Іосафатовій долині. Дві статті в співавторстві зі своїм давнім колегою-науковцем Анатолієм Кононовичем Лисим надіслав у Дунаївці до збірника науково - краєзнавчих матеріалів «Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій». Своїми дослідженнями він поглибив і мої знання церковної історії Поділля, зокрема про Калинівське чудо, про рід Лотоцьких - Цапукевичів, про репресованих священників - виселенців, зокрема про Семена Яковича Щербаня з Тернави Дунаєвського району, Іосафатову долину - долину хрестів, павлівську некрополістику та ін. Кинулись в очі сюжети про Степана Руданського, його родину, вміщені в обох останніх виданнях.

Постать «першого поета Поділля» вельми цікавила й мене ще з шкільних років, інтерес посилено навчання в Кам'янці - Подільському на історико-філологічному факультеті педінституту. Я багато читав про С.В. Руданського, його творчість, знаю напам'ять з десятків улюблених гуморесок-співомовок, не раз наспівував романс «Повій, вітре, на Україну» на слова С.В. Руданського. У Ялті побував біля дому з меморіальною табличкою про проживання в ньому славетного земляка, на старому Масандрівському кладовищі віднайшов могилу, а згодом й архівні документи про те, як директор вінницької філії Всенародної бібліотеки України В.Д. Отамановський добився встановлення пам'ятника на забутій могилі не менш забутого старого кладовища, у першому числі вінницького наукового збірника «Подільська старовина» вмістив відповідну

статтю. На початку 90-х, час занепаду української економіки та гіперінфляційних процесів, маючи повноваження члена президії Українського фонду культури побував у хомутинецькому музеї Степана Руданського, виявив його плачевний стан і на прохання завідувачки про підтримку опублікував у газеті «Південний Буг», яку тоді вів Володимир Лисенко, статтю «Замовте слово за Руданського...». Тобто у кожного з нас, у Бориса Миколайовича та у мене, був свій Руданський. Про це й заговорили, і я натякнув, що його сюжети про Степана Руданського вартують окремої книжки. «А я вже над цим працюю», – повідомив Борис Миколайович. У час його роботи над книгою було чимало розмов - обміну думками, консультацій. І ось нарешті на мою електронну адресу прийшов її перший робочий варіант.

Робота над книгою - то ще й уміння автора знайти наукову проблему, оцінити її актуальність, віднайти ракурс розкриття проблеми і ті джерела, які допоможуть якнайповніше реалізувати визначену мету і завдання. Все це Борис Миколайович виконав майстерно, адже довго виношував думку, вивчив усі дотеперішні публікації про Степана Руданського, видання його творів ще з ХІХ ст., опрацював документи Подільської духовної консисторії в Державному архіві Хмельницької області. Поза увагою автора не залишилася й діаспорна література, зокрема спогади О.Г. Лотоцького, сестра якого була дружиною павлівського священника Володимира Цапкевича. Свого часу Олександр Гнатович зібрав розпорошену спадщину С. Руданського, упорядкував й передав В.А. Сочинському - власнику приватного видавництва «Дністер» у Кам'янці-Подільському і той, незважаючи на різні труднощі, видав перший том. Визначальну роль у виборі наукової проблеми відіграв і той факт, що родове коріння Степана Руданського по материнській лінії знаходиться в Павлівці, мати Феодора Порфирівна Добротворська походила з павлівської священницької родини, там не раз бував Степан, там його батько - хомутинецький священник Василь Іванович Руданський орендував землю для церковних потреб.

І цього разу Борис Миколайович знайшов свій підхід до розкриття проблеми - всесторонньо дослідив родовід Руданських, тогочасне священницьке оточення поета, зокрема життя і діяльність трьох владик - подолян, у якийсь спосіб дотичних до постаті поета, увів деякі нові факти кам'янецького, петербурзького і ялтинського періодів життя і діяльності Степана Васильовича. Автор по-новому підійшов до розгляду небезпроблемних стосунків сина і батька Руданських, в яких радянська літературна критика шукала виключно факти, які б підкреслювали революційність і безбожність Степана Васильовича - характерні риси «нової»

радянської людини. Він аргументовано спростовує ці факти, дискутуючи з попередніми дослідниками. Про це дізнається читач сам, прочитавши книгу. Новизна книги ще й в тому, що Б.М. Пентюк розкрив внесок нащадків Степана Васильовича в духовне життя України, зокрема й житомирянина Олексія Боржковського, підполковника медичної служби у відставці, правнучатого племінника поета. На конкретних прикладах автор показав консолідуючий вплив творчості С. Руданського на покоління українців доби незалежності, вшанування його пам'яті, порушив проблему вивчення творчості поета в сучасній українській школі тощо.

Аргументи і факти доповнено документальними свідченнями, спогадами, а також низкою світлин, які вихопили й зафіксували миттєвості, пов'язані з життям, літературною діяльністю поета, його пошануванням на Поділлі та різних кутках України. Книга, на наш погляд, є суттєвим досягненням сучасного літературного краєзнавства, помітним внеском у вивчення життя і діяльності нашого славетного поета - земляка.

Наукове подвижництво отця Бориса має діяльний характер. У рідному селі він створив такий собі подільський варіант скансена - музею старожитностей під відкритим небом. Проявив ініціативу, об'єднав небайдужих павлівчан і здійснив воздвиження хрестів на павлівському старому цвинтарі поблизу бувшої каплички, де поховані предки Степана Руданського. А ще зібрав бібліотеку раритетних видань, якими послуговуються вінницькі колеги - науковці. У своєму духовному просвітництві вдало поєднує слово Боже з аргументованим зверненням до фактів відданого служіння Богу і своєму народу багатьох попередників і наших сучасників.

В.С. Прокопчук, доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник народної освіти України

1. Священницький рід Степана Руданського

Зі школи пам'ятаємо Степана Руданського - автора неперевершених гуморесок, яскравих ліричних творів, перекладача світової класики. Все своє коротке життя вірно служив він справі збагачення та утвердження культурних надбань рідного народу, як фольклорист, поет, громадський діяч.

Він знав багато народних пісень, переказів, був добре обізнаний з народними й церковними традиціями. Його творчість пов'язана з життям простих людей, священнослужителів, з середовища якого він вийшов і добре знав.

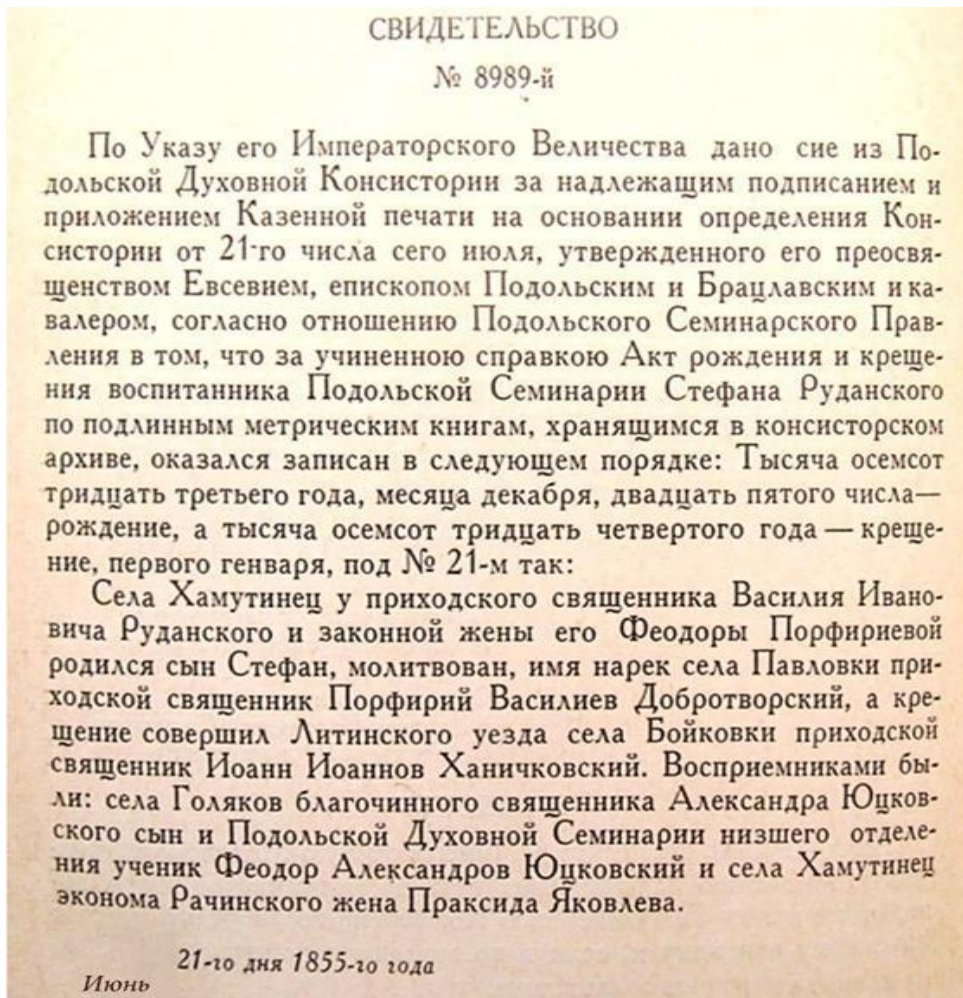
За життя поета не було книжкових видань його поезій. Дещо друкувалося в періодиці, зокрема у петербурзькій «Основі», рукописні твори зберігалися в рідних, низка автографів - у друзів, колег, ширились у студентському середовищі. Лише наприкінці ХІХ ст. побачили світ перші збірки його творів і почав проявлятися інтерес до біографії поета. У радянські часи побачило світ кілька академічних видань з коментарями і спробами біографічних досліджень. Ці дослідження виконані в дусі часу, з їх антирелігійним спрямуванням.

Зважаючи на атеїстичну односторонність матеріалів радянської доби, пропонується висвітлення життя і творчості поета крізь призму його духовних інтересів. Ці інтереси формувалися і почали проявлятися вже в дитячі роки серед рідних з двох родів священників у Хомутинцях і Павлівці, під час навчання в Шаргородському духовному училищі та Подільській духовній семінарії, а згодом зайшли відображення в літературній творчості, у виборі друзів, спілкуванні, в особистій житті та жертвоночній праці. Духовні аспекти життя і творчості Степана Руданського актуальні в наш час, знаходять нове прочитання і потрактування.

1.1. Священнослужителі в роду поета

Степан Руданський - виходець з відомих священницьких родів Поділля Руданських-Барановичів з Хомутинців і Добротворських-Шевадзицьких з Павлівки на Вінниччині. Народився він у селі Хомутинці 25 грудня 1833 року за старим стилем (6 січня 1834 року - за новим). Його батьками були священник **Василь Іванович Руданський** і **Феодора Порфиріївна Добротворська**. Ім'я Степану при хрещенні дав парафіяльний священник села Павлівки, й водночас

його дід, **Порфирій Васильович Добротворський**, що підтверджує копія свідництва про хрещення [77]:

Хомутинецька родова гілка по батьковій лінії

Найдавніший з родини Руданські, виявлений нами в ході дослідження, є прапрадід поета отець Стефан, який до 1773 року служив у калинівському храмі Святої Параскеви. А вже 1774 року цим храмом опікався його син Василій Стефанович Руданський.

Прадід поета **Петро Руданський** взяв шлюб з дочкою пароха Завадинського, мали вони дітей Івана, Федора, Катерину. 1777 року прадід Петро став парохом Слободострижавської Миколаївської церкви. Мав конфлікт із-за права власності з лаврівським орендарем корчми Шмулем, справа дійшла до суду, де він змушений був скласти присягу, що інстигатор (наглядач) духовних справ 7 липня 1781 року визнав порушенням церковних правил [33].

Витяг з клірових відомостей храму Святителя Миколая села Слобода Стрижавська за 1795 рік підтверджує, що настоятелем храму був Петро Стефанов син Руданський, який разом з дружиною Марією мав сина Іоана -21 рік, сина Федора – 12 років, дочку Катерину - 8 років.

Відомості

1795 года Менабра 30 дна. Брацлавоу Губерніи Пскову вѣдѣннѣиго Іоаннѣ (Слобода) Стрижавскаго Церквѣи Тренѣ Россійскаго Исповѣданія во Шна Святителя Николая, принадлежашеи въ Епархіи Брацлавскоу, и подвѣдомствѣи Духовноу Стрижавскоу Провѣдѣнію Началствующи Церквѣи Петръ Стефановъ Сынъ Руданскоу, По снѣгъ гостившаго съ 1794 года Іоаннѣ 23 дна. Е.И. Императорскаго Величества и въ народъ публичноу знаеда даъ снѣгъ вѣдомствѣи о себѣ и о прочѣи Духовенствѣи принадлежашеи въ оной Церквѣи сѣмѣиствѣи обоего пола.

	Муже снѣго пола		Жен. кнѣго
	Лѣтъ		
Іоаннѣ Стефановъ Сынъ Руданскоу	27		
Его жена Марія Диоплеа дочь Унѣи Дѣтѣи Синоу		37	
Іоаннѣ	21		
Фредоръ	10		
Дочь Еватерина		0	

(обукаются по Полѣ снѣу и Поросяснѣу прѣбываю).

Витяг з клірових відомостей храму Святителя Миколая села Слобода Стрижавська від 1795 р. про сім'ю отця Петра Стефанова сина Руданського

Після отця Петра Стефановича Руданського з 1801 року в Слободі Стрижавській служив його син священник Федір Петрович Руданський [18].

Дід Степана по батькові Іван Петрович Руданський народився 1776 року, взяв шлюб з Ганною Василівною Баранович, 1778 року народження. Мали вони десятеро дітей: Василя, народився 2 січня 1799 року; Григорія (1801 – 1803); Марфу, народилася 4 липня 1803 року; Єфросинію (1805 -1809); Григорія (1807 – 1810); Феофілакта (1810 – 1820); Марію, народилася 14 квітня 1813 року; Феофанію, народилась 9 липня 1816 року; Гаврила (1819 -1820) та Андрія, який народився 30 грудня 1821 року. Помер Іван Петрович Руданський 1828 року, на 57 році життя, а вдова Ганна Руданська (Баранович) - 1830 -го, на 53 році життя.

Тесть Івана Петровича Руданського Василь Баранович служив священником Хомутинецької парафії впродовж 1779 - 1799 рр. Його діти: Ганна, народилася 1778 року, Олександра - 1781 року, Іван, 1782 -го. Помер Василь Баранович на 51 році життя. 23 грудня 1805 року Хомутинецьку парафію прийняв його зять Іван Петрович Руданський.

Степанів батько Василь Іванович Руданський народився 2 січня 1799 року. В «Обшуковій книзі» Богословської церкви села Хомутиці за 1851 рік дано послужний список священника Василя Руданського, вказано, що він - попівський син, народився в Хомутинях, навчався в Кам'янці-Подільському в Подільській духовній семінарії і закінчив клас "словесності". На службу поступив у Подільську духовну консисторію, 1824 року отримав чин

колезького реєстратора, 1828 -го - губернського секретаря. 1829 року зі служби звільнився, одружився з дочкою священника Порфирія Добротворського із села Павлівка Вінницького повіту Феодорою і прийняв хомутинецьку парафію. 15 травня 1830 року архієпископом Подільським і Брацлавським Ксенофонтом рукопокладений у священники і був призначений настоятелем хомутинецької Іоанно-Богословської церкви. Мав вірчу грамоту від 29 травня 1830 року за № 29 [33].

У Василя Івановича Руданського з Феодорою Порфирівною Добротворською було восьмеро дітей:

Степан Руданський, народився в Хомутинях 25 грудня 1833 року за старим стилем (6 січня 1834 року - за новим), помер у Ялті 1873 року, медик, український письменник, громадський діяч;

Григорій Руданський, 1832 року народження, службовець;

Євфимій (Юхим) Руданський, народився 1835 року, з листа Степана до брата Григорія від 30 вересня 1863 року відомо, що Юхим, мав дружину і доньку, хворів на сухоти;

Фекла Руданська, народилася між 1839 та 1840 роками, була одружена зі священником Михайлом Звинагородським;

Олександр Руданський, народився 1840 року, учителював, протягом 1862-1865 рр. - наглядач Приворотського повітового духовного училища Ушицького повіту;

Ольга Руданська, народилася 1843 року, 1861 -го вийшла заміж за студента Подільської духовної семінарії Степана Васильовича Комарницького;

Надія Руданська, народилася 1848 року, померла у дворічному віці;

Любов Руданська, народилася 1848 року, померла 1850 -го.

Зважаючи на те, що сестри-близнятка Надія та Любов померли в ранньому дитинстві, дослідники часто не згадують вказаних сестер поета.

Отже, першим з Руданських у хомутиницькому храмі Іоанна Богослова з 1790 до 1829 року служив дід поета Іван Петрович Руданський (н.1776 - п.1829), а після нього протягом 1829 - 1861 рр.- батько Василь Іванович Руданський.

Іоанно-Богословську церкву в Хомутинях збудували на високому пагорбі 1752 року на кошти парафіян та поміщика Михайловського. Храм був дерев'яний, вкритий жерстю, іконостас - чотирирядний, 1888 року поновлений коштом парафіян. За престолом зберігалась древня ікона Божої Матері, написана 1755 року на полотні й поновлена стараннями отця Василя Руданського 1855 року.

Поряд з церквою стояла висока дзвіниця, з якої можна було оглянути навколишні села, дзвони були дуже голосними. Біля церкви - пасіка, вулики якої отцю Василю передав тесть отець Порфирій Добротворський з Павлівки. Отець Василь ретельно виконував обов'язки сільського священника. Чимало зусиль доклав зусиль до ремонту хомутинецької церкви і з дружиною був похований біля неї.

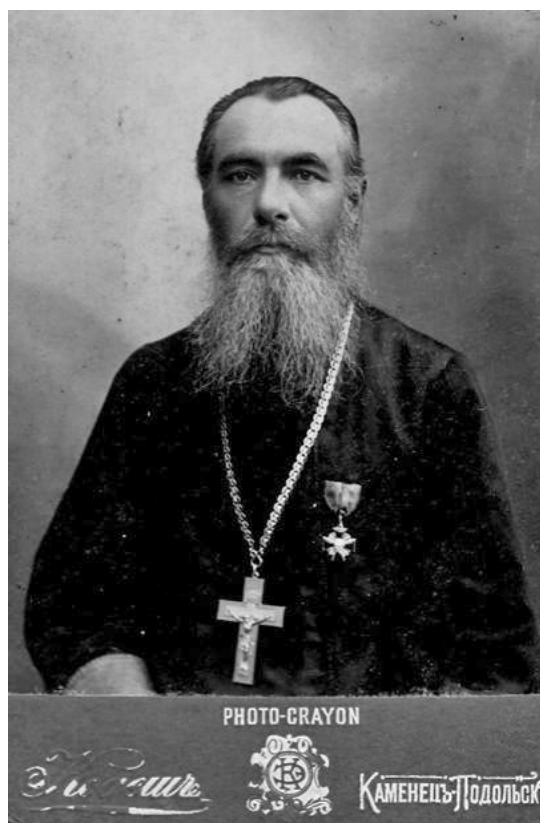
Руданські в Хомутинях були не надто заможними. Біля землі працювала вся родина поета. Доводилося орендувати землю і в Павлівці, яку допомагали обробляти парафіяни та наймит Фотій.

Батьки Степана Руданського «... були люди середнього достатку, но все-таки у них в першій хаті стояв уже фортеп'ян... Мама Руданського ходила зав'язана хусточкою кінцями наперед, а старий отець Василь помаленьку говорив, з повагою, і старався балакати по російські», - писав у листі від 5 липня 1906 року Микола Симашкевич до Агатангела Кримського. Там же читаємо: «По виду Степан Васильевич був буцматий, здоровий, праворний і жвавий хлопець, риси лица прості, одним словом, сільський парубок!... Як був жартівливий в своїх віршах, таким був і у своїм життю» [35].

*Сестра поета Ольга Василівна Комарницька (Руданська)
та її чоловік Стефаній Комарницький, 60-ті р. XIX ст.*

Після смерті батька Василя Івановича Руданського з 1861 по 23 серпня 1862 року, в Хомутинях став служити його зять Степан Комарницький, чоловік сестри поета Ольги, якого згодом перевели в Малі Кутища. 1865 року отець Степан помічник наглядача сільських шкіл - за ревність у виконанні посадових обов'язків Преосвященним Леонтієм був відзначений набедреником і 15 карбованцями. На посаді перебував майже сорок років. Саме він був хранителем творчої спадщини поета. У Малих Кутищах закінчив своє земне життя і був похований біля церкви поряд з дружиною Ольгою.

*Ліворуч чоловік сестри поета Степан Васильович Комарницький, 1906,
праворуч його брат Петро Комарницький, 1915*

У родині Комарницьких було семеро дітей, до дорослого віку дожили три доньки: Ганна, Єлизавета та Софія.

Ганна (1893р.), Софія (1876р.) та Єлизавета Комарницькі –племінниці поета

Ганна навчалась в Києві, хотіла стати лікарем, чудово малювала, але життя раптово обірвалось через нещасний випадок (отруїлась грибами) 1898 року. Єлизівета і Софія одружилися зі священниками сусідніх з Хомутипчами сіл.

СВЯЩЕННИКЪ
Стефанъ Васильевичъ
и
Ольга Васильевна
КОМАРНИЦКІЕ.
въ день бракосочетанія ихъ дочеру
Софію Стефановну
съ
Василіємъ Васильевичемъ
БОРЖКОВСКИМЪ,
покорно просятъ Васъ пожелать съ
смействомъ на свадебный вечеръ въ
село Олесько-Дутищци, Винницького
уѣзда, 2 Ноября 1897 года.
Ст. в.-д. ж. д. Казанова и Голедри.

Запрошення на весілля

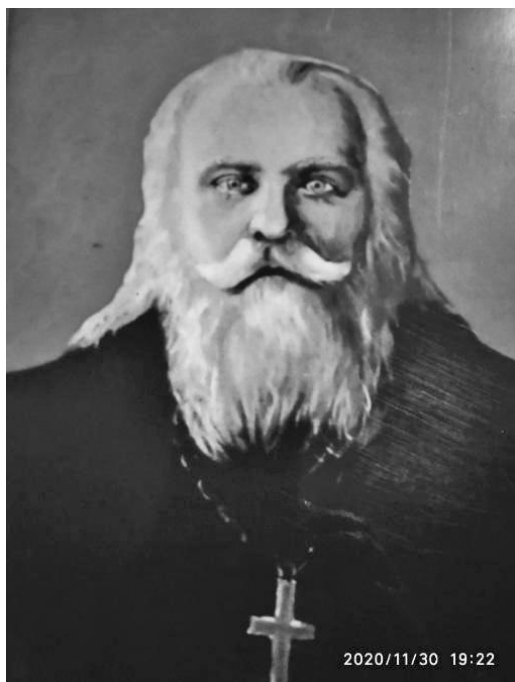
Василь Васильович Боржковський

Священнослужителі Боржковські

Родова гілка Боржковських розпочинається від племінниці Степана Руданського Софії (Соні) Степанівни Комарницької - дочки сестри поета Ольги. Народилася Софія Стефанівна 1876 року, взяла шлюб 9 листопада 1897 року з мізяківським священником Василем Васильовичем Боржковським, який був священником у Мізякові.

Василь Васильович Боржковський (1873-1949) народився і проживав в Мізякові, служив у храмі після свого батька протоієрея Боржковського Василя Григоровича. Похований на сільському цвинтарі 1949 року.

Отець Василь Васильович був молодшим сином в сім'ї протоієрея Василя Григоровича Боржковського. 1902 року в Мізякові ним була збудована двокласна церковнопарафіяльна школа, а згодом - і церква. Його старший син Валеріан Васильович Боржковський (1864-1919) – український етнограф, фольклорист, громадський діяч. 1917 року був призначений Вінницьким комісаром Тимчасового уряду, брав найактивнішу участь в українському визвольному русі, за що був розстріляний більшовиками 1919 року. Валеріан Боржковський цікавився творчістю Степана Руданського, його етнографічно-фольклорними доробками, продовжив дослідження творчості лірництва на Поділлі.

*Протоієрей Василій Григорович Боржковський
та його син Валеріан Васильович Боржковський*

У сім'ї отця Василя і матінки Софії (1876-1942) народилися діти: Ніна (1902-1989), Сафон (1898-1979), Дмитро (1900-1.05.1944), Василь (1907-1969).

Двоюрідній онук поета Василь Васильович Боржковський

Василь Васильович Боржковський (1907-1969), проживав у Брацлаві, працював ветлікарем, одружився з вчителькою молодших класів Галиною Арсенівною Пршемиською. В сім'ї було троє дітей: Олексій Васильович, (1934), Микола Васильович (1937), Лідія Василівна (1941).

Сафон Васильович Боржковський (1898-1979), народився в Мізякові, проживав у селі Парафіївка, Ічнянського району, Чернігівської області, працював агрономом, дітей не було. Похований у Вінниці.

Дмитро Васильович Боржковський (1900-1.05.1944), народився в Мізякові, проживав у Чукові, працював агрономом, загинув на фронті, дітей не було.

Ніна Василівна Боржковська (1902-1989), народилася у Мізякові, проживала у Вінниці, працювала бухгалтером, схожа на тітку Ганну Комарницьку, дітей не було.

Родина Боржковських шанувала пам'ять свого пращура. Батько Василь Васильович мав окрему теку з написом «Степан Руданський», дбайливо складав до неї світлини, газетні вирізки, інші матеріали про своїх предків. На всіх сімейних святах у слухну хвилину батько співав пісню «Повій, вітре, на Україну». В пам'ять про Степана Руданського берегли мушлі, привезені з Ялти, та годинник фірми «Павло Буре», подарований поету за ревну службу.

На отцю Василю Васильовичу закінчилося священницьке служіння в роду Руданських по лінії Комарницьких-Боржковських.

Священнослужителі Кременські

Племінниця поета Єлизавета Комарницька (1868-1945) вийшла заміж за священника Михайла Олександровича Кременського. Вони проживали у Микулинцях, були досить заможними, мали великий будинок, молотарку, клуню, багато землі, худоби.

Четверо їхніх дітей: Ніла, Євгеній, Анатолій і Марія отримали гарну освіту, навчалися у гімназіях. Євгеній і Анатолій закінчили Кам'янець-Подільську духовну семінарію,

Батько Михайло Олександрович Кременський помер 1918 року від запалення легенів. Турботи про господарство і матір лягли на Анатолія – молодшого в сім'ї, тому він змушений був залишити навчання в Київському комерційному інституті після першого курсу.

Про чудні Божі справи у сім'ї згадує Галини Вадимівни Лемфер (Кременська): «Якось до господи покійного священника Михайла Кременського зайшли більшовики і почали вимагати здати рушницю, яка була колись у батька. Та ніхто не знав, де він її заховав. Більшовики пригрозили, що розстріляють усіх, якщо до ранку зброю не здадуть. Мати з сином обшукали все, але рушницю так і не знайшли. В знеможі лягли заснути, покладаючись на волю Божу. І тут Єлизаветі Стефанівні приснився покійний чоловік священник Михайло. Він сказав, що зброя захована в клуні під стріхою і показав потаємне місце. В тривозі жінка пробудилась і кинулась шукати зброю у тому місці, яке показав у сні чоловік. Виявилось, що рушниця справді там. Життя її і сина було врятоване».

Михайло Олександрович Кремінський з дружиною Єлизаветою онукою поета з Комарницьких, дочкою Нілою, синами Євгенієм та Анатолієм (на руках), 1900

*Кремінська (Вагнер)
Марія Михайлівна, 1929*

*Гімназист Анатолій
Кремінський, 1914*

Кремінська Ніла Михайлівна проживала у Кенігсберзі, мала двох дочок, інші дані відсутні.

Кремінська Марія Михайлівна проживала у Полтаві, була одружена з німцем на прізвище Вагнер. Дітей не було, померла перед війною від крововиливу, інша інформація відсутня.

Кремінський Євгеній Михайлович був священником в Микулинцях, одружений з Наталією із Романових. Виховували чотирьох дітей - Вадима, Андрія, Ніну, Тетяну.

У 20-х роках священника Євгенія Михайловича Кремінського вислали у Сибір. Його діти Вадим, Андрій, Ніна, Тетяна залишилися з бабусею Єлизаветою Стефанівною Кремінською.

У 30-х роках Євгеній Михайлович Кремінський працював бухгалтером на заводі у Артемівську, до нього мама Єлизавета привезла дітей.

У 1937 році отця Євгенія повторно заарештували, подальша інформації про нього відсутня. Його дружина Наталія з дітьми Вадимом і Танею повернулися на Поділля, а дочка Ніна виїхала на Алтай. Ніна Євгеніївна.

Кремінська (Зирянова) вийшла заміж і проживала на Алтаї, де зараз живе дочка Лариса з дітьми;

Андрій Євгенійович Кремінський - учасник війни, навчався і проживав у Москві, від першої дружини мав двох синів - Аліка і Сашу, від другої дружини - дочку Марину.

Вадим Євгенійович Кремінський (1920-1970), воював на фронті, був поранений, залишився без ніг. З дружиною Павлиною мали двох дітей- сина Вадима (Володимира) і дочку Галину, яка проживає в Бохониках.

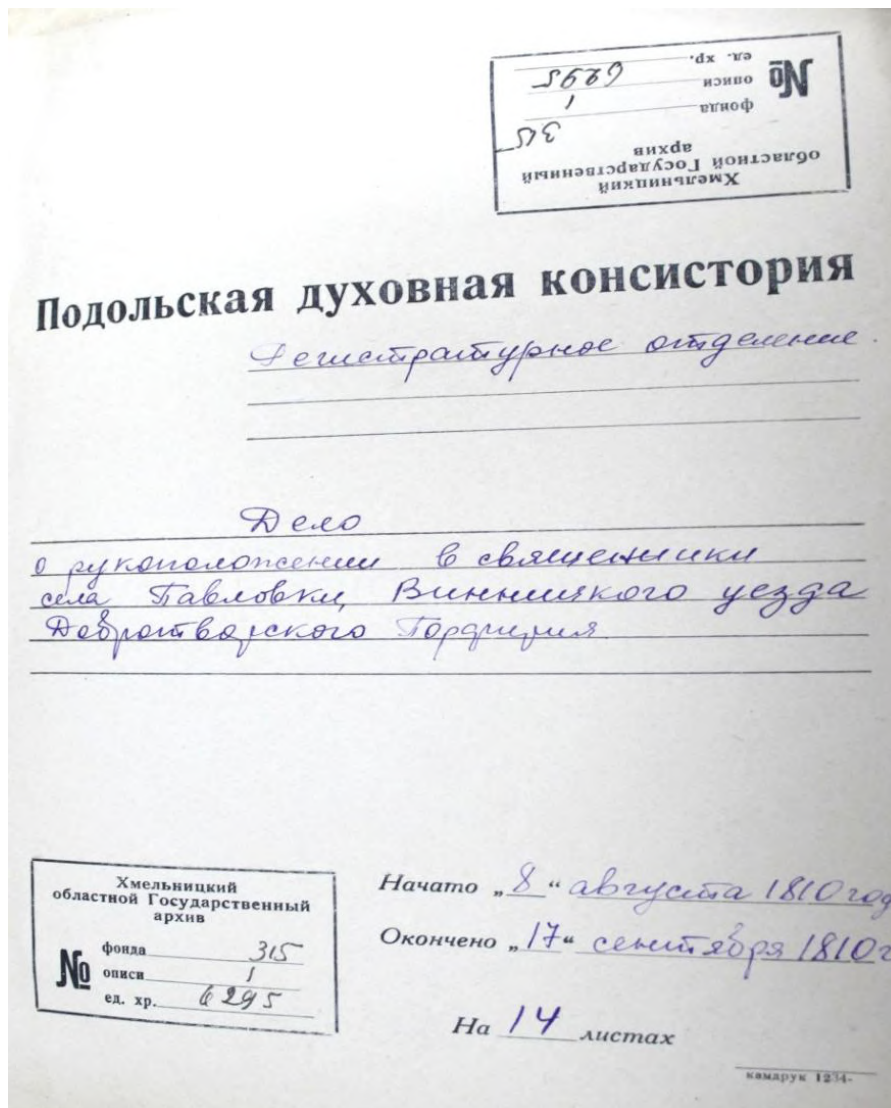

Єлизавета Стефанівна - двоюрідна онука Степана Руданського з дітьми сина-священника Євгенія - Андрієм, Ніною, Вадимом, Танею, 1932

Тетяна Євгеніївна Лесна (Кремінська) (1919-2019) з сім'єю проживала у Вінниці, працювала головним бухгалтером кінопрокату, з чоловіком Олексієм Лесним мала двох синів Михайла та Леоніда.

Брат священника Євгенія Кремінський Анатолій Михайлович перед війною одружився на Олені Новосільській. У 1940 році в них народилась донька Галина.

На Євгенію Михайловичу Кремінському завершилося священницьке служіння у нащадків поета Степана Руданського по лінії Комарницькі-Кремінські.

Справа про рукопокладення священника Порфирия Добровольського

Павлівська гілка священнослужителів по матері поета Феодорі

Священниками у роду поета по матері Феодорі були прапрадід Михайло, прадід Мирон Шевадзицькі та прадід Василь і дід Порфирій Добровольські, які служили в Павлівці з 1748 до 1839 року [52].

Дід поета по матері Феодорі Порфирій Васильович Добровольський - священник у другому поколінні. Документально підтверджено, що його батько Василь Добровольський 3 вересня 1780 року просив про вступ у духовне звання, а отже першим у родині Добровольських став на священницький шлях.

Народився Порфирій Добровольський 1786 року в селі Старий Осійв Ольгопільського повіту Подільської губернії, де парафію обіймав його батько. Навчався в Подільській духовній семінарії, одружився з дочкою покійного священника Мирона Шевадзицького Антоніною. Погодження на призначення священника Порфирія Добровольського в село Павлівку 25 червня 1810 року підписали «хрестиком» парафіяни Йосип Канюка, Никифор Кугай, Дмитро Коник, Василь Дичук, Михайло Гунько, Федір Дикий, Корнило Братков.

З 1816 до 1825 року отець Порфирій був благочинним округу, звільнений від обов'язків через хворобу.

Згідно з відомостями про сповідників і причасників Павлівської Свято-Іоанно-Богословської церкви у святу Чотиридесятницю 1833 року в селі священнослужителями та членами їх сімей були:

- парафіяльний священник Порфирій Васильович Добротворський, вдівець 46 років;
- заштатний дячок Ігнатій Степанович Соболевський - 56 років, його дружина Євдокія Степанівна 49 років з дітьми Соломією - 22 роки, Агафією -16 років, Мариною - 11 років, Панасом -7 років;
- заштатний паламар Матвій Степанович Островський - 54 роки, його дружина Тетяна Семенівна - 49 років, діти: Іван - 17 років, Лаврентій - 14 років, Олександра -11 років;
- мати священника Анна Дмитрівна Добротворська, вдова, попадя, 76 років;
- рідна сестра священника Марія Василівна Кузьминська 35 років, її дочка Олена 9 років.

Крім трьох священницьких чинів (єпископ, священник, дякон), існували й нижчі службові посади: іподиякон, псаломщик (дячок) і паламар, які належали до церковнослужителів. Сім'ї церковнослужителів рахувалися за церквою і були на її утриманні. Тому при отцю Порфирію в Павлівці проживало чисельне сімейство Добротворських і Шевадзицьких. Серед них: указний паламар Василь Васильович Добротворський, неодружений, 14 років; його батько - заштатний паламар Василь Федорович Добротворський; його дружина Меланія Іванівна і дочка Параскева. Проживала в Павлівці й попадя Феодосія Георгіївна Шевадзицька, дружина покійного священника Сави Шевадзицького – шурина отця Порфирія з дочками Матроною, Олександрою, Тетяною і сестрою Олександрою Георгіївною Соболевською та її чоловіком Вуколом Ігнатовичем Соболевським. Вони жили при церкві, утримувалися її коштом, працювали біля землі і в храмі, ходили на Богослужіння. Все це чисельне сімейство служителів у храмі Павлівки були родичами Степана Руданського ще при його житті.

Прапрадід поета Михайло Шевадзицький був першим священником новозбудованого в Павлівці 1748 року храму на честь ікони «Непорочне Зачаття Пресвятої Діви Марії». Продовжив справу батька син Мирон, який прослужив у Павлівці до 1810 року.

ВЪДОМОСТЬ

1795 года *Сентября мѣсяца 11 1/2 дня Брацлав-
ской Губернiи Митинскаго уѣзда села Павловки
церковн. Греко-восточнаго кагобвѣданiя Святаго Апостола
Іоанна Богослова принадлежащаго Ред. Брацлавскаго
Епархіи игозвѣдомственнаго брацлавскому уѣздов-
ному Правильному началству уащъмъ въ церквѣ
Мерей Миронъ Михайловъ сынъ Шевадзицкой*

По силѣ состоявшагося 1794 года июня 23 дня ЕЯ ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕ-
ЛИЧЕСТВА и въ народѣ публикованнаго указа далъ сію вѣдомость о себѣ и о
прочемъ духовенствѣ принадлежащемъ къ оной церквѣ съ семѣйствомъ обоего пола.

	Мужскаго пола		Женскаго пола
	Лѣта.		
<i>Мерей Козленкозриетвѣго</i>			
<i>Сынъ церкви Миронъ Михай- ловъ сынъ Шевадзицкой</i>	1		
<i>Жена тол. прима Анто- нова дочь</i>			28
<i>Сынъ тол. савва</i>	3		
<i>Племянница тол. паравъ Кевлѣ Васильева дочь</i>			11
<i>Церковно слуги тѣло дьячокъ Исаакій Семеновъ Сынъ Семеновъ холостъ</i>	29		
<i>Итого</i>	3	2	
<i>Мерей Правильнаго началства Миронъ Михайловъ</i>			

Відомості про павлівських церковнослужителів за 1795 рік

Відомо, що 1795 року настоятелем Павлівської греко - православної церкви «Святого Апостола Іоанна Богослова» був ієрей Мирон Михайлович Шевадзицький по смерті батька презентований ясновельможного його милості Анджея Мишки-Холоневського, кустоша кафедрального Кам'янецького, дня 3 місяця липня 1780 року в Гущинцях» [3].

1810 року настоятелем церкви в селі Павлівці був призначений зять Шевадзицьких священник Порфирій Добротворський.

Отже, дід поета Порфирій і прадід Василь Добротворські, прадід Мирон і прапрадід Михайло Шевадзицькі були пращурами відомого Степана Руданського по лінії матері і служили тільки в Павлівці з 1748 до 1839 року [53].

Усі діти священника Порфирія Добротворського з Павлівки здобули гарну домашню освіту. Амвросій закінчив Санкт-Петербурзьку духовну академію, Ісидор 1835 року навчався в Шаргородському духовному училищі, за ним залишено дияконське місце при павлівській церкві. Проте у травні 1839 року церква в Павлівці за нез'ясованих причин певний час була без настоятеля.

В Павлівці проживала родина Степана Руданського, тут виросла його

мати, тут він бував на орендованих батьком церковних полях, відвідував могили пращурів, які в різні роки збудували в селі два храми. Не раз бачив він свого павлівського діда Порфирія, чув і про прадіда й прапрадіда. З теплотою згадував маму: «Гостинець мамин одібрав (отримав) і її одписав. Спасибі її і тобі, братчику мій Григор, а луче було б, якби вона нічого мені не посилала; годі з неї, вона і так уже, що могла, те для нас зробила».

Відомо, що заштатний священник вдівець Порфирій Добротворський з 1843 року і до кончини 1847 року проживав у свого зятя священника Василя Руданського в Хомутинях.

Є відомості, що в кінці ХІХ ст. священницьку діяльність роду продовжували Михайло та Марфа (Руданська) Звиногородські, проте інформація потребує документального підтвердження.

Із Добротворських відомі священник села Медвідки Дем'ян Іванович Добротворський, який помер 1902 року; священник села Жуковці (біля Жмеринки) Данило Сидорович Добротворський, якому належало 184 десятини землі, за якою доглядав син Тихон, а сам отець Данило проживав в Рашкові Ольгопільського повіту; священник села Лозова на Шаргородщині Іван Добротворський; священник села Покутинці Ушицького повіту Петро Добротворський.

На сьогодні не встановлені родинні зв'язки отця Порфирія з Павлівки з вказаними Добротворськими. Не можливо встановити їх і щодо студентів Подільської духовної семінарії (училища), які навчались в ній в 1862-1864 роках, Григорієм Звиногородським, Артемієм та Антоном Боржковськими, Костянтином та Захарієм Барановичами. Вочевидь вони були представниками священницьких родів на Брацлавщині.

Відомі священнослужителі роду Руданських – Добротворських

Амвросій Добротворський

Священники в Павлівці були освіченими і навчали своїх дітей в духовних закладах. Відомо, що 1833 року старший син Порфирія Добротворського Амвросій став вихованцем Санкт-Петербурзької духовної академії.

Народився Амвросій 7 грудня 1811 року в Павлівці. Отримав ґрунтовну домашню освіту. Згодом закінчив Подільську духовну семінарію та Санкт-Петербурзьку духовну академію.

Протягом 1837 - 1854 років викладав у Волинській духовній семінарії, займався краєзнавчими дослідженнями та історико-статистичним описом Волинської єпархії. 24 березня 1854 року переведений на посаду старшого вчителя Ніжинської гімназії, де працював до 1869 року. Крім викладацької роботи, завідував бібліотекою, був наглядачем у пансіоні князя Безбородька, старостою ліцейської церкви.

З 1 вересня 1869 року - інспектор, з 28 липня 1874 року - директор народних училищ Полтавської губернії. Доклав чимало зусиль для духовного розвитку народних шкіл, комплектування бібліотек, організації церковних хорів, відвідування церкви, вивчення церковної історії. Стараннями А. Добротворського запроваджено винагороду законовчителям за організацію літніх педагогічних курсів.

21 вересня 1884 року вийшов у відставку. Обирався дійсним (1884 р.) і почесним (1885 р.) членом Церковно-археологічного товариства при Київській духовній академії. Останні роки життя провів у Санкт-Петербурзі і представився 5 жовтня 1891 року.

Амвросій Порфирович не забував свою родину, бачився з племінником Степаном Руданським, був хресним батьком племінника Олександра. Цю інформацію повідомив Валентин Отамановський: «Між іншим, коли охрещувано сестру поетову Олександрю (І. 08. 1840), за кума був рідний брат поетової матері, Волинської духовної семінарії професор, магістр Амвросій Порфирієв Добротворський» [35]. Автор помилково вказав «сестру поетову Олександрю», насправді ж мова йде про Олександра Степанового брата (див. додаток «Родовід поета»).

Професор Амвросій Добротворський бував у Павлівці, відвідував сестру Феодору в Хомутинях. Дядько, безумовно, знав про навчання племінника Степана в духовній семінарії, мабуть, сподівався, що часом той міг піти шляхом великої священницької родини, але Господь управив його іншим шляхом. Мабуть, знав він і про літературну діяльність Степана, однак не відомо, як оцінював твори племінника. Можна гадати, що він - науковець і педагог - розумів, що Степан своєю творчістю значно прикрасив колективний портрет багаточисельної родини Руданських - Добротворських.

Амвросій Добротворський пройшов цікавий життєвий шлях, залишив гарний слід на ниві освіти і духовності. Останні роки проживав у Санкт-Петербурзі, де і похований. Дядько пережив племінника на 18 років.

Високопреосвященніший Павло (Вільчинський)

У Руданських - Добротворських був родич Іван Євстафійович Вільчинський з Малої Жмеринки Вінницького повіту, старший за Степана на п'ять років.

1853 року закінчив він Київську духовну академію, 1856 року отримав ступінь магістра богослов'я і був призначений професором Полтавської духовної семінарії. Родичі Іван Вільчинський і Степан Руданський зустрічалися, зокрема - у Хмільнику, у сім'ї священника Кульчицького, про що згадував священник Микола Симашкевича: «У той час як батько був у Хомутинях, Степана Василевича там не було. А він бачив його далеко раніше, в заштатнім городі Хмільнику, у батюшки Кульчицького на празднику (22-го іюля) на Іллі. Батькові тогді було років з 9 або 10, а Степан Василевич тільки-що кінчив тогді семінарію; це було 1852 року.... Руданський їхав тогді з своїм родичом Вільчинським, которий був вже монахом, називався Павлом і був інспектором Полтавської семінарії [34].

*Високопреосвященнійший Павло (Вільчинський),
єпископ Пензенський і Саранський*

1878 року – владика Павел (Вільчинський) у сані єпископа Сарапульського Вятської єпархії, 13 листопада 1893 року - єпископа Пензенського і Саранського. Помер у червні 1908 року, похований в Балашові Саратовської області (Росія).

Олександр Андрійович Руданський

Цікавою особистістю був двоюрідний брат Степана Руданського Олександр Андрійович Руданський (близько 1848-1921рр.), який служив настоятелем храму у селі Чукові Брацлавського повіту, зберігав творчу спадщину поета, був українським етнографом, громадським діячем.

1869 року Олександр закінчив Подільську духовну семінарію. Працював учителем, плекав українське слово, збирав пам'ятки усної народної творчості. Саме під впливом учителя Олександра Руданського під час навчання в селі Калюсик (нині село Вінковецького р-ну Хмельницької області) майбутній історик Поділля, археолог, етнограф Юхим Сіцінський захопився етнографуванням. Він згадував: «Оце був перший мій інтерес до заняття етнографією, до записів».

1873 року Олександра Руданського висвятили на священника. Служив у селах Вовчку-Немирівському, Чукові, згодом - у Могилеві-Подільському, і знову - у Вовчку-Немирівському. У Чукові (нині село Немирівського р-ну Вінницької обл.) був священником упродовж 1880-1907 років. 1895 року збудував церковно-парафіяльну школу, 1896 року реорганізовану у двокласну з гуртожитком при ній. 1897 року Олександр Руданський відкрив спеціальну школу для дівчат. Одночасно завідував цими двома школами.

Там, у Чукові, свій творчий шлях започаткував український композитор і хоровий диригент Микола Леонтович, навчав дітей співу, організував

самодіяльний симфонічний оркестр, для якого за власні кошти купував інструменти. Олександр Руданський прихильно ставився до молодого вчителя, допомагав коштами у придбанні музичних інструментів.

Підтримував він й інших талановитих подолян, які в майбутньому стали відомими людьми. Не виключено, що у важкий петербурзький період матеріальну допомогу міг отримувати і Степан Руданський.

З 1907 року протоієрей Олександр Руданський служив у Георгіївській церкві Могилева-Подільського.

Він зробив вагомий внесок у розвиток культурного, духовного, освітнього й просвітницького життя краю. 1870 року був відзначений срібною медаллю Російського імператорського географічного товариства за добірку українських пісень з Поділля, а 1871 -го обраний членом цього товариства. Його матеріали містяться в праці Павла Чубинського «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край». 120 пісень, записаних Олександром Руданським в Подільській губернії, зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського і, на жаль, до цього часу залишаються неопрацьованими. Олександр Руданський був дійсним членом Подільського єпархіального історико-статистичного комітету, членом Подільського церковного історико-археологічного товариства. На терені Поділля залишив помітний слід на Вінниччині, зокрема в селі Чукові, місті Могилеві-Подільському, на Хмельниччині.

Згадував Степан Руданський: «Пісні подольські, що за них Руданський узяв медаль, се не мої, а мабуть мого двоюрідного брата Олександра Андрієвича (із Теліжинець, така деревня), т.е., сина єдиного молодшого брата мого батька Андрія. Мої пісні в мене; та нікому нот перевірить. Надію маю на одну пані хорошую та хворую тяжко, що хоч вона їх переправить; тогді скільки-небудь виправляні я можу й післати через Вас землякам»[35].

Підтримував Олександр Руданський плідні стосунки з видатними людьми того часу. Листувався з класиком російської літератури Л.М. Толстим, 1910 року написав йому два листи й отримав відповідь. Листи Льва Толстого до отця Руданського містяться у 81 томі повного зібрання творів - один датований 26 березня, інший - 6 квітня 1910 року. Листи великого письменника були його своєрідною наприкінці життя сповіддю священнику. Лев Толстой також надіслав Олександрові Руданському книги релігійного змісту. У листі від 6 квітня читаємо: «Сожалею о том, что вы не хотели принять от меня книги и выслали их стоимость. Употреблю эти деньги на милостыню. Любящий Вас брат»[35].

Листувався Олександр Андрійович і з княгинею Марією Щербатовою: «Глубокочитмая Княгиня, молитвенно приветствую Вас и Ваших родных с Новым годом и сердечно желаю доброго здоровья и душевного мира. Вся наша жизнь есть комом ожиданий и надежд: все думают люди о дальних и лучших грядущих годах, мечтая... Что принесет нам 20-й год XX столетия ни один смертный не знает, все сокрыто в воли Всевышнего... Мы знаем только то, что наше счастье всецело зависит от исполнения Закона Христа Спасителя... Раб Христа - грешный священник Александр Руданский»[34]. Лист написаний 14

січня 1920 року, а 20 січня княгиню Марію Щербатову розстріляли червоні козаки Примакова. 1921 року не стало й Олександра Руданського. Однак крапку на дослідженні його життєвого шляху ставити зарано.

Отже, рід письменника Степана Васильовича Руданського своїм корінням глибоко входить у священницьке середовище. Традиції священства в роду безумовно вплинули на духовне виховання Степана Руданського в дитинстві і юності, а його навчання в духовних закладах Поділля поглибило пізнання біблейних істин. І це згодом знайшло відображення в творчості, де важливе місце відведено як священству, так і духовному життю простих людей - носіїв духовних і світських традицій.

1.2. Стезею попередників: навчання в духовних закладах Поділля

Все своє життя поет душею був з Поділлям. Тут народився і виріс, осягав основи Святого Письма, кохав і почав проявляти свої таланти. На Поділлі виконували місію священства його рідні від прапрадідів до батька, тут покояться його пращури. Перебуваючи в Криму, поет бажав провідати рідні краї, проте в силу обставин це йому не вдавалося. Однак тематика його поезій пов'язана з життям земляків - подолян, їх уподобаннями, традиціями і заняттями. Дослідивши священницький рід поета, кинемо погляд на особливості його духовного становлення періоду навчання.

Про дитячі роки Степана відомо не багато. Ось що записав на початку ХХ століття дослідник Прохор Ворон від слуги Руданських Фотія: «Чудний, дуже чудний панич був, трудно й пошукати такого. Ще змалечку вдався такий нецеремонливий: до всякого тобі доступить, до всякого забалакає... Чи бабу тобі стріне, чи діда якого, то так розбалакається, що аж сміх тебе розбере, слухаючи. Ну і жартівливий з лихої години був! Як тепер бачу його, такий веселий... Ніде смутним його зобачиш, хоч би яка пригода з ним трапилась.... Ото напише тобі «артикула» так гарно, до прикладу, ходить сам по садку часом з листочком, тай співає його... бо й на оказії йти не цурався, - от й заспіває нам артикула свого. Господи, смішив народ!»

Племінниця Степана Руданського Марія Григорівна Кмита, донька Григорія Васильовича, повідала про хист дядька до малювання: «... коли в

Хомути́нцях відбувалися округові з'їзди священників чи приїзди благочинного й архієрея, а Степан бував удома, то він малював карикатури на гостей і їх підписував віршами. Одного разу батькові поетовому була за це велика прикрість від начальства, бо поголоска про Степанові карикатури поширилась та дійшла до відома благочинного. Переказували в родині Григора Васильовича, що така Степанова поведінка відбилася, до певної міри, навіть і на кар'єрі старшого Руданського, бо начебто це стало йому на перешкоді до того, щоб його постановили благочинним...»[35].

Степан слухав народні пісні, жарти, дотепи, бував на сільських святах, вечорницях, прислухався до подільської говірки. Влучне, дотепне народне слово, прислів'я, западали в його душу. Вивчав народну пісню, прилучався до місцевих звичаїв, традицій, церковних обрядів, народного гумору.

Шаргородське духовне училище

У 8 років батьки направили Степана на навчання в Шаргородське духовне училище. Воно розміщувалися в приміщеннях Шаргородського Свято-Миколаївського монастиря, який «у першокласний греко-російський повернено по іменному Высочайшему указу, состоявшемуся 1795 года, апреля, в 12-й день, із залишенням всіх угідь і прибутків» [54].

5 жовтня 1795 року монастир прийняв першого православного ієрарха Поділля єпископа Іоанікія. Оскільки в Кам'янці-Подільському цивільна влада не встигла підготувати для нього придатне приміщення, він обрав для проживання і налагодження справ Шаргород, де провів кілька років. Владика Іоанікій зробив значний внесок як у духовне просвітництво краю, так і в справу захисту православного духовенства, монастирів, храмів, віруючих від утисків католицьких управителів та магнатів.

*Високопреосвященнійший Іоанікій,
у 1795-1819 рр.- архієпископ
Подільський і Брацлавський*

Владика Іоанікій (у миру Іван Никифорович Беркут) був волинянином, народився 1742 року на хуторі поблизу містечка Полонного. У 10 років залишився сиротою - батьки загинули під час татарського набігу. Хлопчика взяв до себе батьків брат і віддав у науку до дядька. Пізніше Іван вступив до Києво - Могилянської академії, яку закінчив біля 1763-1764 років. Вірогідно, що при вступі до академії прийняв й нове прізвище - Никифорович-Полонський.

У березні 1798 року владика Іоанікій своїм розпорядженням повідомив єпархіальне духовенство про відкриття при Шаргородському Свято-Миколаївському монастирі духовної семінарії в складі двох класів – інформаторського і граматичного і поставив завдання всім священно- і церковнослужителям єпархії до 1 травня 1798 року «...дітей від 10 до 15 років, які навчались російської грамоти і писали нею, а також ознайомих із латинською мовою», обов'язково направити в Шаргородське училище...» [54].].

Єпископ Іоанікій 1799 року переніс свою кафедру з Шаргорода до Кам'янця-Подільського і одразу став клопотатися про переведення туди і семінарії.

А в Шаргороді 9 жовтня 1817 року розпочали заняття повітове і парафіяльне училища. Всіх учнів в училищі на початку першого навчального року було 170. Вивчали катехізис, священну історію, коротку громадянську історію Російської держави, географію, арифметику, грецьку, латинську, російську і слов'янську мови, церковний статут, чистописання російським, латинським, польським прописом і щоденні церковні співи. Крім цього в кожному класі перед уроками щоденно читалося Євангеліє з поясненнями.

*Єпископ Вінницький Афанасій
(Дроздов), 1842-47*

*Єпископ Вінницький Єсевій
(Орлинський), 1847-50*

За часів навчання Степана Руданського Шаргородським училищем опікувалися вікарні Вінницькі єпископи, які проживали в Шаргородському

монастирі: у 1842-1847 рр. - єпископ Афанасій (Дроздов), у 1847-1850 рр. - єпископ Євсевій (Орлинський).

Першим вікарним преосвященним Подільської єпархії був єпископ Вінницький Євгеній (Добротворський). Він був уродженцем села Ново-Прокудіно Володимирської губернії, виховувався в сім'ї псаломщика місцевої церкви. Навчався у Володимирській духовній семінарії, потім у Петербурзькій духовній академії, яку закінчив зі ступенем магістра богослов'я. 31 травня 1836 року був призначений вікарієм Подільської єпархії з місцеперебуванням у Шаргородському першокласному монастирі, водночас йому було доручено управління ним [54]. З 9 березня 1847 року по 10 грудня 1850 року, очолював єпархію, після чого був переведений на посаду ректора Санкт-Петербурзької духовної академії. Згодом став архієпископом Могилівським.

Чи був він у родинних зв'язках з подільськими Добротворськими, не встановлено. Можливо дід Степана Руданського Порфирій Добротворський і зустрічався з владикою Євгенієм (Добротворським), але документального підтвердження їх службових чи родинних стосунків не виявлено.

Степан навчався в Шаргородському духовному училищі з 1842 по 1849 роки і мав можливість знати усіх вказаних єпископів, слухати їх під час богослужінь, брати благословіння на добре навчання.

Навчання було нелегким. У той час за незнання уроків чи порушення класної дисципліни дітей карали фізично. Застосовувалися різки, нагаї, канчуки, палиці, лінійки у відповідності з провинною: за пустощі – канчук, за невиконане завдання – різки і нагаї, за повільні й нетверді відповіді на поставлені запитання - удари лінійкою по лівій руці.

Слід зауважити, що викладацький склад був досить освіченим. Скажімо, смотритель Петро Зушинський 1806 р. закінчив Київську духовну академію, засвоїв курс російської і латинської мов, поезії, риторики, філософії, богословських наук, риторики та низки інших дисциплін.

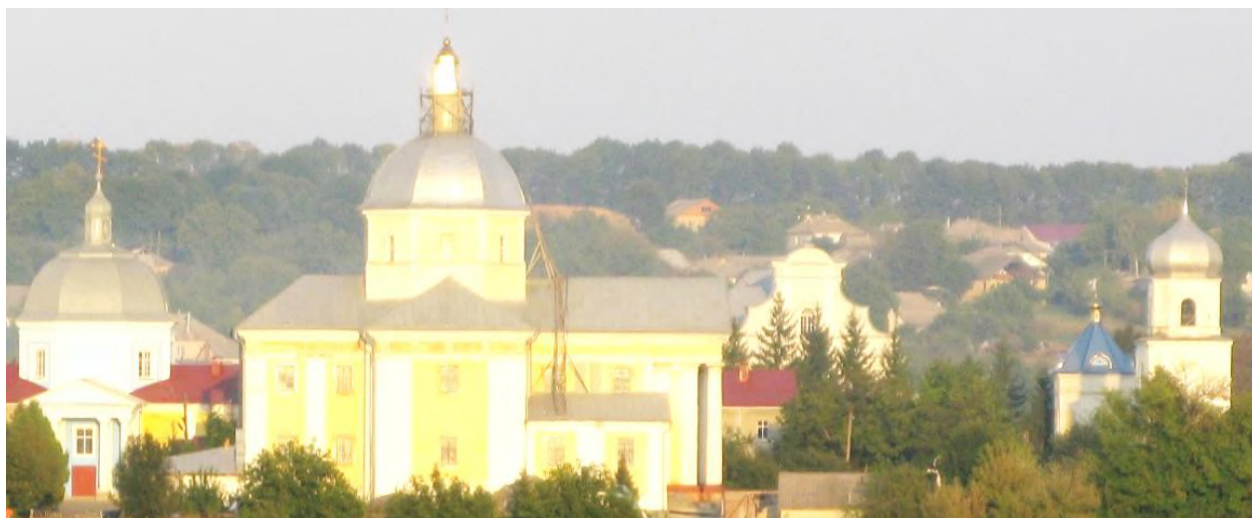
Вхід до колишнього Шаргородського духовного училища, 1980

Цікаво в училищі проводились іспити. Наприклад, 1842 року ректор Матвій Гадзинський затвердив такий план відкритого іспиту:

- при вході до зали зібрання Його Преосвященства (єпископа Вінницького Густіна) та інших відвідувачів учні мали співати «Царю Небесний»;
- під час заняття глядачами місць співали, а один з учнів виголошував промову латинською мовою;
- далі проводились іспити учнів вищого і нижчого відділень, по закінченні знову звучали піснеспіви, а учень парафіяльного училища диктував вірші;
- після завершення іспитів вихованців парафіяльного училища, під час нагородження відмінників, мав звучати кант;
- наприкінці всі учні співали «Достойно єсть», а один із них мав виголосити подячну промову російською мовою.

Радянська атеїстична література зображувала духовні училища як розсадники мракобісся і невігластва. Спогади І.О. Шиповича свідчать про інше: «Вчителі вчили нас старанно, рідко вдавалися до покарань. Була і чимала шкільна бібліотека. Учні читали не тільки вдома, а й крадькома на лекціях.

Межи собою учні жили гарно. Один одному говорили правду. Учні ділилися між собою книжками, грішми, навіть одягом, стояли один за одного, як побратими. Та й зверталися однокласники один до одного «братуку мій» [54].

Шаргородський Свято-Миколаївський монастир, 2020

Випускники Шаргородського духовного училища були добре підготовленими, швидше і краще за випускників інших училищ складали іспити до Подільської семінарії, добре вчилися. Багато з них із семінарії йшли до вищих шкіл. До академії семінарія посилала найчастіше саме «шаргородців».

У поведінці тодішніх шаргородських школярів було багато збитошності, навіть дитячої і молодечої жорстокості, але попри все вони були дітьми доброго серця. Останні копійки могли пожертвувати бідним, хоча б через те довелось залишитися без обіду.

Як кращий у навчанні випускник Шаргородського духовного училища Степан Руданський протягом 1849 - 1855 рр. продовжував навчання в Подільській духовній семінарії у м. Кам'янці-Подільському.

Кам'янець-Подільський

З Кам'янцем - Подільським і Подільською духовною семінарією пов'язані кращі роки Степана Руданського: пора юності, перше взаємне кохання, світ нових знань, можливість реалізувати талант поета. Опис семінарії знаходимо в романі «Люборацькі» Анатолія Свидницького, який навчався в ній протягом 1851 - 1859 років і товаришував зі Степаном: «Проти цього (дворянського депутатського на Губернаторській площі) соборанія, по другий бік пляцу на розі, довгий пльондрований дім і за ним білу церкву видно з зеленим дахом – собор. Вікна в цьому домі на спіднім пльондрі в двадцять чотири шибки і рамці, хоч дубові, поперегнівали. Іноді тут як у казані кипить, клекоче і співи йдуть і сварки, і так крик та буркіт; а іноді – як у пустці, лиш вітер гуде... Оце семінарія Подольська закону благочестія...» [69].

Степан Руданський

Анатолій Свидницький

Будинок колишньої семінарії стоїть і досі, є пам'яткою архітектури, має цікаву історію. 1805 року тут відкрилася духовна семінарія, 1865 року, після переходу семінарії в нове приміщення (нині - старий корпус Подільського державного університету), розмістилося духовне училище, 1914 року - Давньосховище, музей, яким завідував Юхим Сіцинський, з лютого 1982 року і досьогодні функціонує художній відділ Кам'янець-Подільського історичного музею-заповідника.

При семінарії діяв народознавчий гурток, члени якого займалися вивченням етнографії і фольклору Поділля. До нього входили Каленик

Шейковський, Степан Руданський, Анатолій Свидницький та інші. Вплив на гуртківців мав викладач семінарії та її бібліотекар Павло Гліщинський, укладач першого історико-статистичного опису Подільської єпархії.

Життєвий шлях та інтереси Степана та Анатолія були дуже схожими. Народилися 1834 року на Поділлі в сім'ях священників. Про обох можна написати словами Свидницького: «Колись я мав щастя жити лице в лице з простим людом українським – колись і я був щасливим». Степан набирився доброти і щирості у простого люду, серед якого жив. «Кожне словечко того часу незабутого глибоко запало в душу...То для мене школа правди і любові!... На той світ душа перейде, то коли й там, як тут, то й там хахлом подражняться, бо й там не відцураюсь козацької та бурлацької пісні!» [69]. Творчість обох подолян була пов'язана з народним побутом, традиціями і повір'ями земляків.

Подільська духовна семінарія

Змалку Степан чув пісні, легенди, приказки... Інтерес до творчості народу досягнув розквіту в час навчання у Кам'янці. Він був знайомий з українським фольклористом Андрієм Димінським. У семінарії упорядкував дві рукописні збірки під назвою «Народные малороссийские песни, собранные в Подольской губернии С.В.Р.». Чимало легенд, зібраних ним, увійшла до збірника Михайла Драгоманова «Малороссийские народные предания и рассказы» (1876), 298 прислів'їв і приказок надіслав М. Номису на його прохання до збірки «Українські прислів'я, приказки і таке інше» (1864).

Степан мав жартівливу вдачу. Священник Микола Симашкевич повідав такий епізод: «Руданський з одним, кінчивши семінарію своїм знайомим, їздив замість фурмана на балі. На однім балеві, коли фурмани зійшлись вечеряти і

випили по чарці, господиня дому спитала: «Чи всі пили горілку і чи всі вечеряють?» Їй сказали, що ще один не пив і не входив до хати. Закликали того хлопця (то був Руданський і не входив до хати, щоб не пізнали часом). Сівши за стіл, парубок не бере ложки. Зауваживши це, господиня питає: «А чому ти, хлопче, не їсиш?» - «Бо ще чарки не пив», - відказав Руданський. - Хіба я гірший від других?!» [35].

Під час навчання в Подільській духовній семінарії Степан Руданський написав балади «Два трупи» (1851), «Вечорниці» (1852), «Упир» (1853), «Хрест на горі», «Розмай», «Люба» (1854). У першій літературній спробі цього жанру, у баладі «Два трупи», висвітив життєву ситуацію, пов'язану з історією українського народу. Батько роками перебував у татарському полоні і завжди прохав Бога повернути його на Батьківщину:

Боже вічний! Боже дивний!

Боже, дай мні силу

Повернутись, повидати

Родиноньку милу.

І забив він три поклони,

І перехрестився.

І в далеку дорогу.

Знов іти пустився.

Бог змилосердився. Батько повертається додому, але побачити рідних не судилося. Його вбиває рідний син, який зростав сиротою і став розбійником не з власної волі. Автор передає події в стилі українських народних пісень. Впізнавши в убитому рідного батька, розбійник прохає у Бога карі тяжкої. Ця кара стається через громовицю:

«Убив батька!.. Що ти вдіяв?

Що вчинив небоже?!

Годі, годі в світі жити!

Убий мене, Боже!..»

А тим часом чорна хмара,

Як орда збиралась

І над лісом, як безодня,

Раптом розірвалась.

Вдарив в липу грім тріскучий –

Липа розкришилась,

І луна кругом по лісі

Дико розкотилась...

.....
Тихо – тихо по діброві;
Вітерок не віє,
Лиш під липою розбитой
Два умерших тліє ...

І ніхто їх не ховає,
І ніхто на плаче, -
Тільки ворон чорнокрилий
Там порою кряче!..

Життєва драма - син, не відаючи, вбиває батька і просить у Бога карі за здійснене. Є два трупи - сина і батька. Трагедія тогочасної дійсності, яка по - різному може знаходити відголосок у душах людей. Завершується балада проханням до людей не лише поховати, а й Богу помолитися за їхні душі:

Подорожній! Хто б ти не був,
Зумилосердися:
Поховай їх! – і за душі
Богу помолися.

Душевний щем, милосердя і співчуття до постраждалих, християнське прощення і звернення в скрутну хвилину до Бога передавали внутрішній світ і світогляд самого автора.

У Кам'янці до Степана прийшло перше кохання. Разом з товаришем Іваном Квартировичем винаймали вони житло в найбіднішій частині міста, яку семінаристи називали Палестиною, у бідної матушки проскурниці Єлизавети Княгницької. У вдови Княгницької було три доньки. Найстарша Марія зачарувала обох семінаристів, але перевагу віддала Степанові - він був життєрадісним, гарно співав українські пісні, польські романси, писав вірші.

Любов до Марії надихнула юнака на прекрасні ліричні вірші. У них часто звучать мотиви розлуки і самотності, зокрема в перших семінарських поезіях «Ти не моя», «Мене забудь!», «Сирота я безродний»?

Мене забудь, моя дівчино!
Спокійно жий, щаслива будь,
Цвіти хоть рожой, хоть калиной,
- Мене забудь, мене забудь!...

Мене забудь - і тяжким смутком
Не розбивай біленьку грудь,
Шукай собі коханка хутко,
Мене забудь, мене забудь!...

Мене забудь, мене не треба!
Та якби я коли-небудь
Тебе забув... о, Боже з неба,
Мене забудь, мене забудь!...

19 лютого 1854 року

В поезіях відчувається щирість почуттів, не має зради, проте мотиви розлуки з коханою дівчиною «віщує думонька сумная». Мабуть, розумів він наміри Маріїної матері зарадити сімейній бідності вигідним шлюбом доньки. А можливо й сам не подавав надії на близьке в часі одруження. Розуміючи, що йому треба поглибити знання в столичному Петербурзі й реалізувати талант письменника в сприятливому середовищі, не хотів обтяжувати себе сімейним життям, принаймі на період навчання.

Одруження і священство були найлегшим шляхом у тій життєвій ситуації, але Степан вибрав свою дорогу.

Євгенія Іванівна Широцька, дочка Марії Княгницької, згадувала, що «студент Руданський у Петербурзі дуже жалкував за Манею і біль свого серця висловлював у своїх листах до матушки Княгницької...».

А вона вишла заміж за його співквартирника Квартировича. «У панотця Квартировича й Марії Василівни Княгницької,- згадувала Євгена Іванівна,- було три доньки: Ганна (була за священником Баржицьким), Олександра (вдова священника Садкевича) та наймолодша - Євгена Іванівна Широцька». Остання була матір'ю відомого українського вченого й професора Кам'янець-Подільського державного українського університету Костя Віталієвича Широцького, який передчасно помер у Білоусівці 31 серпня 1919 року [35].

Племінниця поета Віра Юхимівна (в дівоцтві Руданська) наголошувала: «Руданський не побрався з нею тільки тому, що вона віддалася за іншого на вимогу своєї матері, коли Степан поїхав до Петербургу. Ця зрада надзвичайно вразила Степана і він залишився неодружений на все життя» [34].

Степан прекрасно закінчив семінарію у Кам'янці-Подільському, отримав добрі оцінки, які представлені у виписці до атестату С. В. Руданського після закінчення духовної семінарії :

АТТЕСТАТ

№ 682-й

Объявитель сего Подольской Духовной Семинарии Высшего Отделения, первого разряда ученик Стефан Руданский, Подольской Епархии, Винницкого уезда, села Хомутинец Священника Василия сын, имеющий ныне от роду 21 год, поступив в Подольскую Семинарию 1849-го года, обучался в оной:

При способностях
Прилежании

весьма хороших,
весьма ревностном,

СТЕПАН РУДАНСЬКИЙ: СТОРІНКИ ДУХОВНОСТІ

Поведенні		очень хорошо,
Учению о священном писании		отлично хорошо
Богословию	}	весьма хорошо
Гомилетике		отлично хорошо
Церковной Археологии	}	
Церковному законоведению		
Герминевтике	}	
Патрологии		
Библейской Истории	}	
Церковной истории		весьма хорошо
Истории Русской церкви	}	
Истории Русского		
государства	}	
Всеобщей Гражданской		
Истории	}	весьма хорошо
Логике		
Риторике и	}	весьма хорошо
Поэзии		
Физике	}	
Алгебре		
Геометрии	}	весьма хорошо
Пасхалии		
Естественной Истории		

Ныне, по представлению Семинарского Правления, его преосвященством, преосвященнейшим Евсевием, епископом Подольским и Брацлавским и кавалером, утвержден в степени Студента и назначен в Санкт-Петербургскую Духовную академию.

В уверение чего и дан ему, Руданскому, сей аттестат из Правления духовной семинарии за надлежащим подписом и приложением казенной семинарской печати.

г. Каменец-Подольск 1855 года Июля 23 дня

Ректор Семинарии	архимандрит Евфимий
Инспектор Семинарии	архимандрит Алексей
Эконом	Порфирий Пашута
Секретарь	Григорий Аракан

Правління семінарії кращого свого випускника направило для продовження навчання до Санкт-Петербурзької духовної академії.

Проводи Степана на навчання до академії згадував сват сестри поета священник Василь Григорович Боржковський: «Це було 1855 року в августі. В тії времена я переходив в семенарію в Кам'янець, а Руданского висилали в Петербург - в Духовну Академію. С. Хомутинци від нас (м. Мізяків) - верстов 18.

А так як сестра Руданського, що була потім за моїм сватом Комарницьким, училася разом з моєю сестрою в Мізякові в одної мадам, то, випроважаючи сина в далекий край, батьки Руданського спросювали гостей - попросили і нас. Гостей було багато; були й музики. Хоць тії музики були прості мужики, але вони добре грали і польку, і кадриль. Було дві скрипки, клярнет і цимбали, яких вже тепер нігде не видно. Чи танцював Руданський, цего добре не пам'ятаю, певне що й танцював. Це тільки добре пам'ятаю, що, зібравши й обсадивши кругом себе панночок, він читав їм щось із своїх творів – грубих тетрадів, і всід уже сміялися, і веселі були. Мені з колегами не в голові було слухати... Ми заглядали коло музикантів, як три добродійки (матушки), невеликого росту, уже не молоді, чи то сестри (дві) самої хазяйки, таки соб іповненькі - кругленькі, поклавши одна другій праву руку на плече, а лівою взявшись в боки, всі три разом під такт кружляли і приспівували під музики:

На городі курочка громадить,
А півничок додому провадить...» [35].

Батьки, друзі та близькі весело проводжали Степана, бажали успіхів і добрих справ во славу Божу. Не було розбіжностей у поглядах на життя і взаємних невдоволь, тільки благословіння на навчання і добре життя Степан Васильович знав про спадкову хворобу в родині Руданських. Адже батько Василь Руданський і його чотири сини згодом померли від сухот. Необхідність лікування членів родини могла бути однією з причин прийняття рішення про здобуття лікарського фаху в кращому медичному закладі тогочасної столиці і крутого повороту в подальшому житті, прийняття рішення, яке, без сумніву, у першу чергу шокувало рідних.

2. Зміна життєвих орієнтирів

2.1. Петербурзький період: студент – медик і поет

По приїзду до Санкт-Петербурга Степан Руданський з власної волі замість навчання в духовній академії (яку закінчив його дядько Амвросій Добротворський 1837 року) прийняв рішення вступити до Петербурзької медико-хірургічної академії. Для цього необхідно було вийти з духовного стану і отримати свідоцтво про звільнення з Подільської духовної консисторії:

СВИДЕТЕЛЬСТВО

№ 11647

По указу Его Императорского Величества дано сие из Подольской духовной консистории за надлежащим подписанием и приложением казенной печати воспитаннику Подольской духовной семинарии священническому сыну Степану Руданскому в том, что по определению Святейшего правительственного синода, состоявшемуся в 26 день марта сего года, уволен согласно прошению из духовного звания для поступления в Санкт-Петербургскую Медико-Хирургическую академию.

Сентября 28 дня 1856 года

Протоиерей Василий Виноградов
Помощник секретаря
Консисторский секретарь

У джерелах радянської пори наголошується на невдоволенні батька вибором життєвого шляху Степана. При цьому батько представлявся непоступливим представником священницького замкнутого клану. Так, Валентин Отамановський акцентує увагу на тому, що: «родові Руданських властива була кастова замкненість та намагання, одірвавшись від українських народних мас, наблизитися до пануючої верстви. Либонь отакі риси були взагалі властиві чималій частині тодішнього подільського духівництва». «В.

Руданський слідом за своїм дідом у перших, що підписувався як «Vazyli Rudanski», пристосовуючись, очевидно, до духу часу, інакше вже себе не іменує як «Василій Івановъ Руданскій» [62].

Дійсно, батько Василь Руданський був типовим представником свого часу, досягнув певних успіхів на службі в губернському місті. Коли була загроза припинення священнослужіння в Хомутинях, Іван Григорович Руданський пропонує сину Василю прийняти сан священства, що останній і зробив. В свою чергу батько Василь бажав щоб здібний син Степан наслідував його справи, продовжив навчання у духовній академії, яку закінчив дядько по матері Амвросій Порфірович Добротворський (дядько Амвросій на той час працював у Волинській духовній семінарії). Чому Степан не наслідував сімейні традиції служіння духовним справам? Все легко пояснюють дослідники радянської пори: неминучий конфлікт між «найтипівішим представником кастово-замкненого та відірваного від українських народних мас роду Руданських», з яким не могло змиритися «народолюбство поетове та його національна свідомість». Усе це аргументувалося «антицерковними протестами» Степана проти батька і в його особі всього священства. Так, ця версія мала свої аргументи при певних соціально-політичних умовах.

Все пояснюється просто і логічно, проте виникає запитання: чому батько не запобіг видачі Святійшим правлячим синодом свідоцтва про звільнення С. В. Руданського від духовного звання? Без особистої присутності та допомоги близьких цей документ не можна було отримати. Очевидно, участь в оформленні прохань Степана до консисторії безпосередньо приймав батько поета (син Степан перебував у Петербурзі).

Доповненням до цього пояснення про зміну традиційних життєвих орієнтирів священнослужіння може бути сімейна трагедія. В роду Руданських була спадковою невиліковна на той час хвороба «сухоти». Померли дві малолітні дочки Руданських, рано помирає дід поета отець Іван, а через 5 років після вказаних подій в січні 1861 року помирає від хвороби батько отець Василій. Згодом від хвороби помирають його племінниці по сестрі Ользі. Чотири сини Руданських хворіли і померли від «сухот», включно зі Степаном. Про смерть чотирьох племінниць і своїх двох сестер згодом писав Степан в листі до чоловіка сестри Комарницького:

«Не знаю, од чого тії діти Ваші померли, знав тільки що Ніоніла померла з конвульсіями. У мене дві сестри, Люба і Надя, померли тож само в конвульсіях ...; вони також само викупляли смертність других собою - викупляли просто тим, що в селах нема помочі дітям і болящая дитина та тільки може жити, або сама собою без усякої помочі пересилить свою смерть. А поміч-то дітям пуста і проста, хоч, правда, можуть діти і при такій помочі вмирати...» (лист від 18 серпня 1867 р.) [35].

Поет глибоко відчуває горе втрати племінниць і своїх сестер, переймається станом медичної допомоги. Складна ситуація, але мало слів, потрібно приймати непрості рішення і дії.

Можна тільки робити здогадки про вибір молодого успішного семінариста-студента в його 20 років, про його бажання навчатися медицині в найкращому медичному закладі держави. Сімейні обставини при цьому потрібно враховувати, адже проблеми родини часто бувають визначальними у прийнятті відповідальних життєвих рішень.

Для Степана відкритий шлях для повноцінного навчання в Петербурзькій медико-хірургічній академії, проте проблеми у батька Василя продовжуються: духовне керівництво консисторії незадоволене рішеннями сина і батька. Дослідник М. Левченко вказує: «Явив своєму начальству, що виходить з його відомства. Полетіли громи і тучи до архієрея (Евсевія), а від сего - до Руданського батька. Одно – обман, а друге – казенні прогони (проїзди): щось 140 р. Батько за це дуже гнівався на сина, - бо, оприч ганьби, мусив, бідний, мало не за два роки жаловання отдати. А в школах було ще два сини: Євфимій и Олександр; цей останній був зо мною разом (і то до него, видно, писав Степан п'сьма)» [34].

Рішення сина Степана спричинило низку проблем для батька Василя. Невдоволення правлячого архієрея, необхідність компенсації 140 р., платне навчання синів Євфимія та Олександра, фінансування навчання Степана. Діватися нікуди, потрібно вирішувати складні матеріальні і духовні проблеми. На протязі трьох років батько, в міру можливостей, допомагав сину. Ця допомога, очевидно, була недостатньою, проте вона була.

Відомий конфлікт між батьком і сином виник після мовної суперечки. За півтора року до своєї смерті отець Василій висилає Степану 15 крб., на які той купив нові штани і чоботи. При цьому батько пише синові Степану: «Письма твои, писанные грубо, ничуть не располагают меня в твою пользу. Если захочешь написать письмо, то пиши или почтительно, не по-малороссийскому, или лучше ничего не пиши». Степан скаржить на старшому братові Григорію: «Тут зачеплено і збито в болото все, що було для мене дорогого (лист від 5 липня 1859 року). Вони лічать мене годним прокльону і заказують мені говорити з ними моєю рідною мовою. Заказують мені мою рідну мову — заказує батько; але в мене був прадід і прапрадід — вони мені не заказали; не слухає батько рідної мови — зато мене і по смерті, може, послухають штирнадцять мільйонів моїх їдномовців. Батько, може, не любить своєї мови через то, що нею у нас говорять мужики, - а нібито в московщині не говорять мужики по-московськи? Да і чим ми лучче від мужика? Всі ми рівні у Бога, і у натури». Наскільки велика сила духу і рішучості відстоювати свою материнську мову, яка на той час не мала застосування як в навчальних так і державних структурах, а згодом була обмежена у загальному використанні.

Невідомо, про яких пращурів згадує Степан Руданський в своєму листі, але відомо, що він мав великі священницькі роди як по лінії батька, так і по матері. Він знав діда Порфирія, був на його могилі і могилах прадіда Мирона і прапрадіда Михайла по маминій лінії в Павлівці. Мама Феодора завжди допомагала синові добрим словом і порадою, знаходила можливості для матеріальної втіхи, про що писав Степан до брата Гриця.

Про початок навчання в Петербурзі дядька Степана повідомляє Єлизавета Степанівна, племінниця постова по сестрі Ользі: «Поет Руданський першим закінчив Подільську Духовну семінарію й був висланий на «казьонний счет» в Петербурзьку Духовну Академію. З Академії, без батькової на то згоди, він перевівся до медико-хірургічної Академії, де й учився на свої кошти, заробляючи з канцелярської праці» [35].

*Будівля медико-хірургічної академії,
де навчався Степан Руданський, м. Санкт-Петербург*

В Санкт-Петербурзі Степан навчається, винаймає недалеко від Неви кімнату в хаті-розвалюсі. Описав своє життя у вірші «Студент»:

В славнім місті Петербурзі,
Недалеко від Неви,
Із болота виглядає
Хата бідної вдови.

.....
І направо – старій бабі
Смерть підписує патент,
А наліво – без копійки
Б'ється з нуждою студент.
Зима люта. Вітер свище,
Сніг по вікнах брязкотить;
Мороз душу обіймає,
Мороз тіло каменить.

А у хаті на постелі
У сурдуті і плащу
Сидить студент медицини
Другий місяць без борщу.

Стипендії не вистачає навіть на обід, тож змушений підробляти приватними уроками. Петербурзьке життя впроголодь і в прохолодь руйнує його здоров'я, загостряється хвороба «сухоти». Степан на навчання в академії замість п'яти відведених років тратить шість, бо через кволість і хворобу не може з першого разу скласти всі іспити за третій курс. Він радіє п'яти карбованцям, надісланими старшим братом Григорієм, бухгалтером в акцизі: «це ж несподівана можливість підновити старий жупан і шаровари, ще й залишити в кишені карбованець на Великодні свята».

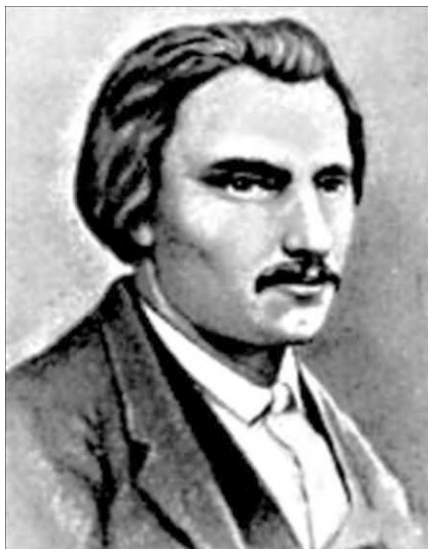
У Петербурзі Руданський, творчо обробляє зібрані на Поділлі народні оповідки-анекдоти, створює понад дві сотні поетичних приказок. Тут визріває й кристалізується майстерність гумористичного й сатиричного вірша, наслідком чого було виникнення нового поетичного жанру в українській поезії - віршованої гуморески-співомовки, тематично різноманітної й стилістично своєрідної. Одночасно Руданський продовжував писати балади, ліричні вірші, віршовані казки й поеми, перекладав з російської та інших мов.

Тарас і Степан

Особливої уваги заслуговують обставини перебування в Петербурзі двох світочів українського слова: Тараса Шевченка і Степана Руданського. В різні часи вони в столиці отримали освіту, тут був самий творчий період в їх діяльності. Невідомо чи пересікалися шляхи двох відомих українців у 1858-1861 роках, коли Тарас повернувся із заслання, а Степан бідував, хворів і навчався в медико-хірургічній академії. Невідомо, не підтверджено, але у наших поетів було багато спільного. Насамперед, перебуваючи за тисячі кілометрів від рідного краю, вони його плекали - українським народним словом творили, виявляли свої та людські духовні переживання.

Саме Тарас Шевченко і Степан Руданський піднесли українське питання на таку височину, яку на сьогодні, коли десятиріччя існує незалежна держава, не кожен українець може чи навіть хоче осягнути її величину. Наші світочі сприяли тому, що через століття ми українці не є «блудними синами», маємо свій дім і родину – Україну.

Багато літ нав'язувалася оманлива думка, що Тарас і Степан, як демократи і борці за долю трудового люду, повинні були бути прихильниками антирелігійних поглядів. Дійсність підтверджує інше, обидва українські таланти були віруючими та обізнаними у Святому Письмі, підкреслювали це у своїх поезіях, не цуралися свого православного християнства.

Степан Руданський

Тарас Шевченко

1845 року Шевченко написав переспіви псалмів Давидових. Тут він висловлює своє ставлення до Бога: «Я надію на милість Твою покладаю, моє серце радіє спасінням Твоїм!». Поет звертається в молитві з чистим словом і серцем, не зовсім голосно: «...помолюся і воспою знову Твої блага чистим серцем, псалмом тихим, новим». Шевченко вірив у Бога, Його справи, виражав надію на спасіння: «Боже, спаси мене, суди мене Ти по Своїй волі!». Це перекликається із закликами царя Давида, який спасався від переслідувань і просив допомоги у Бога. 10 вибраних для переспівів псалмів свідчать про християнське спрямування помислів поета, розуміння суті духовних переспівів, які він часто знав напам'ять ще з свого дитинства.

Після заслання Шевченко знову активізував звернення до духовної тематики. 1859 року з'являються такі поезії як «Подражаніє 11 псалму», «Ісаія», «Во Іудеї», «Марія», «Подражаніє Іезекілю», «Осії». В своїй «Молитві» поет звертається до Бога:

Мені ж, мій Боже, на землі
Подай любов, сердечний рай!
І більш нічого не давай !

1860

Молодший на 20 років Степан Руданський, безумовно, знав про поетичні і духовні надбання Тараса Шевченка. Обидва поети гарно знали Святе Письмо, Шевченко зробив переспіви багатьох окремих псалмів із Псалтиря, Руданський обмежився переспівом 136 псалма, а основну увагу зосередив на ширшій просторовій формі з описом створення світу і до воскресіння Ісуса Христа, назвав «Байки світові (Лірникові думи)». Це своєрідне Степанове «П'ятикнижжя», на якому зупинимося надалі.

Поряд з поетичними напрацюваннями слід відмітити спорідненість митців на малятській ниві. Чимало картин Т. Шевченка мають християнську тематику. Це чисельні пейзажі з зображенням храмів і лавр. Навіть назви художніх робіт говорять про уподобання їх автора: «Господь Ісус Христос у терновому вінці», «Воскресіння христове», «Пророк Іоанн Хреститель», «Апостол Петро», «Молитва за померлих». За цикл робіт «Притча про блудного сина» і свій автопортрет Тарасу Шевченку було присвоєно почесне звання «академіка графіки». Не вникаючи в деталі художніх цінностей картин, їх оцінили спеціалісти, можна стверджувати, що релігійна тематика для Шевченка вкрай важлива. Його художні образи і церковні переспіви мають народний характер, подекуди в своєму художньому вираженні відходять від канонічних зображень і трактування подій, але все разом це не зменшує їх художньої ваги. Літературні та мистецькі твори Шевченка взаємодоповнюють і стверджують те, що їх автор безмежно відданий Богу, пройнятий любов'ю до Сина Божого, йому властиві покаєння, співчуття і милосердя до нужденних.

Графічні роботи Степана Руданського

Степан Руданський мав хист до малювання. Збереглися свідчення сучасників про те, що він був неабияким художником, особливо любляв малювати карикатури з підтекстовками, взятими з народних прислів'їв та анекдотів («Зоря», 1886, № 9). Напрацювання Степана у малюванні скромніші в порівнянні з академічними роботами Тараса Шевченка, але вони мали місце у його житті.

Обидва поети напрочуд гарно співали, зачаровуючи й хвилюючи слухачів, малювали, цікавились пам'ятками старовини, захоплювались фольклором, щиро любили рідну мову.

Борис Пентюк

Ой, Боже, Боже,
Що мені робити?
Чи мені біло,
Ой чи чорно ходити?

Що ходить біло,
То скажуть чепуриться,
Що ходить чорно,
То скажуть ледащиця.

Ой піду, піду
Та попід темним лугом,
Та чи не зустрінусь
Я з судженим другом...

Одна із пісень з нотним записом С. Руданського

В своїх поезіях в душі народних пісень Степан Руданський дбав про те, щоб вони справді співалися серед народу. Під заголовком пісні зазначав, на який голос має співатися та чи інша пісня, додавав свої нотні підказки. Все це свідчить про музичну обдарованість поета і його прагнення творити в народному дусі [96].

Чи мала вплив творчість Тараса Шевченка на його молодого сучасника Степана Руданського? Якоюсь мірою так. Але поет-подолянин не був прямим наслідувачем Кобзаря. Степан Васильович - автор оригінальних творів, й своє натхнення черпав із народної скарбниці, з криниць античної й світової культур. Його твори відзначаються різноманіттям віршованих форм і жанрів. Степан шанував Тараса Шевченка, брав участь у відновленні пам'ятника Кобзарю. У листі до свого приятеля й художника В. В. Ковальова в квітні 1869 року Степан Руданський писав: «Портрети могили покійного Тараса отримав і я од брата покійного – Варфоломія; всего отримав 25 штук, продаю по два карбованці (Варфоломій назначив по карбованцеві, а я продаю по два), і коли усі розпродам, пошлю йому гроші. Варфоломій писав до мене, що гроші за портрети підуть тільки на те, щоб поправити хрест на Тарасову могилу, а може, вони підуть і на що друге. Нехай їм Бог на все добре помагає». Відомо, що поет

підтримував зв'язки з художником В. Ковальовим, який навчався в Академії мистецтв разом з Тарасом Шевченком та мешкав із ним на одній квартирі в Петербурзі. В Ялті познайомився з управляючим царським маєтком в Лівадії Яковом Лазаревським, який особисто знав Тараса Шевченка, лікував знаменитого артиста Михайла Семеновича Щепкіна, друга Тараса Григоровича.

Відомий український бібліограф Михайло Комаров писав: «Визначавсь Руданський і як чтець: читав не гірше, як і співав. Особливо любив читати «Кобзаря», знав його напам'ять і часто балакаючи, наводив то один, то другий стих, щоб тим справдити свої слова» [35].

Не маючи нагоди порівнювати і критично оцінювати твори двох знаних поетів, хочеться звернути увагу на те, що їх творчість пов'язана з життям трудового українського люду, а духовні переспіви релігійних творів направлені на те, щоб часто малограмотні земляки могли краще розумітися на Святому Письмі. Молитва завжди наближує до Бога, але коли вона проходить через серце і розум, то слід духовної благодаті не залишить байдужими ні поета, ні читача. Подекуди поезії обох поетів мали саркастичний характер, але духовні мотиви були характерними на протязі усієї творчості. Спроби акцентування тільки на полемічних і сатиричних творах не витримують критики, адже за окремими слабкостями особистих висловлювань можна втратити головне: духовні потреби як поетів, так і читачів.

Михайло Драгоманов писав: «Руданський був з небагатьох українських поетів, котрі намагаються зачепити у своїй творчості нові теми, а не тільки ті, що їх «заїздили» попередники і наслідувачі Шевченка».

У нові мандри

Незадовго до закінчення Петербурзької медико-хірургічної академії у червні 1861 року, Степан Руданський звертається до її керівництва з проханням надати йому роботу на півдні в зв'язку з хронічним захворюванням легень. З направленням на роботу молодому лікареві допоміг професор академії С. П. Боткін, який лікував С. Руданського.

Степан виїжджає з «поганого Петрополя», як називає Петербург в одному з листів: « Скінчилися муки, надія не ошукала, не лягли мої кості на чужині, я знову у дорозі і залізними карбами кочую на полудень. Прощай Петрополю! Прощай моє горно пекельне! Не мало сили, мої рідної сили, попалося в тобі, а гріх мені було б за тебе забути. Сировим залізом з землею та іржою попав я до тебе, ти мене перетопило, ти мене перекувало...»

Складається враження, що поет передчував свої прийдешні часи. У щоденнику 1 вересня 1861 року занотовує: «А чим-то полудень мене порадує? Чи синє море мене загартує, чи, може, ізнов іржею покрие, сточить, обезсилить? А Кримські гори чи новим здоровлям, чи гробом наділять?»

По дорозі до Криму Степан побував у рідних Хомутинях. Батько помер на початку року, брати і сестри поодружувалися і працювали. З мамою Феодорою проживала двоюрідна сестра Ольга Андріївна Руданська (в заміжжі Щипківська), яка згадувала про приїзд Степана додому. Цей епізод переказав

священник Микола Володимирович Сіماشкевич в листі до Агатангела Кримського: «...знервував його маму, що та аж зімліла. Ольга Андріївна була сирота, і мама Руданського і для неї була так, як мама. Зобачивши, що від радощів і сліз Руданська зімліла, Щипківська дуже лаялась на Степана Василевича і казала: «Який чорт приніс оце того паршивого москаля? Щоб він пропав, що ви, мамцю, від него аж ослабли!». Степан Василевич хотів тоді Ольгу Андреевну взяти під свою опіку: на свій кошт її вдягати і вчити. Но старі батьки Руданського (тільки мама, адже батько помер зимою 1861 року – авт.) не дали йому її, кажучи, що так далеко (мабуть в Крим?) вони не дозволяють везти дитини. Про вид і постать Степана Василевича Ольга Андреевна говорить так, як і мій батько» [35].

Відомо також, що Степан побував на хомутинецькому весіллі, на якому представлявся старостою від молодого. В сім'ї не було протиріч між рідними. У Степана залишилися найкращі враження від перебування в рідних Хомутинях, які згодом були викладені в його «Подільському весіллі» [96].

2.2. Ялта в житті Степана Руданського: лікар, громадський діяч, поет

Вперше на кримську землю молодий лікар ступив в кінці жовтня 1861 року і 2 листопада приступив до виконання професійних обов'язків. Працював першим міським лікарем Ялти, повітовим, карантинним лікарем застави та селищ Південного берега Криму, першим санітарним і ветеринарним лікарем міста й повіту, завідувачем лікарняною та господарською частинами в Ялтинському лікарняному відділенні. За всі посади, окрім посади міського лікаря, яка складала 18 руб. 64,5 коп. в місяць, ніякої зарплати не отримував. Підробітки в маєтках князя Воронцова статків не приносили: чималими були витрати на роз'їзди. Займався і приватною практикою та статків вона не приносила. На відміну від своїх колег, які прибули до Ялти пізніше, не збудував для себе будинку, а лише спромігся придбати близько ¼ десятини «пустопорожней» землі, жив по найманих квартирах.

*Будинок, в якому жив
С. Руданський.
Сучасна площа
Радіна, 18. Ялта, 1927*

Частину власної земельної ділянки віддав місту для будівництва фонтану з резервуарами. Піклувався про будівництво нової лікарні в Ялті. Справжній фахівець і громадський діяч Степан Руданський всіляко відстоював права простого люду, чим заслужив повагу серед населення. Художник Віктор Ковальов писав про нього: «Занедужає, бувало, бідний чоловік, зараз до лікаря Руданського. Цей поможе і грошей не візьме. Бувало й так, що бідному чоловікові нема де жити, щоб лічитися; Руданський дає свою хату, лічить, годує чим Бог послав, і не жде ніякої зарплати».

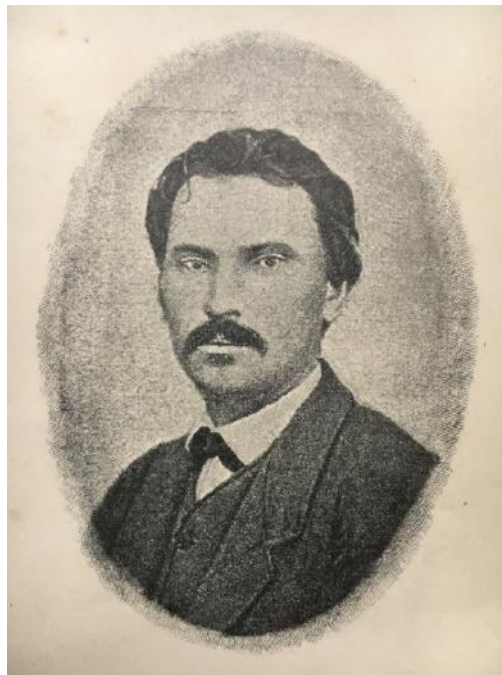
Багато часу займала громадська діяльність – був головою межевої комісії міської управи, секретарем комітету з питань благоустрою Ялти, членом інших міських і повітових інституцій. Заклав основи курортного збору та оподаткування купецького вантажу, розробив статут акціонерної компанії, яка мала будувати новий базар в Ялті. Цей базар досі діє і знаходиться поблизу морського порту. Разом із повітовим лікарем К. Ріттером був фундатором громадсько-культурного гуртка «Клуб Южного берега Крыма», ініціатором благодійних заходів в Ялті та в повіті.

Лікар був почесним громадянином Ялти, в 1867 році його обрано почесним мировим суддею Сімферопольсько-Ялтинської і Керченської округи. У жовтні 1869 року Степан Руданський за розвиток земської медицини нагороджений орденом Станіслава 3-го ступеня та годинником фірми «Павло Буре».

У відомості, складеній Таврійською лікарською управою від 9 січня 1864 року йдеться: «Ялтинский городской врач Степан Руданский обращает на себя внимание отличными знаниями по науке» [35].

Степан Руданський фактично засновує в Ялті санітарну службу, сприяє побудові в місті водогону, каналізації, організовує пожежну службу, засновує ще й першу ветеринарну лікарню в місті.

На фасаді будинку санітарно-епідеміологічної служби, що на вулиці Степана Руданського (поряд зі школою-гімназією № 15), була меморіальна дошка з написом: «Видатний український поет і лікар Степан Руданський заснував у 1861 році санітарну службу в м. Ялта».

Коротка характеристика із офіційного документа: «Колл. ассессор Степан Васильев сын Руданский. Ялт. город. врач. 37-ми лет. вероисповедания православного. Имеет орден Станислава 3-й степени. Сын священника Подольской губернии Винницкаго уезда села Хомутынец Василя Иванова сына Руданского. Окончив курс медицинских наук и выдержав испытание на степень лекаря и звание уездного врача в Императорской С.-Петербургской Медико-хирургической Академии 18 июля 1861 г., согласно ходатайству той-же Академии по причине страдания грудных органов назначен Медицинским Департаментом М.В.Д. городовым врачом в Ялту 1861 г. Августа 1-го.

По распоряжению Губ. начальства несколько раз исправлял обязанность Ялтинскаго уездного врача, всего 7 месяцев и несколько дней. По распоряжению Г. Начальника Губернии исправлял должность карантинного врача Застав и Селений южнаго берега Крыма с 15 сент. 1864 года более двух лет. С 23-го ж июля 1867 г. исполнял карантинные обязанности в одном Ялтинском порте в отсутствии или же по требованию отрядного офицера пограничной стражи.

Указом Правительствующего Сената от 8 апреля 1868 года № 73, опубликованным в С.-Петербургских Сенатских ведомостях 12-го числа того

же Апреля № 30, произведен в чин Титулярного Советника за выслугу лет со старшинством с 1-го августа 1861 г.

По единогласному избранию утвержден почетным мировым судьей Симферопольско-ялтинского Мирового Округа 1869 г. Апреля 2. Во время пребывания Высочайших Особ на южном берегу Крыма в 1869 г. несколько месяцев исполнял полную должность карантинного агента в Ялтинском порте» [35].

*Степан Руданський
(крайній праворуч)
з братом Григорієм та сестрою
Ольгою, Ялта*

В Ялті поета неодноразово провідували рідні. Тут лікувався від «сухот» брат Олександр, брат Григорій допомагав у справах і доглядав під час хвороби, сестра Ольга отримала частину його творчих доробок.

Непідкупний, принциповий лікар Руданський мав сутички з купцями, власниками заїжджих дворів. Заздрісники, недобррозичливці неодноразово намагалися його вижити з Ялти. Втіхою була літературна праця, та часу для неї майже не залишалося.

С. Руданський жив у Ялті в родині вдови Явдохи Широкової, заповідав місту поклопотатися про її дітей. У передсмертному проекті його заповіту від 1873 року є слова: «Часть земли в количестве 16 квадратных саженой уступлена мною городу для устройства на оной фонтана по особому условию,

заключённому мною с городом, 5 июля 1869 г. На основании того же условия мною уступлено городу еще 4 квадратных саженьей земли для устройства резервуара для фонтанов по почтовой и базарной улицах» [34].

Влітку 1872 року в місті спалахнула епідемія холери. Руданський вжив рішучих заходів для організації протиепідемічного режиму, але й сам захворів. Загострилась хвороба туберкульозу легень, тож полишив світ завчасно – 3 травня 1873 р. (за новим стилем) у брата Григорія на руках зі словами на устах: «Україно моя мила...». На його надгробку на Масандрівському кладовищі в Ялті викарбували: «Малорусский поэт».

Перший пам'ятник Степану Руданському

Коштом шанувальників поета, через 19 років після смерті Степана Руданського, на його могилі було споруджено пам'ятник. Український бібліограф і фольклорист Михайло Комаров (1844 - 1913) писав, що «поверх міцного мурованого цоколя лежить плита з дикого каменю, а на плиті поставлено пам'ятник, зроблений з рожевого, з білими жилками, мармуру, з мармуровим хрестом, обробленим під дерево. Пам'ятник має вигляд скелі і заввишки буде від цоколя до хреста 1 сажень і 5 вершків. На скелі зверху вниз навкося - відполірована довгенька й широченька хартія, на котрій вирубано й залитий чорною фарбою такий напис: «Степан Руданський. Малоруський поет. Помер квітня 21 дня 1873 року, 39 літ». Вгорі над сим меншими літерами - виписка з віршів Руданського:

На могилі не заплаче
Ніхто в чужині.
Хіба хмаронька заплаче
Дощем по мені.

а внизу «1892», коли поставлено пам'ятник. Збоку зроблено круглу нішу, куди буде вправлено бюст поета, що має зробити приятель його - В. Ковальов, а до того часу вправлено буде під склом фотографічний портрет поета. Могила С. Руданського стоїть на чималому горбочку, відкіля дуже гарний вид на Ялту і на море» [35].

Переймався долею пам'ятника С. Руданського подолянин Валентин Дмитрович Отамановський. Як вказує професор Віктор Степанович Прокопчук, Валентин Дмитрович високо цінував внесок діячів культури в національне відродження України, бачив великі виховні можливості монументальної пропаганди, закликав й Уряд використовувати для цього будь-які можливості, у тому числі - ювілеї славетних діячів [62].

*Перший пам'ятник
С. Руданському в Ялті*

Яскравим прикладом пам'яткоохоронної діяльності Валентина Дмитровича є його турбота про збереження могили Степана Руданського, квартири, де проживав свого часу письменник-подолянин.

Восени 1925 року тридцятидвохрічний директор Вінницької філії ВБУ ВУАН спеціально поїхав до Ялти, щоб подивитись, в якому стані знаходилась могила С. Руданського, його квартира, як увічнена пам'ять, та як використовується творча спадщина.

Разом з Павлом Горянським, таким же палким поборником українства, побував на старому Масандрівському цвинтарі і був вражений станом могили Руданського: надгробний пам'ятник був надламаний, могила необгороджена. Ялтинське управління місцевого господарства планувало закрити цей цвинтар, що загрожувало могилі повною руйною і забуттям. До того ж виїжджав із Ялти Горянський, який своїми зусиллями і коштом з 1917 року підтримував могилу Руданського.

Не в кращому стані виявилася квартира в старому місті на Єлизаветинській вулиці, в будинку номер 16, де на другому поверсі в двох кімнатах жив і писав свої твори Степан Васильович Руданський.

Гірко було усвідомлювати, що навіть українці-подоляни, які проживали в Ялті, мало знали про свого знаменитого письменника-земляка. Переговори, що провів Отамановський з господарями помешкань, представниками місцевих властей, засвідчили їх готовність піти назустріч, але для впорядкування і охорони могили та й інших заходів потрібні були кошти.

Спроба вирішити питання про кошти у Вінниці не дала результату. І тоді 9 лютого 1926 року Отамановський надсилав до столиці, на три адреси, доповідну записку з пропозиціями Українському Комітету Академії наук, завідувачу управління науковими установами України Народного комісаріату освіти, Українському комітету краєзнавства при Укрнауці щодо охорони пам'ятних місць у Ялті: «Для забезпечення від цілковитої руїни й занедбання цих цінних для Поділля й усієї України пам'яток, Кабінет виучування Поділля при Вінницькій Філії Всенародної бібліотеки ВУАН уважав би за необхідне порушити клопотання перед відповідними установами Криму про:

1. Впорядкування могили Степана Руданського в Ялті й належну її охорону.
2. Звільнення помешкання в Ялті, де проживав свої останні роки Степан Руданський, його впорядкування та устаткування (портрети, твори Руданського та інші) в такий спосіб, щоб усе це нагадувало про письменника, його життя та твори. Те ж зробити і для помешкання Лесі Українки.
3. Прибити на будинках, де мешкали Степан Руданський і Леся Українка, таблиці із зазначенням, хто та коли проживав у них.
4. Внести ці пам'ятки до екскурсійної програми...

Завідувач Укрнаукою Матвій Іванович Яворський звернувся до уповноваженого музейного відділу Головнауки в Криму з проханням взятись за реалізацію пропозицій Отамановського.

Відповідь не забарилася. 6 березня 1926 року заступник Уповноваженого музейного відділу по Криму Фусенко повідомив, що приведення в порядок могили, включення її до списку пам'ятників культури, виготовлення табличок можливе за умови виділення відповідних коштів.

Укрнаука запропонувала Отамановському дати тексти таблиць, і скоро він виконав замовлення, надіслав наступні тексти:

«Тут жив рр. 1869-1873 український письменник Степан Руданський з Поділля».

«Тут жила рр. 1897-1898 українська письменниця Леся Українка (Лариса Косач-Квітка) з Волині».

15 травня 1926 року Валентин Дмитрович звернувся до Академії наук, її незмінного секретаря Агатангела Кримського з проханням надіслати до Вінниці французький і татарський переклади табличок. Хотів, щоб їх читали місцеві жителі — татари та закордонні гості [61].

Крім того, Валентин Дмитрович розраховував, що Агатангел Юхимович, як учений, що сприяв публікації творів Степана Руданського, цікавився всім, що стосувалося письменника, підтримає його план вшанування пам'яті як Степана

Руданського, так і Лесі Українки. І не помилився. Академія наук виділила гроші. Пройшов час, зусилля Отамановського не залишилися без конкретних наслідків.

Професор В. С. Прокопчук з сім'єю на могилі поета, 2011

Член президії Українського фонду культури великий поціновувач творчості Степана Руданського професор Віктор Степанович Прокопчук з Дунаєвець разом з дружиною Тамарою Костянтинівною, дочкою Ольгою онуками Костею і Вадимом провідав місця поета у Ялті. На будинку № 18 по вулиці Комунальній бачили табличку з написом українською та російською: «В цьому будинку жив і помер 3 травня 1873 р. український поет Степан Васильович Руданський». Відвідали могилу на Іоанно-Златоустівському цвинтарі, що знаходиться на узвишші Полікурівського пагорба. Могила Степана Руданського (після реконструкції уже без хреста) впорядкована і доглянута.

Щем душі і тиха шана поету – земляку, поезії якого звучать в сучасній Україні як з великих театральних сцен такі і на святкуваннях сільських колективів. Віктор Степанович сам читає і популяризує поезій Степана Руданського, вивчає його творчий і життєвий шлях [61, 62, 63].

Поруч з пам'ятником особливе місце, тут височіє стрункий кипарис, що нагадує українську тополю. Згори видніється безкрає Чорне море, древні Кримські гори, квартали старої Ялти й сучасні новобудови у буйній зелені приморського міста. Ось тут, у Ялті закінчилося земне життя великого поета. Може виникнути запитання: як склалася б доля Степана, коли б він наслідував

священницький шлях батька, своїх дідів і прадідів ? Але чи так уже вибирає людина свій шлях в житті?

Степан Руданський успішно закінчив два духовних навчальних заклади, але пішов освоювати важку медичну справу. Про шлях лікаря можна тільки здогадуватися. В ранньому віці, не дочекавшись сина лікаря, помер від туберкульозу батько. Степан хворіє і замість п'яти навчається шість років. Хворіють і приїжджають в Ялту на лікування брати Григорій, Олександр, Юхим. Наслідкова хвороба вкорочує життя чотирьом братам.

Степан Руданський мав неабиякий талант, лікував людей, займався громадськими справами, творив вірші, в яких показував духовні потреби і важке життя людей. По-різному можна ставитися до спадщини поета Степана Руданського, його гумору і гіперболізмів у ранніх поезіях, але таланту без Божого Провидіння не буває. Тільки Бог знає і визначає наші земні шляхи.

*«Отче Мій! ... Утім, – не як я хочу,
а як Ти... нехай буде воля Твоя!»
(Мф.26. 39,42).*

3. Духовні мотиви в житті та творчості

*Тільки Богу тра молитись, / Як годиться, жити,
І святу волю Божу / Від душі чинити*

Степан Руданський

3.1. Обереги літературної спадщини поета

Степан Руданський укладав три томи рукописних збірок. Перший - під назвою «Співомовки козака Руданського: Книжка перша з 1851 року до 1857» вміщує пісні та балади в хронологічній послідовності їх написання. Другий - «Співомовки козака Вінка Руданського: Книжка друга, 1857, 1858, 1859» - складається з 235 поезій, гуморесок, названих «приказками», й вірша «Студент». Третій - «Співомовки Вінка Руданського, 1859 - 1860. Петрополь» - це пісні, приказки, легенди, історичні поеми. (вінок - переклад імені поета з грецької: стефанос — вінок). Крім цієї першої авторської редакції творів Руданського, відомі автографи збірок, укладених за жанрово-тематичним принципом. Ці збірки підготовлені у різні часи й призначені до видання. До таких належать рукопис «Нива» (1858-1859) і рукопис, який 1861 року мав уже цензурний дозвіл, але так і не з'явився друком.

Олена Пчілка

Іван Франко

За життя поета була опублікована лише невелика кількість його творів у петербурзькому тижневику «Русский мир» (1859), у двох номерах «Основи» (1862), в «Опыте южнорусского словаря» Шейковського (1861), у львівському журналі «Правда». Більшість творів поета побачила світ у 80-х - на початку 90-х років вже після його смерті у львівських виданнях «Правда», «Зоря» та «Киевской старине».

Крім оригінальних творів, Руданський упорядковував збірники народних пісень з власних записів («Народные малороссийские песни, собранные в Подольской губернии С.В.Р.», Кам'янець-Подільський, 1852; «Копа пісень», Ялта, 1862). За життя поета вони не були опубліковані, а після смерті його довгий час залишалися в приватних руках. Виявлені й вивчені радянськими фольклористами, вони видані в 1972 році у Києві.

Усі свої твори, включаючи й віршовані переклади, Руданський називав «співомовками». Цей термін закріпив за гуморесками Іван Франко. З того часу традиційним стало саме їх іменувати «співомовками». Це виявилось найбільш зручним, оскільки саме гуморески (співомовки) Руданського були новою різновидністю гумористично-сатиричних віршованих творів, якої раніше в українській поезії не було і поява якої вимагала закріплення відповідним терміном.

Перше видання «Співомовок» окремою книгою, яке вмістило двадцять вісім віршів, здійснила у Києві Олена Пчілка в 1880 році під псевдонімом «Н-й Г-ь Волинський» (Невеличкий гурток волинський). Найповніше дореволюційне видання творів Руданського у семи томах (перше видання - 1895 - 1903, друге - 1910) вийшло завдяки зусиллям М. Комарова, Василя Лукича (В. Левицького), А. Кримського та І. Франка. Найбільш повним, прокоментованим і укладеним з урахуванням авторської роботи над підготовкою рукописів до видання є тритомник «Степан Руданський» [65], до якого не було включено понад 40 його творів різних жанрів.

Більш повне, однак не академічне, видання художньої спадщини письменника побачило світ в 2007 році у видавництві «Перун». Згідно з концепцією видавця В. Бусела й укладача Г. Латника, до цього тому не увійшли ні епістолярій, ані щоденникові записи Степана Руданського, зате в ньому вперше опубліковані всі відомі співомовки-приказки, що їх не було вміщено до попередніх видань, дві історичні поеми «Мазепа, гетьман український» та «Іван Скоропад», а також патріотична поезія «До України» («Ой з-за гори, із-за кручі») [76].

Повертаючи широкому читачеві 63 твори Степана Руданського, укладач наголошує, що їхнє несправедливе замовчування значною мірою було спричинене комплексом національної меншовартості, упродовж тривалого часу прищеплюваного українцям: «Я вважаю гуморески-співомовки Степана Руданського гідними порівняння з книжкою великого французького письменника-гуманіста доби середньовіччя Франсуа Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель». А ще гадаю, що царська та більшовицька цензура і меншовартісно-малоросійський переляк просто вкрали у кількох поколінь українського народу

великий сміх поета Степана Руданського» [76]. Найбільш глибокий і всебічний аналіз творчої спадщини поета здійснив Іван Франко, вказуючи на сильні риси таланту письменника і його недоліки, наголошуючи на великій ролі митця в розвитку української літератури й української мови, фіксації зразків її живої стихії.

Крім того, Іван Франко проаналізував творчість Степана Руданського в ґрунтовній розвідці «Нариси з історії українсько-руської літератури до 1890 р.», присвятив письменнику дві сторінки цієї фундаментальної праці, де наголосив, що «у Степані Руданському ... має Україна одного з тих поетів, що за життя писали багато, а за злиднями приватного й публічного життя публікували дуже мало, і яким аж пізно по смерті пощастило у читачів».

Критик Іван Франко вказує:

на особливий талант письменника у відтворенні народних анекдотів у формі співомовок - «коротких, гумористичних анекдотів і оповідань, взятих із вуст українського народу і перекладених віршами з незвичайною простотою та влучністю»;

на незвичайну майстерність форми і народної мови, жвавість і простоту вислову, делікатний гумор;

на простоту і ясність вислову, влучність характеристик;

на живе народне джерело співомовок;

на талант Степана Руданського як перекладача;

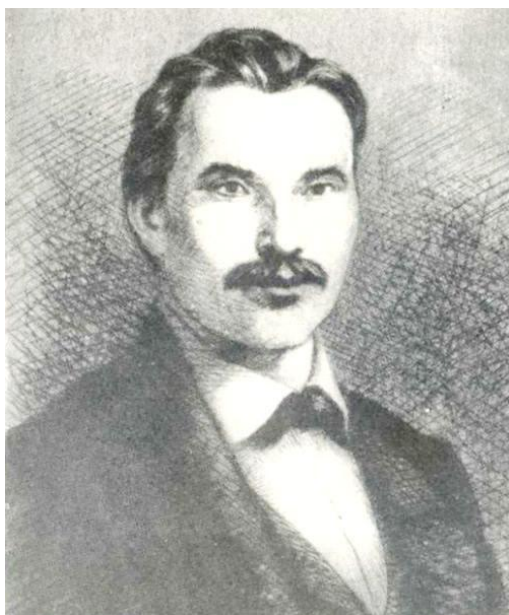
на тенденційність творчості Степана Руданського щодо актуалізації релігійної проблематики (оповідання про створення світу, біблійних героїв, спілкування з Богом), що залишалося поза увагою дослідників [34].

Іван Франко написав передмову до творів нашого земляка в журналі «Зоря» за 1886 рік, ним було підготовлено та опубліковано бібліографію творів Степана Руданського. В своїх спогадах син Івана Франка Тарас писав, що Степан Руданський був улюбленим письменником всієї родини Франків. Співомовки малим дітям читали батько чи мати. Пізніше діти читали вже самі. «Іван Франко був високої думки про Степана Руданського. Він доклав багато зусиль, щоб зібрати і донести до народу твори поета, письменницька доля якого склалася так нещасливо», – писав Тарас Франко. Іван Франко особливо відзначив творчість поета-класика: «Степан Руданський належить, без сумніву, до найбільш талановитих українських поетів серед тих, що появилися по смерті Тараса Шевченка».

Агатангел Юхимович Кримський (1871 - 1942) - видатний український вчений, поет, прозаїк, критик, історик літератури, перекладач. За радянської пори (1919) був обраний академіком Академії наук Української РСР. Брав щонайширшу участь в підготовці й виданні першого семитомного зібрання творів С. Руданського [35].

«Руданський любив етнографувати», - писав Агатангел Кримський. «Такого розкиданого автора, яким він є, тільки тоді й можна зрозуміти, коли його читати хронологічно та стежити його розвиток ступінь за ступенем. Часом

такий спосіб читання робить нам поета симпатичнішим ... як читатимем Руданського тим самим порядком, яким писався його «поетичний щоденник», то пересвідчимося, що це була натура таки справді дитяче чутлива і чиста».

Степан Руданський

Агатангел Кримський

Агатангел Кримський у статті «До життєпису Степана Руданського» [35] зазначав: «П'ятдесят літ зминуло, відколи помер Руданський (1873), і перед Всеукраїнською Академією наук стоїть невідкладна повинність – дати нарешті академічне видання всіх його писань. Разом з тим треба було б якось докладніше вияснити і його життєпис, ще й досі дуже-дуже неосвітлений». На превелику шкоду справі, ще й сьогодні не маємо академічного зібрання творів С. Руданського.

Михайло Федорович Комаров (1844 – 1913) – визначний український бібліограф, фольклорист, словникар та громадський діяч. Тривалий час жив і працював в Одесі, де й скінчив свій життєвий шлях. Михайло Федорович брав участь у підготовці й виданні першого, семитомного, зібрання творів Степана Руданського. Він виступав також на сторінках періодики з поточних питань літературного й мистецького життя під псевдонімами «Одесит», «Уманець», «М. Комар» та ін. «Степан Васильович Руданський» – біографічний нарис Михайла Комарова за 1886 рік під псевдонімом «Одесит» був першою в українському дожовтневому літературознавстві спробою подати більш-менш докладний життєпис Степана Руданського.

«Коли не помиляємось, то найперше писати про Руданського зачав М. Комар 1886-го року – єдиний життєпис Руданського, підписаний криптонімом «Одесит». Нарешті в 1892 – 1895 роках М. Комар (спершу в «Правді», 1892, ч. 5, а далі вже в «Зорі») оголосив 114 незвісних доти приказок Руданського і, за винятком тих, що опубліковано в «Правді», видав їх і особним томом (Львів, 1895), долучивши в кінці (стор. 167 – 174) докладний «Бібліографічний

показчик творів Ст. Руданського і знадобів до його життєпису» - зазначав в 1896 році Агатангел Кримський [35].

Віктор Васильович Ковальов — одеський художник і різьбяр. Вчився у петербурзькій Академії малярств разом з Т. Г. Шевченком, навіть жив з Тарасом Григоровичем на одній квартирі. Степан Руданський познайомився з Віктором Васильовичем. Ковальовим ще за свого петербурзького перебування, під час переїзду із столиці до Ялти, восени 1861 року, навідав художника в Одесі як доброго знайомого. Збереглися чотири листи поета до Віктора Васильовича. Відомий також портрет Степана Руданського, виконаний Віктором Ковальовим. Портрет супроводжувала анонімна замітка «Степан Руданський», котра, можна гадати, належить перу Михайла Комарова, адже в ній майже дослівно повторюються факти, викладені в біографічному нарисі Михайла Комарова «Степан Васильович Руданський». Наводимо текст цієї замітки:

«Се був чоловік вельми симпатичної вдачі, котрого любили, особливо бідні люди. Він був високого росту, широкоплечий, на вид поважний, карі очі його світилися несказанною добротою, котра була найкращою ознакою його душі. Жив і одягався завжди просто і недолюблював панів та прихилився серцем до людей простих. По селах збирав він пісні та заводив їх сам у ноти; співав дуже гарно і любив українські співи, особливо стародавні. Любувався в творах класичної старовини, особливо ж читав Гомера в оригіналі; знав добре також мову єврейську» [35]. Товариш відзначає добру вдачу поета, його любили нужденні люди, він був простим в спілкуванні і закоханий в український спів та твори старовини.

Подолляни у збереженні творчості

Серед шанувальників творчості поета, які розшукували, зберігали і видавали його твори були освічені представники священства та творчої інтелігенції, члени родини. Плідну роботу провів співробітник видавництва «Вік», подоллянин Олександр Лотоцький. 7 травня 1901 року в Петербурзі на папері з портретом Тараса Шевченка, він пише лист до священника Степана Комарницького (чоловіка сестри поета Ольги): «Многоуважаемый о. Стефан. Я желал бы издать некоторую часть сочинений покойного поэта, родственника Вашей супруги, С. В. Руданского. И решаюсь посему обратиться к Вам с покорнейшей просьбою. Будьте добры, сообщите мне, не препятствуете ли Вы и супруга Ваша в качестве наследников этому изданию. Был бы Вам весьма благодарен, если бы Вы сообщили мне адреса и других родственников покойного поэта, чтобы я мог у них испросить согласие, так как без этого не хочу братья за дело. Издание выгод материальных не представляет, и берусь я за него исключительно лишь из любви к родной поэзии, поэтому и вознаграждения я Вам предложить не могу за право издания, – разве могу лишь предоставить Вам некоторое количество экземпляров книги. Быть может, есть у Вас какие-либо рукописи покойного – я Вам был бы весьма благодарен, если

бы Вы разрешили мне снять с них копию.

Во всяком случае, я уверен, что Вы не оставите меня уведомлением в возможно непродолжительном времени по поводу моей просьбы.

Прошу принять уверения в совершенном уважении Вашего покорного слуги.

А. Лотоцкий.

Отец Александр Руданский (из с. Чукова) любезно дал свое согласие на издание» [46].

Олександр Лотоцький знайшов твори у єпископа Пензенського (згодом митрополита Донської і Новочеркаської єпархії) Митрофана (Симашкевича), який був подолянином із села Голодьки, що поряд із Хмільником, і недалеко від Хомутинець Руданських. Лотоцький згадує: «Вже значно пізніше, літ через 20, живши в Петербурзі та збираючи распорошену спадщину С. Руданського, я звернувся до Симашкевича, тоді вже єпископа пензенського, почувши, що у його є рукопис ще недрукованого перекладу «Іліади». Дійсно, той рукопис знайшовся у Симашкевича, і він прислав мені. Дуже вдячний я йому за се, але жаль і злість обгорнули мене од думки, що майже сорок літ сей переклад класичного твору лежав у безвісті» [35].

Вихідці з Поділля: ліворуч - митрополит Донський і Новочеркаський Митрофан (Симашкевич), праворуч - архієпископ Могилівський і Мстиславський Анатолій (Мартиновський)

Отже, архиєрейське священство не тільки цікавилось, але й зберігало творчість нашого земляка. Про самого Симашкевича сказано: «...тоді перед вів талановитий і спритний подоляк Митрофан Симашкевич. Він обійшов пішки все Поділля, знав як п'ять пальців усю його територію, зібрав силу цінних

етнографічних записів з поля релігійних вірувань, які зреалізував у прекрасних статтях у місцевім єпархіяльнім органі («Под. Еп. Вѣдомости») під псевдонімом Churchman. Сі вірування та взагалі звичаї релігійні подільського краю він виводив з старо-християнських традицій, се мало у свій час дуже актуальне значення» [35].

Про родинні відносини представників священників Руданських і Симашкевичів розповідає священник Миколай Симашкевича із села Теліженці, який доводився племінником митрополита Митрофана Симашкевича: «Село Хомутиці Вінницького повіту – батьківщина Руданських - було недалеко від Голодьок, батьківщини Симашкевичів і менший брат Степана Руданського Олександр їздив з його батьком протоієреєм Володимиром Симашкевичем до семінарії в Кам'янець-Подільський. Він був майстром розказувати багато цікавих казок. Жили вони на одній квартирі та іноді Олександр читав вірші свого брата Степана. Твори ті були написані в малому зошиті рукою самого Степана Руданського дуже чистенько і гарно, наче майбутній поет ще тоді мав надію або друкувати ту книжечку, або кому-небудь презентувати» [34].

Потрібно відмітити, що не всі священнослужителі були прихильні до творчості Степана Руданського. Єдиною критикою при житті Степана була стаття «Еще о хохломаніи» в реакційному київському органі «Вѣстникъ Юго-Западной и Западной Россіи. Историко-литературный журналъ, издаваемый К. Говорскимъ. Іюль, годъ третій, томъ I. Кіевъ 1864». Спочатку редактор журналу висловлює думку у дусі валуєвського указу від 18 липня 1863 року: «Что же за надобность въ смѣшной затѣѣ образовать исключительную малороссійскую литературу, тогда какъ малороссійское нарѣчіе для всякаго, хоть немного знакомаго съ польскимъ языкомъ, представляется отвратительною смѣсю польскаго языка, исказившаго въ малороссахъ старинный, отечественный языкъ гнетомъ четырехъ-вѣковаго рабства?». Далі уже автор допису засуджує старання «малоросів» і зосереджується на конкретному прикладі: «Подтвержденіемъ такого заключенія можетъ, между прочимъ, служить (одна изъ числа многихъ, разсѣваемыхъ въ просто-народѣ) пѣсенка, составленная, какъ видно изъ ея подписи, какимъ-то студентомъ кіевскаго университета Степаномъ Руданскимъ. Пѣсенка эта, написанная довольно гладенькими виршами, стоитъ того, чтобъ обратить вниманіе на ея содержаніе. Вотъ она (збережено оригінал тексту):

Ой зъ-за горы, изъ-за кручи,
Де скриплять возы идучи, А
попереду козаченько
Такъ выгукуюе йдучи:

«Украино, Украино,
Моя ридна маты.
Чи довго іще надъ тобою
Будуть пановаты?»

Чи довго ще кровавицю (кровь)
Будуть зь тебе (Украины) пыты?
Та й диточокъ твоихъ
Въ кайданахъ водыты?

Твоя (Украина) слава у могыли,
А воля въ Сибири!
От що ж тоби, матусенько,
Москали зробылы!

Гукны жь, гукны Украйно,
Несчастная вдово (по комъ?)!
Може, диты на твій голосъ
Озвуться знову!

Може знову розвяжуться
Звязанныи руки,
Може знову бражчатымутъ
Козацьки шаблюки!

Може військо запорожськє,
Як море, заграє,
А дивчина, якъ и перше,
Пісню заспиває!

Тогди вже насъ (поеть юноша) не забудуть
И московськи внуки;
Кровь за кровь катамъ нашимъ,
И муки за муки!

Гукны жь, серце Украйно!
Та тилько скоришще:
Бо чимъ дальше, ссутъ кровь нашу
Все бильше та бильше!»

Автор допису добре знає українську мову, гарно розуміється на суті матеріалу, прекрасно передає зміст російським алфавітом. Дописувач надає повністю текст пісні та коментарі до неї, а більше про своє відношення до думок автора, якого він не знає: «Очевидно, что воображеніе пѣвца-юноши въ разстройствѣ, а разсудокъ переполненъ лживыми понятіями и свѣденіями», «запорожская сѣчь, какъ грубѣйшій изъ анахронизмовъ, никогда уже не воскреснетъ!» «Если бѣ этотъ юноша имѣлъ способность размышлять, онъ бы зналъ, что не только всякаго бунта, но даже законной войны исходъ напередъ неизвѣстенъ», «москали, конечно, не стануть сидѣть, сложа руки и ожидая,

пока какіе-нибудь буйные ворохобники будутъ рѣзать ихъ, какъ барановъ». Завершується стаття тими ж політичними висновками: «Но, пустившись въ политическія бредни, онъ засорилъ свои способности до того, что онъ сдѣлался похожи на цвѣтокъ, заглохшій между репейникомъ». Під дописом підпис: «малороссъ А. Восточенко». Цей псевдовім був у архієпископа Могилівського і Мстиславського Анатолія (Мартиновського).

Цікаво, що Августин Васильович Мартиновський (майбутній владика Анатолій) був подолянцем, народився в 1793 році в селі М'ястківка Ольгопільського повіту, (сучасна Городківка Крижопільського району Вінницької області), закінчив Шаргородське духовне училище, Кам'янець-Подільську духовну семінарію (1821 р.), Київську духовну академію (1825 р.). На момент написання статті був доктором богослов'я і знаходився на покої в Гербовецькому чоловічому монастирі в Молдові.

Якщо не враховувати жорсткі коментарі редакції і висловлювання автора у дусі валуєвських указів, то можна було б подумати, що кращої подачі патріотичної пісні в реакційному журналі годі чекати. Адже пісню, яку пізніше назвали «До України», на час допису «малороса А. Восточенко» у відкритому друку ще не було. Очевидно, пісня, яка мала поширення серед київського студентства дуже дошкуляла валуєвським послідовникам. В статті чітко прослідковується політична тенденційність викладення матеріалу, а в змісті майже відсутнє розкриття християнських чеснот як автора так і його твору в цілому...

Дописувачі київських видань 80-х років стали більше переймалися збереженням творчості поета. В «Київській старовині» Олександр Лотоцький друкує дослідження «Крохи літературного наслѣдія С. В. Руданскаго», де вказує на те, що: «При жизни поэта очень мало было напечатано его произведений, а послѣ смерти рукописи его разошлись по рукамъ родныхъ, друзей, знакомыхъ и просто любителей разнаго рода». Дописувач наголошує, що в умовах несистемного збереження творів поета, потрібно звертати увагу на всі доступні джерела, в яких є посилання на «даннаго злополучнаго автора». До таких джерел потрібно віднести рукописні альбоми, які були популярні в широких колах освічених людей. Так як «стихотворенія С. В. Руданскаго были очень популярны въ Подоліи въ 60-ые и 70-ые годы, то попадали въ большинство этихъ альбомовъ. Родственникомъ покойнаго поэта, свящ. А. А. Руданскимъ, мнѣ достявлен, небольшой отрывокъ такого альбома, и въ этомъ отрывкѣ среди обычнаго и неизбѣжнаго альбомнаго матеріала есть нѣсколько стихотвореній, изъ которыхъ нѣкоторыя безспорно принадлежатъ С. В. Руданскому». Серед віршів, які передав Олександр Андрійович Руданський були: «Ти не моя, дівчино молодая» (заголовок - «Рондо»), «Мене забудь», «Пісня», «Не дивуйтесь добрі люде». О. Лотоцький стверджує, що поету належить вірш «До могилівськихъ молодыхъ хозяивъ» [45]:

Вы счастливы, слава Богу,
Молодii хозяи,
И вступылы на дорогу
Серцю мылои семьи.

Вы счастливы въ свой хати,
Маєте свii хлебъ и силь,
Може вы и не богати,
Но не мае сердца биль...

Мицно взявшыся за руки,
На крутенькихъ стежечкахъ
Не зазнаете вы муки...
Хоць не разъ въ лыхыхъ часахъ

Хто иденъ похылытнется
И готовый буде впасть,
Другый заразъ встрепенется
И загынuty не дасть.

Слава Богу! Слава Богу!
Дай же Боже, такъ и намъ,
Дай намъ выйты на дорогу,
Не блудыты по горамъ.

Поет славить Бога за щасливих молодих господарiв, просить Його вказати молодим йти праведною дорогою и не блукати манiвцями по життi. Тут же висловлювання про долю, у якiй звучить печаль i передрикання самiтностi самого поета:

Но на себе я не скажу,
Щобъ счастливымъ (я?) де бувъ;
Якъ прыблудный хожу ...
Бо весь свить мене забудь.

Свить не любыть невеселыхъ,
Я жъ смутный, якъ темна ничь.
Любыть свить—хто добре меле,
А я зъ мовою на ничь.

Биле лычко, чорни бровы,
Гарный сурдуть и штаны,—
Отъ що свить любыть готовый,
Отъ чого хотятъ вони.

.....
Сиротына я безродный,
Десь загину в чужини,
И никто очей холодныхъ
Не закрые тамъ мени.

И не ридною рукою
Буду в землю я зарыть,
И тепленькою слезою
Нихто гроба не зросыть...

Но простите, добри люде,
(Си?) смутни мои слова
То (Такъ?) спиваты каждый буде,
Чымъ набыта голова.

Колы бъ трохы витерь в нюю
Съ полуночи повійнувъ,
Може бъ долю свою злую
Я нещасный позабувъ.

Вы счастливы, добри люде,
Въ васъ святкы отъ пидъ викномъ,
Въ васъ кутя отъ скоро буде,
Потимъ скоро и выно.

Такъ святкуйте жъ вы счастливо!
Най вас, счастья не мене!
И за медомъ, чы за пивомъ
Спомянитъ тамъ и мене».

Внизу вірша підпис: «Ст. Р. »

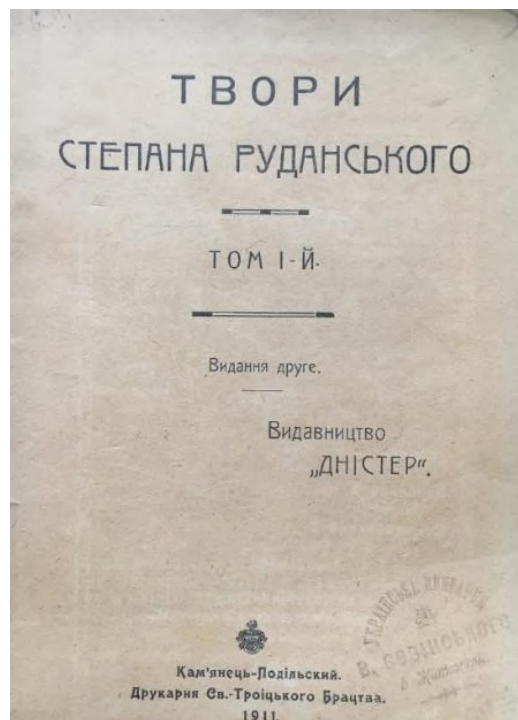
В своєму одиноцтві, скорботах по рідній стороні, поет бажає щастя своїм могилівським молодим господарям у прийдешніх святах з кутею та вином. Сподівається, що його будуть згадувати земляки у своїх щасливих родин.

Окрім дописів у журнали про джерела зберігання творів поета, надання невідомих поезій, Олександр Лотоцький бере участь у видавничій діяльності. Він написав передмову до другого видання «Твори Степана Руданського, том 1-й», надруковану в Кам'янці- Подільському 1911 року [79]. Тут він надав коротку біографічну довідку, характеристику надрукованих поезій: «У нього (Руданського) бачимо справжні перли поезії – «Науку», «П'яницю», «Гей, бики!», «З під неба рідного», які дають повне право сказати, що ніхто з українських поетів після Шевченка не підносяться до такого високого рівня поезії, як Руданський. Чимало поезій Руданського (напр., «Жалібний дяк»,

«Повій вітре», «Ой, з-за гори, із за кручі», «Засідатель», «Вареники» та інш.) стали народними, - а се найкраще доводить їх вартість».

*Олександр Гнатович
Лотоцький*

*Друге видання творів з коментарем
О. Лотоцького. 1911 рік*

Лотоцький відзначає, «що більшість його творів (Руданського) писалися в дуже молодих літах, коли він вчився в семінарії та в медичній академії, писалися при важких матеріальних обставинах, для самого себе, без надії побачити світу в друку. При інших літературних та життєвих умовах, можна сказати, Руданський був би першорядним поетом українським».

Крім згадуваних рідних Степана Руданського, до збереження пам'яті поета долучилися своїми спогадами племінники поета від двох його братів:

- Марія Григорівна Руданська - дочка Григора Васильовича і Софії Хомични, за чоловіком Кмитова (Вінницька округа);
- Віра Юхимівна Руданська, за чоловіком Томасевичева (Вінниця);
- Лисавета Степанівна Кременська, дочка сестри поета Ольги Комарницької (с. Микулинці на Літинщині);
- Олександр Григорович Руданський – син Григора Васильовича і Софії Хомични (Далекий Схід – Зелений Клин).

Заслуговують на увагу публікації свата поета - священника Олександра Яковича Кременського, який переймався спадщиною Степана. В історичному

журналі «Кіевская Старина» в червневій книжці 1882 року він надрукував гумористичну приказку «Вареники» під назвою «Обманутый солдатъ» [41].

*Сват поета Олександр
Якович Кремінський*

Автор статті вказує, що вірш відображає одну із ситуацій з народної творчості, коли змальовано «отношенія перекочевывающихъ съ мѣста на мѣсто солдатъ къ ихъ кормильцамъ-крестьянамъ. Отношенія эти полны самыхъ разнообразныхъ эпизодовъ: любовныхъ, мирныхъ и враждебныхъ, — трагическихъ и другихъ.

Извѣстно, что въ прежнее время расквартированные по деревнямъ солдаты получали отъ крестьянъ не только пріютъ, но и все почти продовольствіе. Отношенія тѣхъ и другихъ устанавливались въ большей части на началахъ взаимныхъ услугъ: постоянный солдатъ помогаль хозяевамъ въ домашнихъ ихъ работахъ, а тѣ его кормили и подь часъ даже поили. Не рѣдко солдатъ становился какъ-бы членомъ семьи, совсѣмъ роднымъ. Но не всегда сходились желанія и вкусы хозяевъ и квартирантовъ, и тамъ, гдѣ оканчивались такъ сказать правовыя и свободныя отношенія, начинался рядъ обходовъ съ той и другой стороны».

«Иногда хозяйка перехитряеть солдата и преграждаетъ путь его къ лакомству. На такой основѣ ведется рассказъ стихотворенія; но къ нему примѣшана и другая, особенность - различіе національностей и языка объясняющихся сторонъ, которыя однако хорошо понимаютъ другъ друга, но каждая себѣ на умѣ. Въ этомъ комизмъ сцены и юморъ стихотворенія».

Сидить москаль на прилавку,
Прищурює очи,—
Такъ и видно, що бідняка
Варениківъ хоче.

Далі відбувається діалог між хитруватою господинею і солдатом, який закінчується безрезультатно для солдата

«Варениковъ, варениковъ!»
Тай пішовъ изъ хати.

В наступному випуску «Кіевской Старини» за лютий 1883 року Олександр Кремінський друкує дві приказки поета: «Спілка» та «Мазурь у болоті». Він надає невідомі поезії та вказує, що у нього є ще неопубліковані роботи. «Помѣщаемое подъ этимъ заглавіемъ стихотвореніе принадлежитъ перу извѣстнаго любителямъ малорусской поэзіи доктора Руданскаго, большаго любителя и собирателя малорусскихъ пѣсень, автора множества бывшихъ и не бывшихъ въ печати стиховъ и пѣсень, а также ходящаго доселѣ въ рукописи и имѣющагося у насъ перевода Иліады Гомера». До початку ХХ ст. більшість творів Степана Руданського була опублікована його рідними, близькими і хранителями - шанувальниками його творчості.

3.2. Духовні мотиви у поезіях

Творчість С. Руданського приваблює читача своїм неповторним гумором, іронічністю, певним скептицизмом і одночасно оптимізмом. Поет розкриває гріховні сторони людини і водночас вказує на типову рису українців - глибоку релігійність. Релігійна духовність була жорстко випробувана радянською ідеологією, але набула нової актуальності у наш час.

У літературознавчих дослідженнях радянського періоду про С. Руданського йдеться як про поета-атеїста, який «стоїть на ґрунті атеїстичного світорозуміння, характерного для кращих представників народу, а нерідко піднімається й до протесту проти релігійного дурману»; поет подається «одним із найзатятіших ворогів релігії»; був «поповичем з походження і безбожником за переконаннями»; поетом-демократом, що «викривав служителів релігійного культу, зривав машкару їх святості, побожності та удаваної байдужості до мирських утіх»; «осміює священнослужителів» (П. Гопченко, Ю. Цеков, П.

Колесник, В. Герасименко, Н. Шумада, інші). Такі думки більше навіяні ідеологічними чинниками і не відображають світогляд С. Руданського.

У багатьох приказках-співомовках поета «божественна» тематика, справді, має гумористичну, іноді жорстку критичну тональність. Але є одна особливість. Тональність його поезій не віддаляє від Бога, а запрошує до Нього уже в чистоті, без бруду, який спотворює людський образ. Подібно це на відношення батьків до дитини, яка через невідання або непослух залізла у бруд. При цьому виникає невдоволення і усмішка батьків, бажання очиститися від бруду і не допускати подібного в дальнішому.

Порочність людини проявляється у різних життєвих ситуаціях, не оминає вона і питань віри. Не кожен може і хоче звертатися до цього вижливого і складного питання. Тут потрібні відповідні знання і відчуття Божої любові до людини. У Степана була гарна духовна освіта і талант від Бога, від нього ніщо не можна було приховати, все викривалось і враз. Цьому важко навчитися, а тим більше виразити в поетичному слові. Це дар.

Очевидно, сьогодні можна говорити не стільки про антирелігійне налаштування С. Руданського, скільки про його прагнення посміятися з будь-кого, хто на те заслуговує, незалежно від соціального статусу. Саме тому поряд із панами, козаками, мазурами, євреями опиняються й священнослужителі різних релігій і конфесій. З позицій сьогодні більш доречним буде твердження про любов поета до збирання й переосмислення народних прислів'їв, анекдотів, переказів, легенд, зокрема й на релігійну тематику. Отже, оцінка як життя так і творчості поета з огляду на його відношення до християнської віри і Бога, до духовних і релігійних поглядів та їх відображення в творчості є актуальними і потребують досліджень.

Священнослужителі. Цей прошарок суспільства найбільше знайомий С. Руданському. Із дідів-прапрадів він з роду священників. Степан Руданський 1860 року, упорядковуючи до друку свою збірку під назвою «Нива козака Вінка Руданського», приділяє увагу питанням релігії. В ній є розділи: «а) попи з архієреями; б) попи в світі»; «в) попи в церкві»; «г) попи»; підрозділи «На попів вдома», та підрозділ «На ксьондзів», де поет виокремив пункти: «а) ксьондзи з мазурами»; «б) ксьондзи з ляхами»; «в) ксьондзи між собою». П'ять співомовок-приказок на тему взаємовідносин мужиків з попами поет включив у підрозділ «На мужиків» .

Так увага до теми священнослужителів цілком природня, адже й нині це прошарок суспільства, як і вчителі й лікарі, найчастіше перебувають у фокусі народних переказів. Тим більше поширювачами цих переказів є представники тих верств, про яких розказується. Степан Руданський, як виходець із священницького стану, приділяв особливу увагу знайомому йому священству. При цьому висміювалися окремі побутові явища та гріховні поступки, але ніяк не питання православної віри і релігії зокрема.

Автор співомовок іронічно висвітлює негативні риси збірного образу священнослужителя, актуалізуючи такі гріховні риси як жадібність,

користолюбство, обжерливість, дволикість. Присутні теми ненормативної поведінки священнослужителів різних конфесій, які також були однією з найбільш активно розроблюваних у європейській літературі впродовж кількох століть. Викривається в творах поета суть гріховних помислів та дійств таких як: перелюбник, звабник, порушення законів церкви, тощо. С. Руданський висміює п'янство, брехливість, святотатство.

Письменник іронізує над представниками усіх ієрархічних рівнів священнослужителів, не оминаючи вищих чинів. Висміює псевдопроповіді окремих священників, що на Службах Божих під виглядом проповідування християнських цінностей збиваються на псевдорелігійні манівці.

У текстах Біблії також зустрічаються описи лихих, жорстоких, несправедливих вчинків, які гідні людського осуду. Бог до цього не спонукав, але він допустив це здійснення, щоб зберегти за людиною спромогу вибрати між злом і добром. Людина здатна досягнути найвищого вдосконалення духу, але так само може піддаватися порокам та злочинам. Спасіння людей потребує Божої допомоги, викуплення людини від пороків (гріхів) збулося у Христі, який закликав грішників до покаяння.

В кінці ХХ ст. появилися нові погляди на духовні аспекти життя і творчості С. Руданського. Виконані нові дослідження священницького роду поета, актуалізовані християнські чесноти в творчості та діяльності.

У роботах Т.А. Космеди, Т.Ф. Осіпової, Н.В. Піддубної [40], дописувачів збірок Національної наукової медичної бібліотеки України [95] та деяких ін. показані нові погляди на ставлення поета до релігії і відтворення цього питання в його творах. Наголошується, що в українській культурі є низка висловлювань про Бога, які засвідчують хоч часом і жартівливе, але шанобливе ставлення до Всевишнього. Серед таких висловлювання: «Хто з Богом, з тим Бог», «Нема у світі над Бога», «Кому Бог допоможе, то все перемаже», «Ніхто з Богом контракту не брав», «Як тривога, так до Бога».

У поезіях С. Руданського також часто використовуються вирази із згадуваннями і звертаннями до Бога: «Бог святий знає»; «слава Богу»; «якби дав Господь»; «Бог свідок»; «Господь з тобою»; «просити пана Бога»; «А Бог його святий знає!»; «Як ти здоров - слава Богу».

Подібні вирази постійно і цілком природно використовуються у співомовках. Адже вони є виявом традиційної релігійності українців і шанобливого ставлення до Бога.

Разом із тим, як це спостерігалось ще у творах мандрівних дяків, у співомовках герої дозволяють собі дещо спрощене розуміння Божої святості. Богу надаються цілком людські характеристики: доброта, милість, допомога в скруті; Бог представляється такий, що, згідно із розумінням одного із селян, може гніватися й лаятися подібно до звичайного мужика.

Таке ставлення до Бога зовсім не означає зникнення віри, а, навпаки, її зміцнення й зближення із Всевишнім. Бог став по-справжньому величним і шанованим, по-справжньому «своїм». Життя людини-це дар Божий, у ньому є

місце веселошам і жартам. У поезіях поета жарти не допускаються по відношенню до Бога. Богу завжди приділяється особливе шанування.

Коротко зупинившись на розкритті образу Бога і священства в напрацюваннях поета, розглянемо аспекти духовності в окремих його творах, не акцентуючи увагу на фаховій стороні поезій в цілому.

Псалом 136

Одним із проявів інтересу Степана Руданського до Святого Письма є переспів 136 псалма. Зміст цього псалма полягає у розповіді про вавілонський полон євреїв на протязі 70 років, коли по волі Божій вороги забрали їх із рідних їм земель. Сталося це через відхід народу від Бога і заповіданих Ним моральних законів, повернення до ідолопоклонства. Вавілонці примушували євреїв співати веселих пісень про Єрусалим і його святині, у той час коли самі зруйнували місто. Євреї, під загрозою смерті, відмовлялися примусово виконувати радісні пісні про свого Бога, над яким хоче глузувати ворог.

Степан Руданський через власні художні почуття прекрасно передає сутність біблійського псалма, а саме, страждання знедоленого у полоні народу:

Ми гірко плакали, ридали –
Не було милості у них!
Вони на сльози не вважали

Сумний покаєнний настрій і звернення в надії до Бога:

Поглянь, поглянь на нас із неба
І день нещасний спомяни!
Ти спомяни, як ворог тяжкий
Невинні душі побивав!

Тут присутня гнітуча туга за батьківщиною і мрії про своє національне відродження: «Щасливим будь, хто вам відплатить».

Єврейський народ був одним з найбільш музикальних народів стародавнього Сходу. Його поезії і музика мали одну особливість – носили релігійну спрямованість, були направлені на оспівування Бога і Сіону, носили особистісне духовне і національне значення. Примуси до співів мали зневажливий характер:

Вони казали без жалю:
«Візьміть гуслі і цимбали,
Зіграйте пісню нам свою».

Для поневолювачів це була проста розвага і цікавість, а євреями сприймалися як образа святості змісту поезій, особистого релігійного почуття:

Та як нам грати, як співати
Про славу наших перших днів?
Ні не дамо ми свої пісні
На сміх заклятих ворогів.

В псалмі поет показав нелегку долю рабства, яку попустив Господь за гріховне життя народу. При цьому вказується, що важкі часи долаються легше, коли людина у помислах і справах звертається до Бога. Труднощі спонукають і випрямляють шлях до пізнання Його істин.

Псалом проникнутий бажанням духовної свободи і національної самосвідомості, на нього звернули увагу Тарас Шевченко і Леся Українка. Надто усе дійство схоже на життя українського народу, якого вороги або полонили, або відносилися як до полонених. Водночас було захоплення всім українським: вечорниці, пісні, але сприймалося тільки для розваг, у зневазі до української самоідентичності.

Лірникові думи

У С. Руданського є цикл робіт під загальною назвою «Байки світовії (Лірникові думи) Байки світовії в співах». Почав їх писати 19-22 серпня 1856 році у с. Дора Новгородської губернії, де приватними уроками підзаробляв на прожиття. Доповнив і остаточно завершив працю 1859 року.

«Байки світовії» складаються з п'яти дум: «Початок світу», «Велетні», «Цар Давид», «Премудрий Соломон» і «Бог на землі». Поет прагнув осмислити народне світобачення, морально-етичні уявлення українців про світ на основі християнської моралі, об'єднавши народні оповідки в єдине ціле. Він писав, що одне зі своїх завдань убачає в тому, щоб «відшукати нитку межи тими різними уривками, котрі мені то сям, то там удалось позбирати, і, наскільки можна, споїти в їдну співу» [76].

Доступно для розуміння надаються апокрифічні відомості про створення світу Богом, появу Ісуса Христа. Все це було добре йому відомо з богословських семінарських курсів, також користувався народними оповіданнями і легендами на біблійні теми, пісенними надбаннями лірників.

У передмові до тритомного видання творів С. Руданського П. Колесник, при всій упередженості до релігійної тематики поета, зазначив: «Зміст оповідок

такий, що “Байки світові” є надзвичайно цікавим поетичним коментарем до вічних перлин християнства, своєрідним Євангелієм, що й досі не знайшло належного висвітлення» [65].

«Байки світові» є перший узагальнений погляд українського поета-класика на Старий та Новий Завіти, на Боже слово в фольклорній уяві. У них Бог є основою й творцем усього суцього на землі, Його шанують селяни й міщани. У «Переслівлях» до «Байок світових» поет показує місто своєї юності Кам'янець-Подільський, у якому все влаштовано згідно православного християнського буття:

І все місто комашнею
К скалі припадає,
Ніби згубленого щастя
На нії шукає.

І над тою комашнею
Тільки храми Божі,
Як ясні великани,
Стоять на сторожі.

І високо на повітря
Верхи піднімиють
І хрестами золотими
Як зорями сяють.

Но найкраща із тих храмів –
Голова висока
Хранителя сего міста
Івана-Пророка.

.....

Аж тут — бам! В соборі дзвонять!
Люди зворушились,
Шапки набожно підняли
І перехрестились;

І почалась служба Божа.
Їдні люди входять,
Помоляться і виходять,
Другії надходять.

Спочатку духовні молитви у храмі на Богослужінні, а після служби - про наболіле мирське і небесне в піснях лірника, який щиро в молитві з Богом, розповідає про власне уявлення творення світу.

За дідами край притвори
Лірник прислонився,
Уклякнув і щиро-щиро
Господу молився.

Лиш сліпий він, невидючий,
І очей не має;
А як сплили тії очі,
Лиш Бог їден знає.

Поет звертає увагу на гординю – як первопричині гріховного падіння. Це розкрито на прикладі диявола, якого Господь:

Посилає його в бездну
Піску жменю взяти,
Щоб на морі, як на камні,
Землю збудувати.

«І як вложиш,- Господь каже,-
Руку у безодню,
Скажи: беру тебе, земле,
На славу Господню».

І пішов він понад море,
Ходить, розважає:
«А ну, й себе помяну я!
Хто тебе пізнає?!»

І спустився в саму бездну,
Руку опускає,
Бере землю і до бездни
Тихо промовляє:

«Ти розкрийся, розвернися,
Темная безодне!
Беру землю в ім'я своє
І в ім'я Господнє!»

І узяв; іде водою,
Жменю істискає,
Но даремна та робота:
Вода все змиває!

Поки вигулькнув із моря,
Змило все водою,
І явився він до Бога
З голою рукою.

Поет показує як горделивість призводить до невдач у бажаннях, а успіх приходить тільки зі смиреним зверненням до Бога:

І працює, і горює
Адам серед поля,
Та не просить, щоби в поміч
Стала Божа воля.

А диявол тому й радий:
Що Адам скопає –
То він за ніч вверх травною
Поперевертає.

І працює, і горює,
А все зиску мало.
Далі видить: кепско діло!
Силоньки не стало.

Болять крижі, болять руки
Голова не може, -
І сказав, і зітхнувши:
«Поможи мні, Боже!»

І поміг Господь небесний
Поле іскопати.
І узяв Адам насіння,
І став засівати.

І засіяв, і волочить,
Із-під шкури пнеться.
А чорт ззаду на бороні
Сидить та сміється.

Борис Пентюк

Аж тихенько з обротею
Ангел появився:
Схватив чорта – і в минуті
З него кінь зробився.

І застріг Адам коняку,
І став волочити,
І за поміч за велику
Господа хвалити.

Надія на себе і власне здоров'я є оманливою, адже не все залежить від людини:

І розжився наш прапрадід,
Вмирати байдуже,
І говорить: «Не умру я,
Бо я сильний дуже!»

А Бог з неба каже:
«Сину не хвалися!
Хоч ти сильний, а смерті
Ти даремно кпишся.

Надійде година злая:
Руки заболіють,
Голови вся розійдеться,
Ноги обімліють.

Пожовтіють твої кості,
Помертвіють жили,
І тогді ти, як дитина,
Будеш край могили»,

Трудно було віру дати:
Сила бушувала,
Но от раптом годинонька
Чорная настала.

Заболіло всеньке тіло,
Ноги защеміли,
Засушило його кості,
Жили оніміли.

Голова вся розійшлася,
І смерть наступає.
Адам видить, що не жарти ...

При відході від Бога, людська гординя призводить навіть сильних людей до гріховних справ і безчестя:

Були люде – вееликани,
В півверсти шагали
І руками мало-мало
Неба не сягали.

Ніпочому для них були
Гори і долини;
Ліси гнулись під ногами
Як тонкі билини.

І згордили сильні люде
Із своєї сили,
Загордили і гріхами
Бога прогнівили.

Рано Богу не молились,
Посту не тримали,
Їли, пили і гуляли,
Свят не шанували.

Стали баби чарувати,
Дочок научати,
Батьки волю синам дали
Пити і гуляти.

І піднялись син на батька,
А дочка на неньку;
Брат з сестрою проводжали
Ніченьку темненьку.

Кров як воду, проливали,
Різали вбивали
І гріхами все тяжкими
Землю укривали.

.....

Загорділи великани,
Бога прогнівили
І пропали з світу сего,
Ніби і не жили.

Не тільки у достатках, а навіть у великій скруті важлива подяка Богу за дароване життя:

А що люде, бідні люде
Нащо ізвелися!
Як комахи, комашнями
Тільки завелися.

Ниньки родиться на радість,
Завтра умирає;
Ранком грає против сонця,
Вечором згниває.

Но й за теє ми повинні
Господа хвалити,
Що такими нам позволив
В білім світі жити.

В думі «Цар Давид» поет показує переродження багатого і грішного царя після зустрічі з Богом:

«Боже вічний, Боже идивний,
Праведний ти Боже!
Хто Тебе, правдивий Боже,
Осудити може?!

Не Тебе нам, але нас Ти
Будеш всіх судити,
Як захочеш кості наші
З гробу воскресити».

В результаті просвітлення «зачав Давид на гусях пісні вигравати, і втих піснях силу Божу дивну вихваляти» :

І тепер у кожній церкві
Пісні ті знайдуться
І ті пісні цар Давида
Псавтирою звуться.

Премудрість Божа полягає в тому, що Бог дав людині право поступати по своїй волі, але не дав повноти знань:

Господь ходить в білім світі,
Іде коло ставу,
Аж чоловік на вершині,
Скошує отаву.

І що скосить – його жінка
Й діти забирають.
І відносять на горбочок,
Буду накривають.

І та буда незнати-що,
Людям сміх сказати –
Блекотянії підпори,
Лободині лати...

«Що ти робиш? – Господь каже.-
Помагай-бі, батьку!»
«А що ж роблю? Та же бачиш,
Що будую хатку».

«Бійся Бога, чоловіче -
Став Господь казати.-
Як ти будеш в сії хаті
Зиму зимувати?»

Мені на зиму не треба,
Я сію покину,
Тільки місяць маю жити,
Через місяць згину».

«Як же ж жінка твоя й діти?»
-Став Господь питати,
«А я знаю? Може підуть
До чужої хати».

І здихнув Господь, і каже:
«Недобрії люде!...
Не будете же ви знати,
Коли смерть вам буде...»

У «Байках світових» поет розкриває образ Бога, називає: Бог великий, Бог сильний, Бог святий, Господь сильний, Господь милосердний, Господь небесний, Бог вічний, Бог правдивий, Бог праведний, Творець, Спаситель, які споріднені з характеристиками: велич, сила, святість, милосердя, безсмертя, праведність, Творець усього суцього, Спаситель світу.

Персонажі «Байок світових» переважно виявляють смиренне ставлення до Господа: Богу моляться, звертаються до Бога як до Вищої сили, просять прощення за гріхи, дякують і прохають допомоги у справах.

У випадку зневажливого ставлення до Бога, порушенні Його наказів або глузування з них, призводить до кари, що і сталося з дияволом, який бажав поглумитися над Господом. При усій могутності та суворості Бог не залишає без допомоги навіть грішників, стосовно ж праведників, які моляться Господу й дотримуються Законів Божих, Всевишній є добрим помічником, порадником і захисником, виявляє: любов, милосердя, допомогу, захист для простої людини.

У поемі «Байки світові» і її думі «Бог на землі» показано Бога - Отця і Бога – Сина. Тут народження Ісуса Христа, переслідування Його дияволом, розп'яття і воскресіння. Всі ці картини С. Руданський виписує надзвичайно цікаво, колоритно і поєднує їх з реальним життям народу, яке завжди не було легким. У творі немає жодного натяку на іронічну чи жартівливу тональність в сприйнятті Сина Божого, оскільки в культурі нашого народу його вважають Покровителем та Благом для всіх українців. Згідно з українською релігійною традицією Ісус Христос постає як Спаситель світу, а Його поява зумовлена Божою волею врятувати грішний світ.

Степан Руданський поєднує біблійні історії (звістка про зачаття Ісуса Христа, народження Сина Божого Дівою Марією в яслах, прихід пастухів, побиття немовлят Іродом) з народними переказами. Поет використовує народну колядку: «Видить Бог, видить Отець», що також сприяє наближенню образу Ісуса Христа до читачів:

А тим часом радість стала,
Яка не бувала,
Над вертепом зоря ясна
Світом засіяла.

І над небом і землею
Ангели літають.
«Слава Богу і мир людям»,
Весело співають
.....
Що в вертепі Бог родився,
З Діви воплотився,
Як дитина, пеленами
Бідно уповився.

Ісус Христос заявляє про Себе як про Сина Божого і наставляє до праведного життя:

«Я, Ісус Христос, Син Божий,
Кажу, щоб ви знали,
Щоб ви день недільний чтили,
Свято шанували.

Щоби в свято не рубали,
В полі не орали
І коріння в огородах
Своїх не копали.

Щоб коріння не копали
Старії й малії,
Щоб зарання всі стояли
В церковці святії.

Боя дав вам для роботи
Шість днів на неділю,
А сьдмий день для покою
Й найменшому зіллю.

Да ще кажу, щоб всі люде
Милосердя мали, калік,
Старців не гнушались,
Сиріт пригортали.

Щоби старших шанували.
Отця-неньку чтили
І, що я лиш вам говорю
Теє все чинили.

І так будете, всі люде,
Теє все чинити,
Добре буде вам і дітям
В цілім світі жити.

На місце вдячності прийшла жорстока смерть, яка була як викуп первородної гріховності людини:

А тим часом на Голгофі
Хрест угрунтували
І на ньому Христа-Бога
Страшно розіп'яли.

Христос не помирає, а воскресє і це дає надію на життя вічне у Бозі:

І вознісся Бог на небо,
А ми тут жиємо;
Но колись і ми на небі
З Господом будемо.

Тільки Богу тра молитись,
Як годиться, жити,
І святую волю Божу
Від душі чинити.

У переслівлі (додатка) до «Байок світових» письменник висловив сподівання, що викладені ним апокрифічні історії про творення світу зі слів лірників, допоможуть збереженню усних народних скарбів духовної творчості. Він також виявив стурбованість про зречення молоді своєї мови і культурних традицій. Слова поета залишаються актуальними і сьогодні: «На наше нещастя, наші молодії паничі, як перший раз заглянуть у школу, уже починають забувати і свою мову, і своїх людей. І то ще добре, як (котрий), скінчивши школи і натягнувши чужий жупан, занесе з собою на чужий край кілька рідних пісень, а то звичайне з них виходить ні родині свічка, ні Москві огарок». Проте поет вірить в прийдешні покоління: «А все-таки надіюсь, що хто-небудь із таких захоче дати голос на мої «Світові співи», - ото я для них і прикладаю сі людські оповідки» [80].

«Байки світові» у переказі творіння світу не завжди співзвучні біблійним текстам. Очевидно, тут інша форма вираження слова і сюжету, тут немає претензій на канонічність. Це нелегкий матеріал для однозначного трактування, навіть у викладенні в Старому Заповіті. А тут простий лірник із народу пробує передати особисте бачення і розуміння творення світу. У кінцевому результаті все обгрунтовується Божими справами, зі спробами показати велич Його творіння.

Лірники Поділля. Як наслідування і актуальність феномена лірництва С. Руданського, є розгляд цієї теми у його послідовників. Так Валеріан Васильович Боржковський (брат зятя Руданських - Комарницьких отця Василя Васильовича Боржковського, див. р. 1.1), який пошановував спадщину поета і, можливо, під враженням «Лірникових дум» поета дослідив особливості творчості лірників, записав тексти лірницьких пісень, склав словник лірників [21].

Послідовник Олександра Руданського (двоюрідний брат поета) Юхим Сіцинський в рукописі «Лірницькі пісні» від 1930 року надав кваліфікацію

лірницьких пісень: «релігійного змісту (набожні); морально-повчальні; сатиричні...». Пісні релігійного змісту в свою чергу поділяються на набожні і з моралізаторською тенденцією; псалми (лірницькі або божественні); канти (канти, хвалебна духовна пісня, гімн); молитви; акафісти; похоронні голосіння; духовні вірші». Основою для пісень набожного змісту служили біблійні оповідання, церковні історії, життя святих.

А. Трембіцький доповнює: «Для розуміння духовної суті українських кобзарів та лірників надзвичайно важливим є питання репертуару, вибір якого не був довільною справою, адже панотча (судна, думна) рада не допускала свавільного ставлення до вибору творів» [80].

Наведені підходи до вибору пісень лірників вказують на широкий спектр їх духовних переспівів, що, безумовно, мало вплив на духовне просвітництво малограмотного люду, який мав обмежені можливості у навчанні і доступу до слова рідною мовою. Ця обставина ще більше актуалізує важливість «Лірникових дум» Степана Руданського, які були потребою свого часу, а згодом надихнули знаних подолян на розгляд творчості лірників, в тому числі і духовної. Основою духовного просвітництва в минулому і сьогодні є Церква, а одним із додаткових джерел були пісні лірників, які наближували простих людей до розуміння духовних цінностей релігійних творів.

Пройшли часи і ми майже втратили відчуття і потребу в такому живому народному слові нашої минувщини як лірництво. Що говорити про творчість лірників, коли втрачаються традиції прекрасного українського весілля. У сучасному весільному дійстві спостерігається тільки спроба наслідування його окремих епізодів. Чудовий приклад збереження народних традицій поет показав у доробку «Подільське весілля».

Подільське весілля

Важливим у висвітленні українського народного побуту, обрядів, пісень повсякденного і релігійного характеру, становить етнографічний опис «Подольське весілля». Матеріал «в Хомутичях записав Ст. Руданський 20 – 30/IX 1861 р», коли поет був у селі, а закінчив у Ялті 1862 року. Своєрідно записаний початок весільного дійства «В середу (якось перед Ів. Богословом)» [96]. Такий відлік часу від церковних свят був характерним раніше і зустрічається дотепер у православних вірян. Жили від свята до свята, а між святами заробляли на прожиття. Недовге перебування в рідному краї Руданський використав для поповнення своїх фольклорно-етнографічних записів, приймав безпосередню участь у сільських весільних заходах.

У «Подольському весіллі» подано опис обряду за днями – від середи до понеділка, від змовин до презви. Крім того, у передмові та післямові розказано про обставини, за яких автор спостерігав цей обряд. Коротка розвідка музикознавчого характеру супроводить запис чотирнадцяти типових зразків весільних мелодій [96]. У ній підкреслено також, що крім обрядових пісень на

весілля виконуються пісні, які не мають обрядового характеру. Тут же наведено сім зразків текстів та мелодій із сто тридцять чотирьох весільних пісень.

Степанове «Подольськеє весілля» вражає своїм театралізованим пісенним дійством, проявляється мистецтво автора у висвітленні традицій народу. У весілля задіяні молоді, їх друзі, родина, духовенство. Усі приймають участь у цьому священному дійстві, коли двоє єднаються в одне начало, призначенням якого є продовження роду, життя, традицій. У весілля задіяні самодіяльні виконавці різних ролей згідно сімейного і соціального статусу. У кожному куточку нашої величної країни свої традиції, особливості в одязі, пісенний репертуар. Але весільне дійство веселе і радісне, воно звернено не тільки до земних утіх, але має духовну складову.

На початок нового життя молоді благословляються у батьків і священника. Всі весільні події проходять під покровом прохань благословінь від Бога. При підготовці до весілля коровайниці просять у Бога милості у своїх справах:

Благослови, Боже,
І отець і мати
Своєму дитяті
Коровай розчиняти.

Коровайниці повинні відповідати вимогам гідного християнського і повсякденного життя, налагоджування відносин між людьми, віри у Божі справи і наслідування православних традицій. В своїх піснях і справах призивають Святу Трійцю і Спаса:

Трійця по церкві ходила
Спаса за ручку водила.
Ой, Спасе ж наш, Спасе!
Та ходи ж до нас.

Перед шлюбом звернення до священника:

Ой, попе, попе, братику наш
Відчини церковку против нас;
А звінчай дітки ідноліки
В добрий час.

Після шлюбу подячні пісні:

Подякуємо попонкові,
Як рідному батенькові,
Що нас звінчав,
Небагато взяв.

Просять благословіння на створення сімейного гнізда:

Благослови, Боже,
І отець, і мати
Своєму дитяті
Хороше гільце вити.

Пісенні переспіви передаються із роду в рід, зрозумілі та близькі всім учасникам. Тут і конкретні прохання до Бога і Божих справ у житті.

Степан захоплює своїми весільними переспівами, пропонує зануритися у його дійство. Навіть в теперішній час молоді люди звертаються до творів Степана з запитаннями про обряд подільського весілля і виконання пісень на ньому. Хочеться вірити, що традиції прашурів знайдуть свій відгук у серцях і душах сучасників, знову оживуть Степанові «скалочки».

Потрібно відмітити, що у весільних переспівах Степана відсутні соромітські пісні, які часто є складовою переважної більшості реальних весільних сцен. Народжується нова сім'я і продовжувачам роду постійно нагадують про їх шлюбні зобов'язання продовження роду у різних можливих формах, в тому числі соромітськими піснями і жартами.

Вперше важливість фольклорно-етнографічної діяльності С. Руданського відзначила «Киевская старина» (червень, 1882), назвавши його відомим збирачем українських народних пісень і підкресливши, що за сприятливих умов «його солідні послуги українській етнографії» могли б бути більшими [42].

Записи фольклору для Руданського були одним із засобів вивчення життя народу і стимулом для власної творчості. Народна поезія впливала на стиль та ідейну спрямованість творів поета, служила джерелом сюжетів.

Цікаво, що такі вірші, як «Повій, вітре, на Вкраїну», «Чорний кольор», «Мене забудь», «Ти не моя» та інші, які давно співаються як народні пісні, Степан Руданський у збірник своїх фольклорних записів не ввів. За свідченням священника М. Симашкевича, ще в 1860-ті роки «земляки співали пісень його складу... І багато було таких людей, що зовсім не цікавилися, чия то пісня, і не думали, і не гадали, що її автор Руданський» [41].

Розглянуті окремі поезії вказують на глибокі знання поета змісту і суті Святого Письма. Він не вживає богослужбових слів і зворотів у своїх жартах, обходить питання ворожби і забобонних ритуалів. Степан Руданський не ставить задачу тлумачити Святе Письмо у справах християнської віри та моралі, бо одна Церква єдина має право трактувати зміст і суть Біблії. Поет тільки робить спробу наблизити простих, переважно неосвічених людей, до релігійного світогляду, привертає увагу, розум і серце до Бога.

Розглянуті питання духовності у житті та творчості поета спонукають до нових досліджень як духовності в поезіях так і причин і характеру сатиричних творів його студенської молодості. Основним посилом при вказаних дослідженнях є те, що таланту без Божого провидіння не буває.

3.3. Християнські цінності життя

*«І ви, мої люди, / Люди — не татари,
Чи хоч раз ви руку / Сироті подали?».*
(С. Руданський)

Степан Васильович Руданський був товариською, ввічливою і приємною людиною. Більше відоме його життя за часів проживання у Ялті. Навколо нього гуртувалася молодь, він мав дружні стосунки з інтелігенцією, яка займала відповідальні посади в місті та думі, товаришував з місцевим священником. Поет листувався з М. Драгомановим, підтримував творчі стосунки з художником В. Ковальовим, який перебував в Одесі, професором Новоросійського, тепер Одеського університету ім. І. І. Мечникова, Р. Бруно, був знайомий з видатним художником-мариністом І. Айвазовським. У різні роки провідували С. Руданського в Ялті письменник і історик М. Костомаров, поет А. Метлинський, професор С. Боткін. У Ялті С. Руданський лікував видатного російського артиста щирого друга Т. Шевченка - М. С. Щепкіна. Серед його друзів були відомі письменники, фольклористи, історики: О. Лазаревський, М. Номис, П. Ніжинський, А. Свидницький та інші. В Ялті С. Руданський працював наполегливо і творчо, він збирав і вивчав фольклор, перекладав українською мовою твори античних письменників, також польських, чеських, сербських і російських. Окрім усього, цікавився метеорологією, впливом погоди на здоров'я людини, приймав участь в археологічних розкопках поховань біля Ялти, виконував ескізи знайдених артефактів.

Степан Руданський надавав безкоштовно лікарську допомогу незаможним хворим, а деяких просто утримував на свій кошт. Як санітарний лікар С. Руданський докладав багато зусиль для покращення санітарного, економічного й культурного розвитку міста. Саме з його ініціативи було закладено міський ринок, який функціонує і дотепер.

Землю своєї садиби поет безкоштовно передав для спорудження міського фонтану. Населення Криму знало і шанувало лікаря і поета С. Руданського. У 1867 році його було обрано почесним мировим суддею Сімферопольсько-Ялтинської і Керченської мирової округи. На судових засіданнях поет захищав простих людей, відстоював їхні інтереси.

У передсмертному проєкті заповіту С.Руданський записує повітовому Ялтинському земству свою земельну ділянку, при цьому турбується за дітей міщанки Авдотії Широкової, у якої проживав.

«2. Земство обязуется воспитать на свой счет малолетних детей Ялтинской мещанки Авдотии Широковой, сыновей Якова и Василия и дочь Христю, давъ первымъ двумъ образование по собственному усмотрению, преимущественно реальное, а послѣдней – акушерское; Матери же ихъ Широкой выдаетъ единовременно 200 руб.»

Не забуває Степан про своїх земляків:

« 4. По образованіі капитала въ 25.000 руб., Земство передаетъ таковой полностью Обществу с. Хомутинецъ, Писаривки и Голяки Винницкаго Уѣзда, Каменецъ-Подольской губерніи.

5. Означенное Общество упомянутыхъ сель обязуется употребить весь этотъ капиталъ въ 25.000 р. исключительно на покупку земли, которая и должна находиться на вѣчныя времена въ общественномъ владѣніи упомянутаго Общества, включая въ оное и церковный причтъ» [35].

Для С. Руданського властиве каяття і осуд своєї поведінки: «...я отсе недавно тільки поправився от своєї тяжкої болізни, а то тяжело слабій був, такий слабій, що і світ мені був опротивів, і я, не мавши на чім збувати свою муку, гриз на чім світ нещасного Олександра, в котрого доволі було і своєї муки. Тепер, запевне, мені аж дивно самому, як я міг злитися на тих, що мене так щиро доглядали за мої слабості - а тоді піди ж - як проженеш кого або полаєш, то аж легше стане. Нехай вибачає, що попав під такеє врем'я» (лист від 17 вересня 1863 р., Ялта) [35]. Олександр був меншим братом поета, хворів запаленням легенів, лікувався в Ялті, проживав у брата Степана.

Поет виражає родинне і християнське співчуття сестрі Ользі та її чоловіку С. В.Комарницькому з нагоди смерті їх дітей: «Четверо було у Вас, і Ви четверо поховали, — тяжело воно було родити — тяжело і ховати, но не Вам приходится сеє первым і не вам посліднім. Так уже заведено в чоловічій битію, що в кожнім царстві повинно померти стільки-то чоловік і менше не може быть (се вже відомо нам із статистики); і от на вашу долю прийшлося одбутъ здоровля чужих дітей. Ваші діти — то жертва викупная. Ви їх оддали — все одно що кріпак оддає дітей своїх у військо і тепер можна быть і Вам скільки-небудь спокійними, бо Ви вже чужую общую біду відчули своєю бідою» [34].

Кожній людині важко в такій складній ситуації знайти потрібні слова. Степан Руданський виявляє себе як добросердна людина, істинний християнин,

хоч власних дітей йому доля й не дала, але він глибоко відчуває горе інших людей.

У своїх творах поет часто звертається до Бога. Ці звернення звучать з вуст простих людей, наприклад, коваля Вакули, весільних коровайниць, тощо. Потрібно відмітити ту обставину, що 200 років тому прості люди були малоосвіченими, проте вони були більше обізнані в Слові Божому, їх повсякденне життя не мислилось без молитви і постійного звертання до Всевишнього у своїх справах. Поет вніс великий внесок у вираження духовних потреб своїх земляків. Він знавець Біблії, наслідувач народних традицій, знайшов відгук у серцях нащадків, земляків, подолян, українців, шанується у перекладі творів багатьма мовами світу. У своїх поезіях Степан Руданський показує нам багатство мови своїх персонажів, їх духовні потреби і необхідність спілкування з Богом у скрутні та веселі моменти життя. Тут прохання до Всевишнього допомоги і вираження подячності за здійснене, благословіння на праведні справи і покаяння за гріховні діяння.

У поемі «Цар Соловей» Степан Руданський пише:

Єсть три сили в чоловіка:
І першая – знання,
Інша – добротворіння,
Третяя – кохання.

Ці три складові були основою Степанової сили. Вони немов би поетичний заповіт і автопортрет поета. Він бачить, що його струджений малограмотний народ потребує просвітлення як у мирському навчанні так і духовному пізнанні. При цьому вагомою складовою у житті кожного християнина є християнські чесноти, важлива складова яких - добротворіння. Благочестиві відносини між людьми виступають одним із шляхів до пізнання Божого благочестя. Апостол Іоан Богослов постійно повторяв і наставляв: «Дітки, любіть друг дружку». Можна в різних аспектах розвивати думки величного подолянина-поета, але всі його помисли були про свій український народ і його потреби в Божому промислі.

У наш час загального просвітництва, у своїй державі ми часто забуваємо про духовну складову потребу нашого життя. На перший план виходять матеріальні статки. Навчання, як складова із вимог життя, перестає бути визначним у житті, зважаючи на бажання отримати матеріальні блага всі і зразу. Складові богоугодних діянь і любові у людських відносинах губляться серед зростаючих мирських бажань.

У своїх поезіях Степан Руданський показує, як його часто малограмотні герої (ковалі, лірники, бурлаки) зберігали віру батьків, яку передавали пращури. З дитячої колиски і до своєї кончини людина постійно перебувала у Бозі, спілкувалася з Богом, просила Його і дякувала Йому. Порівняння духовного життя у Степановому минулому і сьогодні не на перевагу нам освіченим і письменним. У нас більше можливостей та інформованості, але часто виникають проблеми злагоди як із собою так і навколишнім світом.

Приклади повсякденного використання духовних елементів спілкування у творах Степана, показують нам напрямки для особистого і суспільного вдосконалення у духовних потребах. Важливими вони є в нашій сучасній школі, де навіть елементи духовної етики, за окремими випадками, не знаходять свого застосування, зважаючи на невідповідність самих дітей та педагогічних кадрів.

Якщо у перші роки самостійної України в загальноосвітніх навчальних закладах вивчали високохудожні поезії Степана Руданського: «Повій, вітре, на Україну», «Наука», то після 2005 року залишили тільки 4 години на вивчення співомовок: «Гуменний», «Добре торгувалось», «Запорожці у короля», «Свиня свинею». Ці поезії мають побутово – сатиричний характер з використанням елементів народної простоти і хитрувань (див. дод.). Постійно ведеться робота з впровадження в школі духовних та патріотичних творів поета. Хочеться вірити, що по волі Божій, справа використання духовних складових навчання знайде гідне місце в освітніх програмах, у тому числі при вивченні творчості Степана Руданського.

4. Вшанування пам'яті поета

4.1. Музей і свято Степана Руданського

Хомути́нці. Уже при в'їзді в село поет посміхається до подорожнього з великого щита з написом «Вас вітає Батьківщина Степана Руданського». Вулиця, що носить ім'я поета, веде до його музею. Поруч – пам'ятник Степанові Руданському, неподалік – вікова липа та могили його батьків.

При в'їзді в Хомути́нці

Камінь Степана Руданського

На лівому березі річки Постолової є великий камінь, його в селі називають каменем Руданського. Розповідають, що на цьому овіяному легендами камені любив засиджуватись Степан, тут народжувались рядки його перших поезій.

У липні 1907 року в Хомути́нцях побував київський журналіст кореспондент газети «Рада» Прохор Ворон (Воронов). У статті "З подорожніх вражень" він писав: «Проста дерев'яна огорожа; хрест камінний, самий звичайний. Поруч - друга негороджена могила матері Степана Васильовича. Не було б і знати її, якби не кубічна підвалина з каменю з дірою посередині, де був хрест, та десь розбився, й не звісно, де куски поділися. Над обома могилами здорова стара груша-дичка розкинула свої деркі гілля...» [35].

У кінці ХХ-го століття вже не було ані груші, ані огорожі. Лише дві важкі бетонні сірі плити на могилах з написами: «Тут похований батько поета Руданський Василь Іванович», «Тут похована мати поета Руданська Феодора Порфирівна».

2003 року біля могили встановили дерев'яні хрести, 2004-го - створили живопліт із саджанців самшиту. На шкільному подвір'ї та біля музею поета - квіти.

Була в Хомутинях давня церква. У 30-ті роки минулого століття її розібрали, дзвони покидали й разом з церковною огорожею завезли в Калинівку. 1967 року на місці церкви збудували школу. Новозбудовану церкву в честь Апостола і Євангеліста Іоанна Богослова відкрили 2 січня 1998 року.

Музей Степана Руданського

З 1959 року в Хомутинях діє музей Степана Руданського, єдиний в Україні. Збудували його на місці, де була хата Руданських.

Засновницею і першою завідувачкою музею поета в Хомутинях була Юлія Всеволодівна Грош. Для неї, уродженки міста Миколаєва, Хомутиніці стали рідними, а музей - другою домівкою. Тридцять п'ять років свого життя віддала вона праці в музеї поета.

Директор музею Ю. Грош, журналіст М. Сарахан, поет Л. Куций

Нині музей поета є окрасою села. Сільський голова Оксана Петрівна Мудрик чимало зусиль доклала, щоб зробити сучасною будівлю музею та упорядкувати територію навколо нього.

Меморіальні дошки на стіні музею О. Мудрик з А. Потієнком у музеї

1969 року, до 135-річчя від дня народження Степана Руданського, у селі відбулося урочисте відкриття пам'ятника поету (див. дод.), створеного руками лавреата Державної премії України імені Тараса Шевченка Іваном Макаровичем Гончарем. Знають, шанують та люблять поета-земляка хомутичани. Від наймолодших мешканців до людей поважного віку знають поезії Степана Руданського, особливо його співомовки. Без пісні «Повій, вітре, на Україну» тут не обходиться жодне сільське свято.

Веселі Різдвяні свята в Хомутичнях доповнюються Днями сатири і гумору. Вони стали своєю родиною візитівкою культурно-мистецького життя краю, останнім часом набули статусу всеукраїнських. Щорічно з 1981 року в другу суботу січня розпочиналось в Хомутичнях.

У Хомутичці на свято
До Руданського спішать:
Хто із мамою: із татом
Поки вільних місць багато,
Нерозумні хай стоять.
Хтось придбав собі обнову
Ювілей таки у нас.
Хтось не подоїв корову –
Може, завтра більше дасть.
Той швидесенько вправлявся –
Свиням дав, кози не бив,
Із сусідом привітався
Хоч п'ять літ не говорив...
Ожило село неначе,
Мчать всі, спробуй дожени...

Так описав приготування до свята лавреат премії імені Степана Руданського подолянин Олександр Височанський.

Готуються до заходу хомутичани довго й ретельно. У фойє сільського Будинку культури - виставка старожитностей та виробів місцевих майстрів, у бібліотеці - книжково-ілюстративна виставка. Хлібом-сілля зустрічають гостей. За традицією дійство розпочинається біля пам'ятника Степанові Руданському, далі - квіти до могил його батьків. Неподалік пам'ятника – музей поета.

У Дні сатири й гумору імені Степана Руданського вирують Хомутичці, гуляє Калинівка, повняться колядками й щедрівками, жартами і співами, спортивними змаганнями й різними конкурсами.

Сільська глибинка завдячує своєю славою саме Степану Руданському. Протягом багатьох років на Всеукраїнське свято сатири й гумору з'їжджаються до Хомутичців з усіх усюд шанувальники творчості великого поета.

Майже всі мешканці села сходяться до сільського будинку культури, в фойє якого розташувалися виставка виробів сільських майстрів, стенди

«Розкажи, стара фотографіє», книжкові надбання, які присвячені життю і творчості Степана Руданського.

До концертної програми входять номери художньої самодіяльності, розповіді про сільських трударів, колишніх керівників місцевого господарства, події історії села – трагічні, буденні, святкові.

Душею свята, його ініціатором, організатором, режисером-постановником, ведучою та учасницею художньої самодіяльності була Оксана Мудрик.

Біля Будинку культури - ігри, розваги, спортивні змагання та конкурси. Тут розігрується лотерея, ціна якої символічна, а виграти можна і мішечок цукру, і півня, і навіть порося - у господарстві все знадобиться!

А вже в залі - яблуку ніде впасти, бо всі хочуть побувати на святковому концерті за участю місцевого народного колективу з фольклорного театру "Вінок Руданського". Свято збирає майстрів сцени і глядачів з Калинівки і навколишніх сіл - Комунарівки, Грушківців, Байківки, Писарівки, Радівки, Павлівки.

Пам'ятник пісні «Повій, вітре, на Україну»

Традиційною окрасою Днів сатири і гумору імені Степана Руданського, які відбуваються на Калинівщині, є пісня «Повій, вітре на Україну». Її Степан Руданський написав 1856 року в Петербурзі під час навчання у медико-хірургічній академії. То ж у 2021 році поезії «Повій, вітре, на Україну» виповнилося 165 років.

2021 року із-за карантинних обмежень Дні сатири і гумору не відбулися. Це другий раз (2014 та 2021) за сорокарічну історію свята. Але без виконання пісні «Повій, вітре, на Україну» не обійшлося. Вона, як і у попередні роки, звучала біля пам'ятників Степану Руданському в Хомутинях та Калинівці.

У Хомутинях, поблизу музею Степана Руданського, встановили пам'ятник пісні «Повій, вітре, на Україну» (фото див. дод.). На гранітних сторінках розгорнутої книги викарбувані слова найвідомішої поезії Степана Руданського, яка стала символом туги за коханою дівчиною та за рідним Поділлям.

Колишня сільський голова, а нині староста Хомутинів Оксана Мудрик вважає, що пам'ятник «Повій, вітре...» став поряд з музеєм поета, пам'ятником, могилою його батьків об'єктом, який відвідують люди, вшановуючи пам'ять славетного земляка. Він спонукатиме земляків глибше вивчати творчість поета.

Пісня «Повій, вітре, на Україну» стала народною, звучала чи не на усіх континентах, входила до репертуару видатних українських співаків Івана Козловського, Бориса Гмирі, Анатолія Солов'яненка, Костянтина Огнєвого, солістів Київської опери – Івана Шведова, Большого театру – Івана Жадана.

Вірш «Повій, вітре, на Україну» надрукували через п'ять років після написання. Це сталося сто шістдесят років тому 12 січня 1861 року, у дебютному номері «Основи» - першому українському журналі в Російській імперії. Разом з «Повій, вітре, на Україну» в журналі надрукували ще одного вірша «Гей-гей, воли!». Через рік у календарі «Львов'янин» на 1862 рік передрукували «Повій, вітре, на Україну», що сприяло ширшій його популяризації. Піснею вірш став, коли на музику його поклала Людмила Александрова. Він перекладений більш ніж на сто мов світу: польською "Повій, вітре" переклав Іван Франко, російською - Павло Грабовський, вільний переспів поезії Руданського зробив датський письменник і вчений-славист Тор Ланге. Кілька років тому літературознавці Борис та Кость Хоменки видали книгу, де зібрали всі відомі переклади "Повій, вітре, на Україну", всього - 114 текстів.

На сьогодні ім'ям поета названі вулиці в містах і селах України, на будинках, пов'язаних з життям та творчістю поета, в Ялті, Гайвороні, Шаргороді, Кам'янці-Подільському встановлені меморіальні дошки.

Художній доробок поета взяли на озброєння вінницькі гумористи, створивши 1998 року веселий козацький курінь його імені. Про життя та творчість поета розповідає телевізійний фільм "Степан Руданський" (режисер В. Клевцов) та два відеофільми "Повій, вітре, на Україну" (режисера телекомпанії "Крим" Ю. Хропаченката) та "Смерті першої не пригадую" вінницької групи Укртелебачення, що здобула премію Степана Руданського в 1994 році.

Тепло і весело проходить святкування річниць Степана Руданського у січні на малій батьківщині поета у селі Хомутиці. За традицією, учасники заходу покладають квіти до підніжжя пам'ятника Степана Руданського та відвідують музей поета-земляка.

Продовжується Всеукраїнське свято - Дні сатири та гумору наступного дня в місті Калинівка.

Свято Степана Руданського в Калинівці.

Всеукраїнське свято сатири і гумору імені Степана Руданського має свою історію. Започатковано воно як районне свято сатири і гумору, і встановлена премія в 1994 році. Згодом свято здобуло статус обласного, а 2004 року Всеукраїнського. У святковому дійстві беруть участь літературні діячі, мистецькі колективи, народні майстри з усіх куточків України.

На міській площі в Калинівці вирує людське море, панує особливий піднесений настрій, кругом - сміх і жарти. Мороз тріщить, та ніхто на нього не зважає. Сиплять старі й малі перлинами руданківських співомовок, жартують на ярмарку, без якого не обходиться жодне свято. Сільськогосподарські, промислові виробники, приватні підприємці ще з раннього ранку привозять свою продукцію.

Багатох, надто молодих та дужих, приваблює височенний двадцятиметровий стовп, на вершечку якого - ящики з призами. Голі й босі (бо

так ліпше дертись по бездоганно відшліфованій поверхні) лізуть догори хлопці та чоловіки. Перший щасливчик дістався верхівки - і ящика з гостинцем. Хвилюється людський натовп, вирує людське море. Ваблять до себе й світлиці, що розмістились на площі, їх кілька років поспіль готує кожна територіальна громада. Кожна світлиця - затишний куточок, де минувщина дивовижно поєднується із сьогоденням. Тут хомутинецькі вишивані сорочки й рушники, яким понад сто років, і гушинецька кераміка - червоні глечики та горщики, макітри та миски, сальницькі плетені з лози меблі, картини за творами Степана Руданського художника Анатолія Грекова з Лісової Лисіївки. Тут наллють і пригостять: кутя, печене, смажене, свіжі пироги та м'які паляниці. Тут щедрують і колядують, там витанцьовують цигани, зібравши навколо себе мало не півплощі глядачів.

На сцені письменники Вінниччини

На святі можна зустрітись з героями співомовок Степана Руданського - переодягненими аматорами сцени. Відбуваються спортивні змагання, ігри для дітей та дорослих, конкурси читачів. Завше на такі конкурси вишиковуються довжелезні черги. Всього, власне, не обійдеш і не побачиш, бо на імprovізованій сцені вже розпочинається урочисте відкриття свята за участю представників влади та гостей. Оголошуються лавреати літературної премії імені Степана Руданського.

Лунають пісні й гуморески, інтермедії та інсценівки розважають і захоплюють. З нетерпінням очікують калинівчани, що їх привітають піснями народні колективи. Жодне святкування не обходиться без пісні "Повій, вітре, на Вкраїну." Співають всі, у багатьох в очах сльози - то в співі виливається людська душа, щемить любов до України.

Гості свята, представники земляцтв Вінниччини цю пісню виконували своїми рідними мовами, а соліст ансамблю Збройних Сил України Юрій Козак - ще й італійською, естонською, китайською та іншими мовами народів світу. Частими гостями свята є Валентина Козак, Василь Кобець, Олександр

Височанський, Віктор Цимбал. Щиру симпатію глядачів завоювали Микола Сом, Олег Черногуз, Василь Коряк, Євген Дудар, Микола Сарахан, Леонід Куций, Анатолій Паламаренко... Бували тут художник журналу "Перець" Валерій Зелінський, руданськознавець з Ялти Олександр Януш, поет-гуморист Павло Глазовий.

Виступи самодіяльних творчих колективів

Щороку на свято приїжджає Олексій Боржковський, правнучатий племінник Степана Руданського, щоб взяти участь в святковому дійстві, вклонитись землі, яка зростила славного пращура, подякувати всім, хто вшановує його пам'ять. Нащадок поета демонструє віднайдені матеріали про Степана Руданського, виготовлені разом з краєзнавцем Ольгою Юрчишиною фотостенди, які висвітлюють багатогранну діяльність лікаря, поета, громадського діяча та знайомлять з місцями його перебування. До пізнього вечора не вщухають на міській площі народні гуляння. Щирий дух українського дійства, неповторна святкова атмосфера, що сповнює всіх і кожного, ще довго витає над Хомутинями і Калинівкою.

12 січня 2014 року під час урочистостей у Калинівці відбулося відкриття погруддя Степана Руданського. Цей захід було присвячено до 180-ї річниці з дня його народження.

Весело святкували день народження поета 2019 року. Запам'яталося воно ще й тим, що завітав президент України Петро Порошенко, колядував разом з калинівчанами. Протягом 18-19 січня в Калинівці та в Хомутинях вже відбулось XII Всеукраїнське свято сатири і гумору імені Степана Руданського. Захід присвячений 186-ї річниці з дня його народження був спрямований на популяризацію творчості Степана Руданського, відзначення творчих особистостей, які займаються дослідженням життя і творчості митця.

Представники Павливської громади

На центральній площі міста зібрались поціновувачі творчості поета, аби в черговий раз вклонитися його пам'яті, поспілкуватися та перейнятися живим гумором. Учасники свята поклали квіти до погруддя Степана Руданського, взяли участь у мітингу зі вшанування пам'яті поета, зустрілись з відомими письменниками України та Вінниччини.

На площі біля Калинівського будинку культури розмістились світлиці територіальних громад та «Містечко майстрів». Після театралізованого дійства «І я знов живий світ оглядую...» відбулось вручення літературно-мистецької премії С. Руданського за 2019 рік.

Свято гумору імені Степана Руданського зібрало гостей з усієї України, зокрема з Івано-Франківщини, Тернополя, Києва, Луцька, Вінниці. У святковому концерті взяли участь творчі колективи Калинівського, Бершадського, Тульчинського, Липовецького, Іллінецького, Козятинського, Вінницького, Крижопільського, Гайсинського районів. Гостями свята були народний артист України Микола Янченко, заслужений артист України Ігор Юрковський, музичні гурти «Фанфари» та «Пан Карпо».

Вшанувати пам'ять великого майстра слова завітали заступник голови обласної ради Михайло Кременюк, начальник управління культури і мистецтв Вінницької облдержадміністрації Ольга Дернова, керівництво Калинівського району, а також лавреати премії ім. Степана Руданського 2019 року, актори та митці Вінницької, Житомирської, Київської, Івано-Франківської та інших областей.

На святі були представлені щедрі подільські світлиці, які облаштували територіальні громади району. Працювало містечко майстрів, де були показані народні ремесла: лозоплетіння, гончарство, вишивка бісером, рогозоплетіння, образотворче мистецтво. Сподобалась глядачам і виставка декоративної домашньої птиці.

Учасники свята

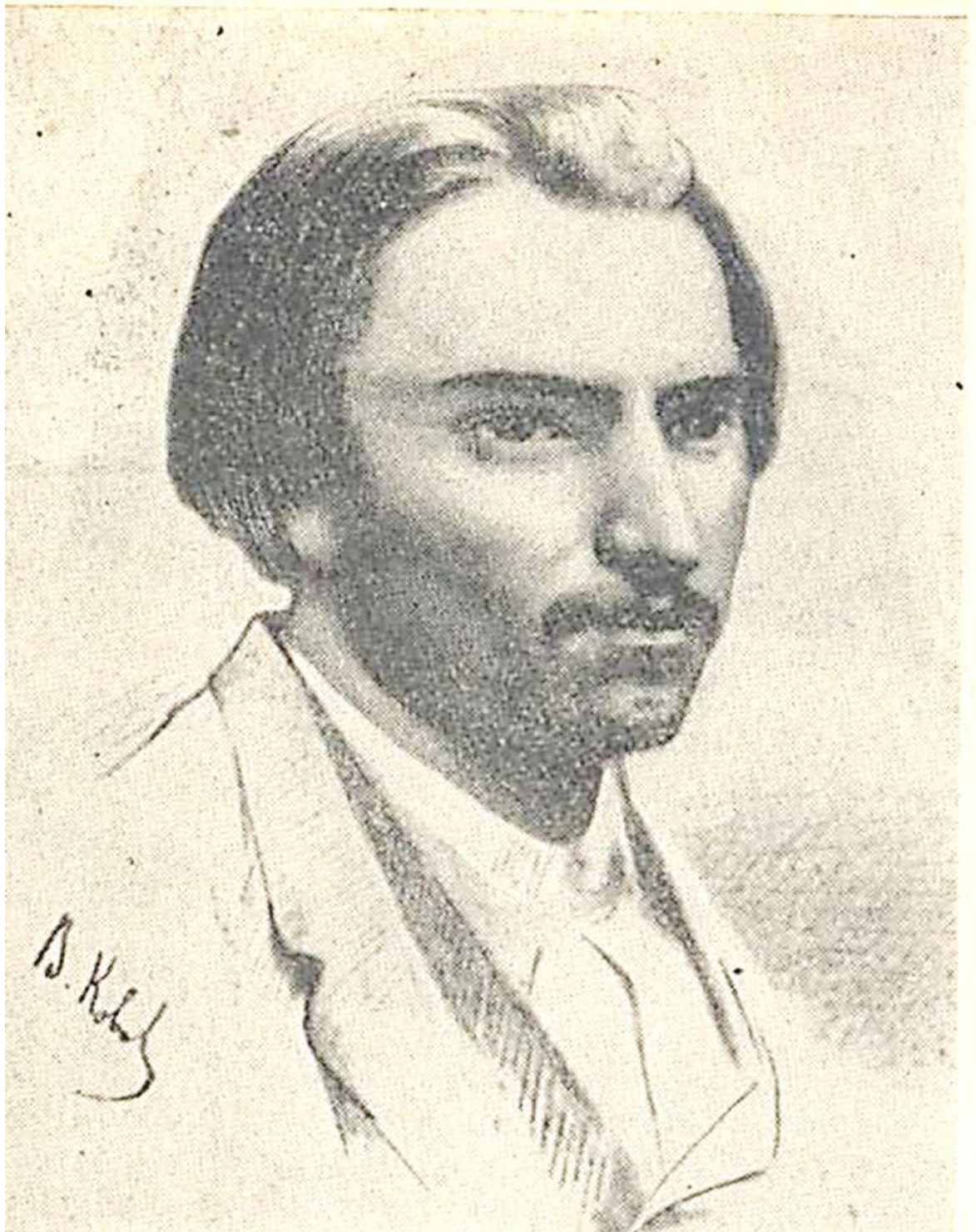
За традицією, на святі проходили конкурси на силу та вправність. У цей день гумор, добрий настрій і творчість великого поета ніби заряджали людей енергією та бадьорістю. Одне дійство змінювалося іншим, створюючи незабутній колорит свята.

Пам'ять про Степана Руданського бережуть в багатьох куточках України, пов'язаних з перебуванням поета або проживанням його нащадків: Кам'янці-Подільському, Шаргороді, Вінниці, Житомирі, Павлівці, Ялті, Руданському.

Борис Пентюк

4.2. Посвята Степану Руданському

Портрет С. В. Руданського, виконаний одеським художником В. В. Ковальовим. Початок 70-х рр. XIX ст.

Максим Рильський

Народний поет

За моїх дитячих та юнацьких літ ім'я Степана Руданського було одним з найпопулярніших письменницьких імен у дожовтневому українському селі.

Та я не точно висловився: популярне було не так ім'я Руданського, як його твори.

Революційно настроєні селяни співали «Гей, бики!», вкладаючи свій зміст, свої думки в цей твір. Коли хотілося поглузувати з царських чиновників та їхнього хабарництва, то читали «Засідателя». Закохані, розуміється, співали «Повій, вітре, на Україну...» Так Руданський, людина тяжкої життєвої і ще тяжчої літературної долі, міцно ввійшов своїми творами в свідомість трудящих. З наймолодших своїх років я знав і любив поезію Руданського. Я сміявся, читаючи його «співомовки», а пізніше мене потрясла строга й страшна простота його лірики. Такими віршами, як «Над колискою» («Спи, дитя моє, ти життя моє!..») або «Наука» («Дочекався я свого святонька...») могла б пишатись кожна література.

Степан Руданський справді заслуговує на найдорожчий у світі титул — титул народного поета.

Володимир Сосюра

Він так любив людей

Він так любив людей, що сяяв весь зорею.
Він серцем сяяв так, як і його пісні,
Що у серцях живуть і в наші юні дні,—
У дні, які встають, мов сонце над землею,

І світять людям всім. Любов'ю злитий він
З живими, що ідуть на комунізму зорі.
Він уночі хитав диханням правди дзвін,
Що посилав свій клич в степів лункі простори.

Він не умер, о ні! Він з нами, як живий,
І наче ожива його усмішка щира...
Безсмертний той, хто жив во ім'я правди й миру,-
Він влився назавжди в життя дзвінкий прибій.

Хвала Руданському! В його вінок свій спів
Впліта сумна рука донецької дитини,
Що любить, як і він любив, свою Україну,
Йдучи разом із ним до щастя берегів!..

Ти не гнуйсь на віку

Пам'яті С. Руданського

Я на дуба дивлюсь —
Ти йому промовляв.
Над ріллею схилюсь —
Ти це поле орав.

Дуб гілля підійма
Та могутньо шумить —
Буря дуб не злама,
Дуба громом не вбить.

Засівалась рілля
Чистим ярим зерном —
Колосяться поля
Нашим спільним добром.

При зорі підійду
До кленових воріт —
Виряджали отут
Ненька й батько у світ.

Їх науку гірку
Ти до серця узяв
І не гнуйсь на віку,
І додому вертав.

Йдуть до тебе та йдуть —
І напучуєш ти
На несходжену путь
У широкі світи.

Черкаси

Віктор Цимбал

Степану Руданському

Повій, вітре, на Вкраїну,
Щоб тебе згадали
Й твою пісню через віки
Правнуки співали.

Віє вітер в Україну,
Та не з того краю, -
Твою неньку солов'їну
Москаль роздирає.

Бо настала нині скрута –
Пішов «брат» на брата
І за волю, як у Крутах,
Мусим погибати.

Захотіли наші землі?
Будуть гризти землю
І в Криму, і в Приазов'ї,
І в самому Кремлі!

Віє вітер в Україну,
Віє поміж нами,
Вкотре встала вся країна
На бій з ворогами.

Із московського болота
Виповзли ординці,
Та дізнається сволота,
Хто то - українці!

Не впустимо ненажеру
До своєї хати,
Ще здужаємо дводзьобому
Дзьобаки зламати!

2017

Степан Руданський

Як повіє вітер з України
На його невтолені жалі,
Він прийде додому на гостину
Через крутоверть вкраїнських літ,
Де його веселі співомовки
Вижили, всьому наперекір:
Війнам, безгомінню, голодовкам...
І живуть в народі до сих пір -
На Поділлі, в рідних Хомутинях,
В голосних калинівських піснях, -
Скрізь, де Україна й українці,
У пісні залюблена рідня.
Народився не в палатах панських –
В хаті, де, як маку, тих дітей...
Наш земляк, поет Степан Руданський
Змалку вибрав пісню - не елей!
Вибрав сміх - не сльози, не квиління,
Чим же й рятуватись в чужині!
Книги, жарти, докори сумління,
І душа - неначе у вогні.
Батька не послухався, Степане?
Що тепер у тебе в голові? –
Українські лицарі, гетьмани,
Елліни, герої світові,
Приказки, примовки, небилиці...
Проміняв достаток на байки.
Рідний край тобі хіба присниться:
Сонячні поля, ставки, садки...
У холодній шаргородській бурсі,
В Кам'янці-Подільському колись,
В мокрому, як мряка, Петербурзі
Сам собі наказував: «Учись!».
Як велось студенту медицини
В тій убогій хатці удови? –
Пісня скаже...в рідний край полине,
Ти ж готуйсь до труднощів нових.
Лікував у Ялті всіх нужденних
Співчутливий лікар молодий.
Творчості політ, буття злиденне...
Як самому вибратись з біди?
На столі - переклади останні,

Задуми бентежні - тільки жить!
Вічне українське безталання,
Жменька тих років - неначе мить...
Але ж відгукнуться у століттях
Жарти, співомовки, щирий сміх
І дзвінке калинівське поліття,
Й в Хомутинях батьківський поріг.
А від сміху навіть сніг розстане,
Ждемо в гості. Це - твій день, Степане!
Гнівнь-Вінниця

Володимир Рибаченко

Найвища нагорода

Степанові Руданському

Нема чужих, коли за щедрий стіл
Зібралися по духу вірні друзі
Із піснею, як сонця схід, прості,
Що бачать волі стяг на виднокрузі.
Душевний спів народ будив і грів.
Безмежна доброта, як у мороз багаття.
Ти не шукав проторених доріг.
В твоїх очах світилося завзяття.
Ти словом убивав і лікував,
Жив долями, надіями народу,
Кайдани підлих брехень розривав...
Прийми людську найвищу нагороду.
Святе ім'я: борець-поет народний!
Хоч доля випала тобі полинна.
Дзвенить над світом золота струна
І пахне материнка запашна Подільським вітром,
Вітром з України.

А він умів сміятись, як ніхто

С. Руданському

А він умів сміятись, як ніхто,
Ні, не відрікся від Святої віри,
Сміявся з тих, в кого пальто
Не по погоді закоротке, сіре.

Бо знав, як теж ніхто, Степан,
Що на землі святих немає.
Що навіть той, хто оре лан,
Зерном добірним засіває.

Теж не святий. Це простий люд,
Він з себе Бога тільки корчить.
І часто думає, що Суд
На нього десь закриє очі.

Ось звідки той Степанів сміх,
Можливо, навіть сміх крізь сльози.
Ніяк змиритися не зміг
З буттям життєвої він прози.

Усміхнений сам рідко був,
В човні без весел, серед моря.
Про нього світ тоді забув,
Жбурнула доля в чашу горя.

Не міг терпіти глупоти,
Сміявся з неї щиро.
Мовляв, посмійся, друже, й ти
В душі з добром та миром.

А він сміється й нині, як ніхто,
Тим більш, йому ніщо не заважає.
Дарма, що скоро буде два по сто,
Він далі й далі все передбачає.

А. Потієнко

Ти людям все віддав...

Світлій пам'яті поета та лікаря Степана Руданського

Дивуюсь я: ти звідки сили брав,
Коли хвороба сили відбирала,
Коли, як свічка, танув і згасав,
Й другим світив - до самого фіналу?
Було коротке щастя і скупе,
А потім - то мороз, то розталь:
Шість довгих років гробила тебе
Столиця мокра й зла - Петрополь.
Як вижив там? За що такеє зло? –
Відрікся батько, і ніхто не пише,
І грошей не було, й здоров'я не було,
Але були твої найкращі вірші!
Ти мужньо відхилив батьківський план,
Бо знав: не твій той шлях чернецький...
А надихали віра в свій талант
І дівчина - Марія Княгиницька.
Хатинку співомовками вкрашав –
Мов квітами, щоб дихалося легше,
Щоб усміхалась зморена душа –
Від каторжного побуту залежна.
Ти йшов туди, куди прийшла біда,
Де смерть з тобою у двобої билась.
Ти людям все, що тільки мав, віддав –
Пішов, коли нічого не лишилось...
Лежиш в чужій, далекій стороні.
Де, як сльоза, солоні море, хвилі...
Хоронять спокій гори мовчазні,
І завжди квіти на твоїй могилі.
Спливають дні - як у ріці вода,
Летять роки - немає їм зупину...
Та пам'ять - вічна й вічно молода,
І віє вічно вітер на Україну...

Сімферополь

16.04.2020

Борис Пентюк

«Не мої ноги»

(турецькою переклали Кубалоглу Іванна, Стамбул, Туреччина
та Настобурко Микола, Сімферополь)

Yesil ormanin ortasinda

Pazar oglen

Cizmeli bir amca uyudu

Cizmesiz uyandi

Bir kac kez esnedi

Ve sonar ic cekti

Ayaklarinin ciplak olduguna

Cok sasirdi

Yenim ederim ki bulnar

Benim degil

Cizmeliydim

Simdi yalinayak!

Не мои ноги

(переклад Шевчук Раїси, Сімферополь)

Среди леса, среди рощи

В сам воскресный-то обед

Уснул мужик в сапожищах,

А проснулся - сапог нет.

Он проснулся , протёр очи,

Долго-долго так зевал,

Посмотрел на ноги босы,

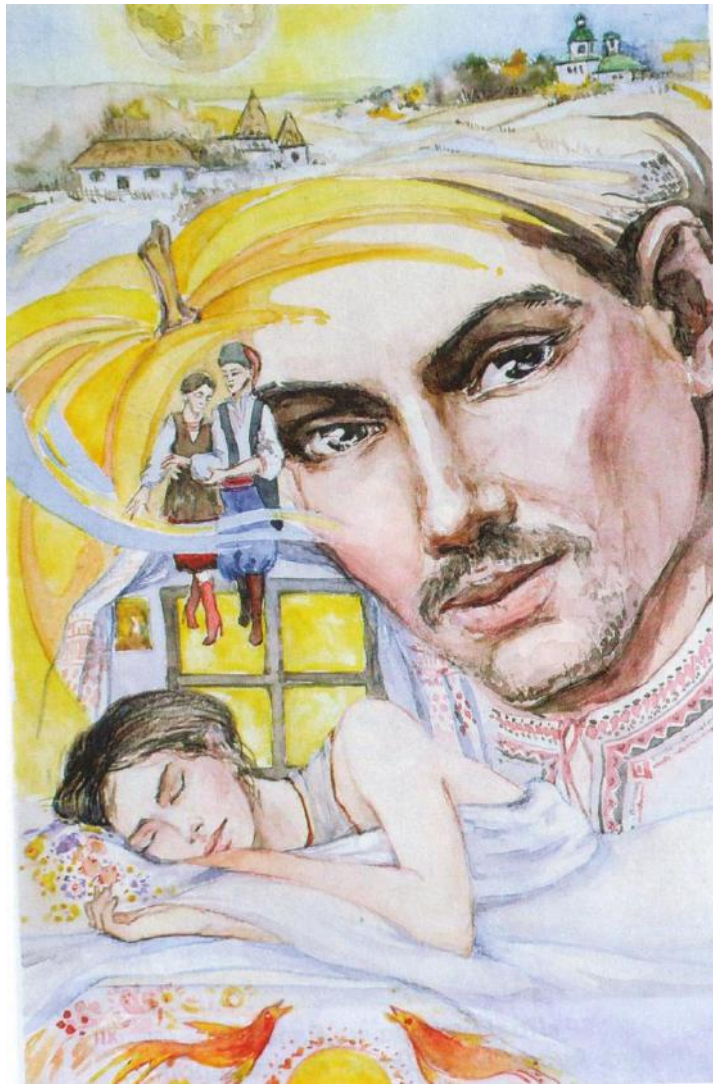
Сам себе тогда сказал:

«Не мои то ноги вовсе,

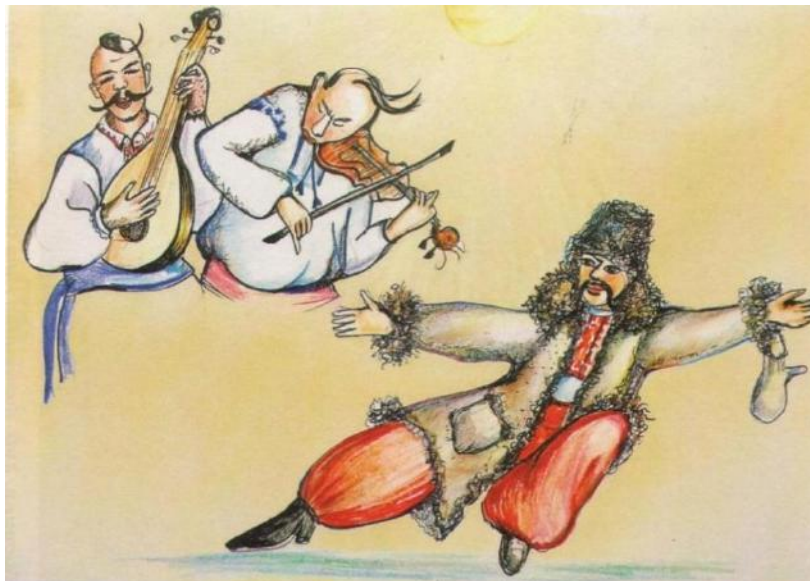
Клянусь тебе, Бог!

Мои были в сапожищах,

Эти – без сапог!

*«Повій, вітре, на Україну».
Худ. Кузнецова Ніна. м. Ванкувер, Канада*

«Добра натура». Худ. Андрусенко Олена (Сімферополь)

«Безсмертя Степана Руданського»

До дня народження

Повій вітре, по Вкраїні
Завітай у рідний Крим
До Руданського могили,
Привітайся гарно з ним.

Передай йому від нени,
Що вона довічно з ним,
Що повернеться до неї
Невід'ємний любий Крим.

Повій вітре, з України,
Чорне море приласкай
І Степану від дівчини
Тепло серця передай.

Вона чує його пісню,
Що на серденько ляга,
І любов до нього вічну
Ще і досі зберіга.

Спи спокійно славний сину
Ми тобі уклін свій шлем.
Запевняєм: Україну
Для нащадків збережем

Київ 26 січня 2020

4.3. Творчі спілкування і шанувальники поета

В Національній науковій медичній бібліотеці України

Щорічно в січні в Національній науковій медичній бібліотеці України (ННМБУ) відбуваються літературно-мистецькі вечори пам'яті поета-класика, талановитого лікаря, громадського діяча Степана Руданського.

S

*Раїса Іванівна Павленко та Боржковський Олексій Васильович
на творчій зустрічі в ННМБУ, Київ*

Блакитна зала бібліотеки, як завжди, збирає понад сотню прихильників творчості великого українця, поціновувачів українського поетичного слова. Працівники книгозбірні готують книжково-ілюстративну виставку «Степан Руданський – український поет, лікар», з якою до початку заходу знайомляться учасники з різних куточків України: науковці, митці, поети, письменники, лікарі, бібліотечні працівники та читачі бібліотеки [83].

23 січня 2017 року відкрила і вела вечір генеральна директорка ННМБУ, заслужений працівник культури України, дипломантка конкурсу літературно-мистецької премії ім. С. Руданського Раїса Іванівна Павленко. В своєму виступі вона зазначила, що впродовж 33-х років у стінах Національної наукової медичної бібліотеки України проходять вечори пам'яті з нагоди дня народження Степана Руданського.

Директорка відмітила, що далеко не всі нащадки великих людей цікавляться своїми предками. А ось правнучатий племінник поета, лікар Олексій Васильович Боржковський приїхав з міста Житомира, цікавиться, досліджує, популяризує здобутки свого великого пращура, є ініціатором численних заходів з вшанування його пам'яті.

Цікаво розповів про життєвий, творчий шлях та громадську діяльність лікаря й поета лікар-фтизіатр, кандидат медичних наук, заслужений журналіст України, письменник та історик медицини Юрій Григорович Віленський.

Зібрання в Національній науковій медичній бібліотеці України, 2007

Олексій Боржковський розповів як бережуть пам'ять Степана Руданського на його малій батьківщині та в тимчасово окупованому Криму. Час від часу він отримує від кримчан повідомлення, зокрема від тих, хто доглядає за могилою Степана Руданського, незважаючи на політичну ситуацію, вшановує його пам'ять. Також він презентував збірку антиокупаційної сатири «Московська ікра» (назва книжки походить від однойменної співомовки С. Руданського), яка побачила світ 2016 року. Книга була видана з метою розповсюдження її серед бійців АТО для підтримки їх патріотичного й бойового духу, впевненості у неминучій перемозі.

На початку 2017 року Олексій Васильович був нагороджений Подякою Вінницької обласної державної адміністрації за ідею та активну участь у створенні телеверсії фільму «Бережемо Україну словом». Цей фільм він привіз і подарував Національній науковій медичній бібліотеці України. На захід Олексій Боржковський завітав з онуком Олександром та правнуками Сашком і Михайликом.

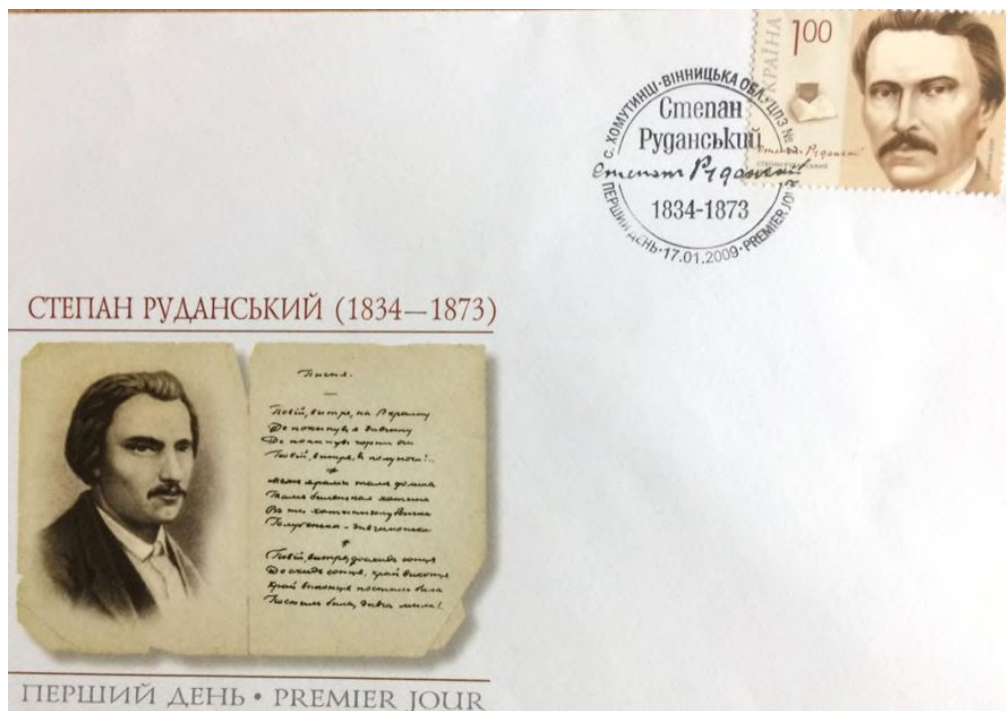
Теплим, щирим словом згадали Степана Руданського член Спілки журналістів України Анатолій Зубар, поет-гуморист Валентин Шульга та інші учасники вечора.

Завершальним акордом заходу став спів заслуженого артиста естрадного мистецтва України Михайла Селезньова у супроводі піаністки Орини Щепекіної. Звучали українські народні й авторські пісні: «Марічка»,

«Чорнобривці», «Києве мій», «Взяв би я бандуру», «Очі волошкові», «Карі очі, чорні брови», «Білі лілеї».

Вечір пам'яті великого українця у головній медичній книгозбірні України черговий раз засвідчив негасимий інтерес сучасників до постаті великого українця. Степан Руданський залишається для нас незабутнім, вікопомним, актуальним.

Активними учасниками читань Руданського є працівники Національної наукової медичної бібліотеки України: Раїса Іванівна Павленко – генеральна директорка бібліотеки з 1975 по 2018 рік, заслужений працівник культури України, повний кавалер ордена княгині Ольги; Зінаїда Дем'янівна Хоружа – провідний редактор відділу науково-інформаційної роботи; Людмила Михайлівна Коломієць – завідувачка відділу соціокультурної діяльності; Наталія Аркадіївна Крилатова-Шеховець – завідувачка відділу наукового абонементу та обслуговування читачів; Олена Миколаївна Кірішева – головна бібліотекарка відділу організаційної та науково-методичної роботи; Анатолій Мілентійович Зубар – бібліотекар I-ої категорії відділу організації науково-дослідної роботи; Світлана Василівна Кирий – завідувачка сектору відділу наукового абонементу та обслуговування читачів.

Конверт і марка із зображенням поета

Під час вшанування пам'яті поета у ННМБУ професор, академік НАМН України Любомир Пиріг, великий шанувальник української культури й літератури, порадив Олексію Боржковському й землякам поета звернутись до видавництва «Марка України» з метою видання поштової марки та конверта із зображенням Степана Руданського.

За дорученням Руданської сільської громади лист-звернення до видавництва «Марка України» написали бібліотекарка Марія Білозор, від Хомутинецької - сільський голова Оксана Мудрик.

Директор видавництва Валентина Василівна Худолій повідомила, що в тематичному плані випуску конвертів передбачено випуск конверта з оригінальною маркою. Так за клопотанням Олексія Боржковського до 175-ї річниці від дня народження Степана Руданського побачили світ поштова марка та конверт із зображенням поета, а також проведено її спецпогашення.

У науковій бібліотеці Вінницького національного медичного університету ім. Миколи Пирогова.

Працівники наукової бібліотеки Вінницького національного медичного університету ім. Миколи Пирогова Неоніла Кравчук, Інна Гулик та Ольга Юрчишина організували зустріч студентів та викладачів з випускником університету - Олексієм Боржковським, правнучатим племінником Степана Руданського. Його родові коріння пов'язане з сестрою поета Ольгою.

Олексій Васильович розповів чимало цікавого про своє життя, про пошукову роботу, відповів на численні запитання присутніх. Неабиякий інтерес викликали старовинні фотографії Руданських та Боржковських, публікації давно минулих років, деякі документи.

Розповідь доповнив голова Житомирського осередку Всеукраїнського товариства «Просвіта», заслужений журналіст України Святослав Васильчук. Вінницькі поети-сатирики й гумористи читали власні твори й дарували бібліотеці книги. Члени літературного об'єднання «Літературна весна» Ольга Гребенюк, Катерина Залужна, Світлана Маковійчук та Ольга Швець декламували вірші Степана Руданського. Урочисто звучала пісня «Повій, вітре, на Вкраїну» на слова нашого славетного земляка у виконанні студента медуніверситету Євгена Меріна. На знак подяки за цікаву зустріч бібліотекарі та студенти подарували гостеві картину «Щедре поле» з насіння різних рослин. Головний бібліотекар наукової бібліотеки, краєзнавець Ольга Юрчишина детальніше розповіла про нащадка С. Руданського. Виконуючи батьківський заповіт, Олексій Васильович став невтомним дослідником життєвого і творчого шляху Степана Руданського, опублікував чимало власних літературознавчих розвідок, присвячених класикові українського поетичного гумору. Він - постійний учасник літературно-мистецьких свят на батьківщині Степана Руданського, Днів Степана Руданського в Криму, вечорів вшанування пам'яті великого українця в Національній науковій медичній бібліотеці України в Києві, фестивалів української книги в Феодосії. Кожного року приїздить в Хомутинці і Калинівку на Всеукраїнське свято сатири і гумору, виступає перед його учасниками. Активний діяч житомирської «Просвіти» Боржковський бере участь в наукових конференціях, часто виступає перед студентами й учнями не лише Житомира й області, а й різних куточків України, популяризуючи творчість свого пращура і водночас - красу і велич українського слова [93].

Вшанування священника та збирача творів поета в Мізякові

В Мізякові Калинівського району Вінницької області проживав сват Руданських протоіерей Василій Григорович Боржковський. Його син протоіерей Василій Васильович Боржковський у 1897 році одружився з племінницею поета Софією, донькою Ольги Руданської, в заміжжі -Комарницької.

Василь Григорович був непересічною особистістю. Священник був збирачем творів Степана Руданського, листувався з академіком Агатангелом Кримським, який займався виданням творів поета. Він — батько відомого українського етнографа, фольклориста, історика, громадського діяча Валеріана Боржковського (1864-1919 рр.), на початку минулого століття передплачував першу всеукраїнську газету «Громадська Думка», що несла людям рідне слово. У 1902 році відбулось відкриття нового шкільного приміщення, збудованого за ініціативи настоятеля Мізяківської парафії. Звертаючись до сільської громади, Василій Григорович сказав: «...Школа, браття, в приході – як душа в тілі людини, це мала церква, це мати дітей наших. В школі діти ваші».

Відзначення 110-річчя школи у Мізякові, 2012

Через 110 років, за ініціативи дирекції школи та Калинівської райдержадміністрації, при підтримці батьківського комітету, сільської громади та спонсорів, приміщення старої школи було реконструйоване. Школа набула нового статусу з новою назвою: «Мізяківський виховний комплекс ЗОШ I – III ступенів – дитячий садок». Вранці 22 вересня 2012 року село відзначало подвійне свято – 110-річчя школи та відкриття нового навчально-виховного комплексу.

Про минуле й теперішнє села розказували: голова Калинівської райдержадміністрації Василь Кіндратович Поліщук, заступник начальника відділу освіти Ірина Вільгельмівна Лонська, сільський голова Володимир Іванович Ляшко, правнук засновника школи правнучатий племінник поета Олексій Васильович Боржковський. Нащадок Степана Руданського розповів про свій рід і його пращурів із роду Руданських, про шанування пам'яті Степана Васильовича, подякував учасникам свята за шану до родини Руданських – Комарницьких – Боржковських, збереження та примноження розпочатих ними добрих справ, побажав успіхів педколективу школи, громаді села у вихованні та навчанні юного покоління.

У Брацлавській селищній бібліотеці. Нащадки поета часто бувають на своїй малій батьківщині – Брацлаві. Тут вчитель-методист української мови і літератури Лідія Опанасівна Яковенко організовує заходи пам'яті Степана Руданського та його роду, проводить відкриті заняття присвячені його творчості. У місцевій бібліотеці Наталія Анатоліївна Людва постійно презентує нові твори, організовує зустрічі з нащадками роду. Заходи пам'яті мають пізнавальний характер з елементами духовного виховання на прикладі життя поета.

У Житомирі. У грудні 2016 року в Житомирській загальноосвітній школі № 28 імені гетьмана Івана Виговського за ініціативи вчителя-методиста вищої категорії Наталі Капінус розпочалися підготовчі заходи з вшанування пам'яті Степана Руданського - конкурси, виставка світлин. А 1 лютого 2017 року тут успішно пройшов історико-літературний урок «В гостях у Степана Руданського». Звучали сопілка і флейта. Вдало впліталися в хід уроку влучні доповнення Олексія Боржковського, який розповів багато цікавих фактів з життя поета й лікаря.

В один із травневих днів учні шостих класів Житомирського міського колегіуму зібралися в затишній залі бібліотеки на відкритий урок з української літератури. Тема заняття: «Творчість Степана Руданського в школі». Вела урок Віра Павленко, педагог із багатолітнім досвідом. На зустріч запросили Олексія Васильовича Боржковського правнучатого племінника Степана Руданського, Святослава Васильчука, голову Житомирської обласної «Просвіти», Заслуженого журналіста України, професора, журналістів Віру Чернець та Людмилу Натикач. З найбільшою цікавістю сприймалося живе слово нащадка поета і дослідника його життя Олексія Васильовича. Одна річ читати в підручнику, зовсім інша, почути безпосередньо з вуст нащадка поета, який ділиться інформацією з неопублікованих матеріалів.

Після обговорення життя і творчості Степана Руданського, учні імпровізували сценки за творами, які згідно навчальної програми вивчаються в шостому класі: «Добре торгувалося», «Свиня свинею». Щире Степанове слово вселяло добрий настрій учасникам та гостям дійства.

Учні вийшли за межі шкільної програми, декламували поезії не лише жартівливо-гумористичної побутової тематики, але й філософського характеру,

громадський та україноцентричний напрямок яких мають відгук у сьогоденні. За радянських часів багато поезій Степана Руданського не були опубліковані, створювався образ побутового байкаря-пересмішника, атеїста, критика релігійних вірувань і традицій. Замовчувалися і були репресовані такі поезії, як «Гей бики», пісня «Гей, браття-козаки», «До України», «Над колискою», «Псалом 136», «Наука», які пронизані любов'ю до рідної землі, української мови, пісні, культури. Остання доробка з'явилася в публікаціях тільки за незалежності держави. У своїх гумористичних творах поет викриває гріховність у різних прошарках суспільства, у тому числі й найбільш знайомих по життю священнослужителів. Його не злий і не образливий гумор, спонукає до сповідання християнських чеснот.

Кримські зустрічі

В Ялті вшановують пам'ять Степана Руданського. Стало доброю традицією щороку у травневі дні вшановувати в Ялті пам'ять першого міського лікаря, класика української літератури Степана Васильовича Руданського. Після закінчення Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії 1861 року С. Руданський приїхав у Ялту, де безвиїзно пропрацював 12 років. Він чесно і професійно виконував свої обов'язки: керував земською лікарнею, об'їздив увесь Ялтинський повіт. Як почесний мировий суддя Сімферопольсько-Ялтинської і Керченської мирової округи на судових засіданнях відстоював інтереси простих людей. Бідним безкоштовно надавав медичну допомогу. Займався літературною творчістю, боровся зі своєю спадковою тоді невиліковною хворобою – туберкульозом.

3 травня 1873 року в розквіті сил від загострення туберкульозу помер великий поет на руках свого брата Григорія.

Гімназія – школа – садок ім. Степана Руданського. У Ялті по вулиці Степана Руданського, 43 був відкритий 1998 року єдиний навчально-виховний комплекс школа-гімназія № 15 з українською мовою навчання. Нелегко довелось першому директору школи Валерію Олексійовичу Литвину: потрібно було переобладнати дитячий садок в садок-школу, вирішити кадрові питання, підготувати класні кімнати. Його наступники Оксана Петрівна Ємельянова, Світлана Миколаївна Регрут посилили матеріально-технічну базу навчального закладу. Основний акцент у навчально-виховній роботі педколектив робив на пізнанні учнями українського світу через вивчення спецкурсу «Народознавство», в ході якого учні знайомилися з українським фольклором, народними обрядами, кращими духовними надбаннями українського народу. У школі-гімназії проводилася велика робота з вшанування славних імен синів та дочок України, які проживали чи проживають на ялтинській землі.

Біля Ялтинського навчально-виховного комплексу № 15

2001 року на базі школи провели перші наукові читання, присвячені Степану Руданському, в яких взяли участь вчителі й гості - з всієї України. Серед почесних гостей: Дмитро Білоус - лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка та ім. Лесі Українки; Валентина Козак, член Національної спілки письменників України, лауреат премії ім. Степана Руданського, автор гімну «Рідна школа», написаного для навчального закладу; Євген Білоусов, дитячий письменник, володар вищої світової нагороди Міжнародного диплому ІВВУ ЮНЕСКО ім. Г. Х. Андерсена.

2003 року в школі відкрили музейну кімнату Степана Руданського, почесного громадянина Ялти, першого її міського лікаря, українського поета-класика. У травні 2007 року ЯНВК № 15 відвідала Катерина Ющенко, голова наглядової Ради Фонду «Україна- 3000», побувала в музейній кімнаті Степана Руданського, подарувала закладу комп'ютерний клас. Існував тісний зв'язок між школою-гімназією № 15 та земляками поета. Тут побував народний фольклорний театр «Вінок Руданського» з батьківщини поета — села Хомутиці, що на Вінниччині, на чолі з сільським головою Оксаною Петрівною Мудрик. Земляки відвідали могилу поета на Старо-Масандрівському цвинтарі. До підніжжя пам'ятника поклали квіти, виконали пісню «Повій, вітре, на Україну». Частими гостями школи-гімназії № 15 були Олексій Боржковський правнучатий племінник поета та Ольга Юрчишина - краєзнавець, руданськознавець, землячка поета. Вони зустрічалися з учнями та вчителями, розповідали про життєвий і творчий шлях поета, його родинні зв'язки.

У гуманітарній гімназії № 2

У листопаді 2008 року відбулися святкові заходи з нагоди ювілею ЯНВК школи-гімназії № 15. Гостей на святі було багато. Учениця 11-го класу Наталя Регрут провела три екскурсії у «світлиці-музеї» Степана Руданського. Відбувся святковий концерт. Серед нагороджених - вчитель вищої категорії школи-гімназії Світлана Миколаївна Регрут, яка отримала подяку від Постійного Представника Президента України в АР Крим та грамоту за підписом міського голови Ялти. Школа-гімназія № 15 виборювала право носити ім'я Степана Руданського.

Гуманітарна гімназія №2. Періодично відбувалися творчі зустрічі Олексія Боржковського з вчителями й гуманітарної гімназії №2, керівником якої була М. В. Мартинюк. Гімназисти співали «Повій, вітре, на Україну», розігрували сценки до співомовок поета, театр пісні «Промінчик» у національних костюмах виконував жартівливу пісню на слова С. Руданського «Хлопці-молодці» (музика М. В. Мартинюк). На згадку про зустріч О. Боржковський дарував гімназії свої традиційні цибулинки тюльпанів із батьківщини поета, які будуть нагадувати про нашого пращура.

Ім'я поета носила українська бібліотека в місті Сімферополі, народна капела бандуристок Кримського державного гуманітарного інституту. Музейні кімнати діяли у Вищому професійному училищі № 21 та Ялтинському навчально-виховному комплексі № 15.

Вчителі та учні ЯНВК № 15 ім. С. Руданського, 2008

В Ялті щорічно, 3 травня, в день пам'яті поета, біля могили Степана Руданського збирається громадськість, щоб пошанувати пам'ять великого патріота-українця. Тут можна було бачити шанувальників творчості поета - учнів, студентську молодь, представників творчої інтелігенції, людей різних за віком, фахом, соціальним станом. Бували тут члени товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, учасники капели бандуристок ім. Степана Руданського. Звучали поезії Степана Руданського у виконанні учнів та студентів Ялтинських навчальних закладів. До підніжжя пам'ятника покладаються квіти. Завершується шанування поета спільним виконанням невмирущої пісні «Повій, вітре, на Україну...» [92].

Приємно було дізнатись, що робота «Образ Івана Мазепи у поемах Степана Руданського і Володимира Сосюри» учениці Ялтинського навчально-виховного комплексу № 15 ім. Степана Руданського Христини Виноградової 2010 року зайняла 2 місце серед учнів-членів МАН України.

На фестивалі української книжки в Феодосії. 18 - 25 серпня 2010 року в Феодосії відбувся десятий, ювілейний Всеукраїнський фестиваль української книжки. Його організаторами стали Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Т. Г. Шевченка, Республіканський комітет АР Крим з інформації, виконавчий комітет Феодосійської міськради. Відкриття заходу відбулось у Центральній міській бібліотеці імені О. Гріна. Серед учасників – письменники, видавці, бібліотечні працівники, освітяни і всі, кому не байдужа доля української книжки.

Учасники та гості фестивалю знайомились з книжковими виставками Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Г. Шевченка, соціально значущою літературою, випущеною на замовлення Республіканського комітету АР Крим з інформації, творами учасників фестивалю, книгами видавництва «АВІАС» (Київ), а саме: «Зрослись душею, сплелись корінням», «Видатні постаті України» (з фондів читального залу ЦМБ імені О. Гріна) і інші [87].

Руданськознавці у Феодосії, бібліотека ім. О. Гріна

Неподалік Феодосії на легендарній горі Узун-Сирт відбулася акція «Українська книга завжди на висоті». З розповіддю «Невідомий Степан Руданський» виступив правнучатий племінник поета, популяризатор його творчої спадщини Олексій Боржковський. Свій виступ він ілюстрував світлинами про пращура, зібраними впродовж багатьох років.

Відбувся конкурс на кращу книгу фестивалю. Переможцем став письменник, лауреат літературної премії імені Степана Руданського Євген Білоусов. Дипломами лауреатів конкурсу за найкращу книгу були нагороджені восьмеро його учасників, серед них руданськознавець Микола Сарахан з с. Лісова Лисіївка, що на Вінниччині, за поетичну збірку «Лише для Вас!..»

Цікавою і багатою на події була культурна програма: учасники фестивалю відвідали Національну картинну галерею імені І. К. Айвазовського, музеї О. Гріна, Марини й Анастасії Цветаєвих, музей старожитностей (м. Феодосія), музеї Старого Криму.

Чимало повідомлень з Криму надходять і сьогодні: «З радістю повідомляю Вам, – пише вчителька української мови Валентина Овсійчук, – що в Ялті (січень 2017 р.) відбулась краєзнавча конференція. Учениця Ліля Привалова виступала з темою «Степан Руданський – ялтинський

поет і лікар». Усе пройшло на ура!!! Показали все на ТВ-Ялта. Я передала вітання від Вас і Вінниччини. Слава Степанові Руданському!».

6 січня і 3 травня 2021 року члени гумористичного творчого об'єднання імені Степана Руданського «Усмішка Пегаса» із Сімферополя побували на могилі поета-лікаря у Ялті, поклали квіти, помолилися за упокій душі померлого (див. додатки).

Шанувальники пам'яті поета

Боржковський Олексій Васильович - правнучатий племінник поета, хранитель його спадщини, підполковник медичної служби, лавреат Всеукраїнської премії ім. С. Руданського (м. Житомир).

Боржковський Ігор Олексійович - праправнучатий племінник поета, популяризатор творчості, інженер-електрик (с. Залуква, Івано-Франківська область).

Боржковський Микола Васильович - правнучатий племінник поета, хранитель спадщини, інженер (м. Вінниця).

Панченко (Кремінська) Галина Анатоліївна - правнучата племінниця поета, хранителька родинних сімейних документів (с. Мізяківські Хутори, Вінницька область).

Лемфер (Кремінська) Галина Вадимівна - правнучата племінниця, хранителька родинних сімейних документів (с. Бохоники, Вінницька область).

Коваль (Лемфер) Валентина Вікторівна - праправнучата племінниця поета, популяризаторка творчості (с. Бохоники, Вінницька область).

Грош Юлія Всеволодівна - організатор і директорка музею Степана Руданського в Хомутинях з 1959 по 1990 роки, лавреатка Всеукраїнської премії ім. С. Руданського.

Мудрик Оксана Петрівна - директорка музею Степана Руданського в Хомутинях з 1990 р., сільський голова, лавреатка Всеукраїнської премії ім. С. Руданського.

Павленко Раїса Іванівна - генеральна директорка ННМБУ з 1975 по 2018 рік, заслужений працівник культури України, дипломантка конкурсу Всеукраїнської премії ім. С. Руданського (Київ).

Юрчишина Ольга Анатоліївна - бібліотекар, краєзнавець, дослідник життя і діяльності Степана Руданського, відвідала основні місця перебування поета, дипломантка конкурсу Всеукраїнської премії ім. С. Руданського (с. Іванів Калинівського району Вінницької області).

Музика Андрій Михайлович - краєзнавець, шанувальник роду Боржковських-Руданських, доглядає за могилами священників у Мізякові.

Сарахан Микола Микитович - заслужений журналіст України, лавреат Всеукраїнської премії ім. С. Руданського, активний дослідник місць перебування Степана Руданського (с. Лісова Лисіївка, Вінницька область).

Куций Леонід Миронович - поет-гуморист і сатирик, підполковник у відставці, лавреат Всеукраїнської премії ім. С. Руданського, член Національної спілки письменників України (м. Вінниця).

Прокопчук Віктор Степанович – професор, доктор історичних наук член президії Українського фонду культури, підтримав питання ремонту музею С. Руданського в Хомутинях і його могили в Ялті, поширювач поезій поета (Дунаївці, Хмельницька область).

Височанський Олександр Григорович - поет, учасник зібрань присвячених поету, лавреат Всеукраїнської премії ім. С. Руданського (с. Антонівка, Вінницька область).

Яковенко Лідія Опанасівна - вчитель-методист української мови і літератури, організатор заходів пам'яті Степана Руданського (сmt Брацлав).

Людва Наталія Анатоліївна - директорка публічної Брацлавської бібліотеки, організатор заходів пам'яті Степана Руданського та його роду.

Васильчук Святослав Карпович - заслужений журналіст України, професор Житомирського національного агроєкологічного університету.

Чернець Віра Миколаївна - заслужена телерадіожурналістка, режисер фільмів про Степана Руданського, учасниця свят Руданського (м. Житомир).

Кузьменко Ірина Юрївна - бібліотекарка Житомирської обласної наукової медичної бібліотеки, організаторка заходів пам'яті Степана Руданського, яка зберігає і популяризує матеріали про діяльність поета.

Висовець Ольга Вікторівна - заступник директора Житомирського міського колегіуму.

Януш Олександр Нестерович - інженер нафтобудівної промисловості, дослідник життя і творчості поета (м. Ялта).

Гавриш (Регут) Світлана Миколаївна - директорка гімназії № 15 ім. С. Руданського (м. Ялта).

Овсійчук Валентина Адамівна - вчитель-методист української мови і літератури, учасник заходів пам'яті С. Руданського, організатор фестивалів української мови (м. Ялта).

Єфімов Анатолій Олексійович - інженер з пневмоустаткування, уродженець Хомутинів, автор книги «Мій земляк - Степан Руданський», доглядає за могилою поета (м. Сімферополь).

Белоусов Євген Васильович - дитячий письменник, учасник свят Степана Руданського, відвідував місця перебування поета, доглядав за могилою, організатор фестивалів української книги, лавреат Всеукраїнської премії ім. С. Руданського (м. Феодосія).

Потієнко Анатолій Олександрович - співзасновник гумористичного об'єднання «Усмішка Пегаса» ім. С. Руданського, член Національної спілки письменників України (м. Сімферополь).

Космеда Тетяна Анатоліївна - професор Харківського національного педагогічного університету (ХНПУ) ім. Г. С. Сковороди, доктор філологічних наук, дослідниця творчості поета, лавреатка Всеукраїнської премії ім. С. Руданського (м. Харків).

Піддубна Наталія Віталіївна - доцент ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, кандидат філологічних наук, дослідниця творчості поета, лавреатка Всеукраїнської премії ім. С. Руданського (м. Харків).

Осіпова Тетяна Федорівна - доцент ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, кандидат філологічних наук, дослідниця творчості поета, лавреатка Всеукраїнської премії ім. С. Руданського (м. Харків).

Куций Леонід Миронович

Руданського шануємо разом

Наприкінці дев'яностих - початку двохтисячних років в Україні, як ніколи раніше, зростає інтерес до творчості і життєвого шляху Степана Руданського. На Вінниччині, малій Батьківщині поета-класика української літератури, письменники активізували творчі заходи гумористичного наповнення. У селі Хомутиці Калинівського району, де народився поет, почали проводити літературно-мистецькі зустрічі письменників з жителями села. Організовували конкурси читців гумору, зокрема, творів Степана Руданського, виступи колективів художньої самодіяльності. Згодом проведення таких заходів стало традицією.

Захоплення творами поета поширювалось і виросло настільки, що 1994 року Вінницькою обласною Спілкою письменників України, керівником якої був знайомий письменник Володимир Рабенчук і колективом сільськогосподарського підприємства, яке очолював справжній ентузіаст і любитель культури Василь Заболотний, була заснована літературно-мистецька премія імені Степана Руданського, яка 2006 року набула статусу всеукраїнської. Географія учасників конкурсу на здобуття премії з кожним роком розширювалась. Свято сатири і гумору в місті Калинівці за будь-якої погоди збирає велелюдну аудиторію. На площі, яка тепер носить ім'я поета, біля його пам'ятника перед будинком культури. Панує така атмосфера, ніби на святі присутній сам Степан Руданський. Актор в ролі поета звертається до учасників словами поета: «І я знов живий світ оглядаю, смерті першої не пригадую». Над святковою площею лунає пісня «Повій, вітре, на Вкраїну».

Велику роль у мобілізації творчих колективів, письменників і окремих митців на вивчення і поширення творчої спадщини поета, пошук нових маловідомих сторінок його життя і творчості, відіграла Всеукраїнська літературно-мистецька премія імені Степана Руданського, яка заснована з метою продовження національних традицій жанру сатири та гумору, написання

наукових та критичних праць про життєвий і творчий шлях поета. За період з 1994 року по 2020 рік лавреатами цієї премії стали 49 переможців майже з усіх регіонів України.

Група науковців з Харківського Національного педагогічного університету, а саме Тетяна Космеда, Тетяна Осіпова і Наталія Піддубна, вибороли Всеукраїнську літературно-мистецьку премію імені Степана Руданського за книгу «Степан Руданський: феномен моделювання “живого” мовлення - українців», а брати-письменники і науковці Борис і Костянтин Хоменки - за видання унікальної книги «Повій, вітре, на Вкраїну»: переклади відомого вірша мовами народів світу. Автори декілька років збирали матеріал з науково-дослідницькими цілями, побували в багатьох місцях колишнього Союзу. Вперше вірш «Повій, вітре, на Вкраїну» вперше був надрукований в журналі «Основа» (1861р. №1) за підписом «Подолянин Ст. Руданський». Він став світовим романсом завдяки композитору Л. Александровій та аранжуванню в 1872 році композитора уроженця Дунаєвць Владислава Заремби. Сучасну інтерпретацію мелодії «Повій, вітре, на Вкраїну» здійснив російський композитор Микола Голованов. Як зауважив Максим Рильський, її охоче «співають і в домашніх гуртах, і на концертах, не дуже пам'ятаючи, хто її автор». Пісня міцно увійшла в репертуар видатних професійних співаків різних часів і народів. Її співають у Болгарії, Мексиці, Голландії, США, Бразилії, Канаді. Вона популярна на теренах колишнього Союзу: на Кубані, в Поволжі, у Сибіру, на Далекому Сході, у Республіці Комі, Дагестані, у Казахстані, Білорусі, Молдові. Романс «Повій, вітре, на Вкраїну» популярний в Угорщині, Франції, Італії, Туреччині, Німеччині. Поет і композитор Олександр Білаш про пісню «Повій, вітре, на Вкраїну» зазначив так: «У хорошій пісні – завидна доля. У неї є день народження і немає дня смерті. Вона, як і її автор – над потоками літ, над швидкоплинним часом».

У числі новітніх подій, пов'язаних з іменем поета, можна назвати створення в окупованому українському Криму письменником, членом НСПУ Анатолієм Потієнком літературного об'єднання імені Степана Руданського.

«І я знов живий світ оглядаю... До 180-річчя від дня народження Степана Васильовича Руданського» – це книга, яку написали Раїса Павленко, генеральна директорка Національної наукової медичної бібліотеки України; Юрій Віленський, член Національної спілки журналістів України, науковець, кореспондент газети «Ваше здоров'я», Олена Кірішева, вчений секретар Національної наукової медичної бібліотеки України; Ольга Юрчишина, головний бібліотекар бібліотеки Вінницького Національного медичного університету. В ній автори показали Степана Руданського не лише, як лікаря і всесвітньвідомого українського поета, але і як громадського діяча, благодійника, перекладача, художника, патріота України, котрий любив простих українців і їхню мову. Це оригінальна повість про лицаря України, як дослідника та коментатора Біблії, у ній вперше подано хроніку студентських літ та років лікарської діяльності у Ялті.

Письменники Вінниччини нещодавно видали книгу, розраховану на широке коло читачів, у першу чергу - захисників східних кордонів України від

московської агресії. Назва цієї книги «Московська ікра» за однойменною назвою твору Степана Руданського. Приємно й те, що значуще сприяння у виданні цієї книги здійснив правнучатий племінник поета Олексій Боржковський.

Все це є свідченням того, що неперевершений гуморист, класик української літератури Степан Васильович Руданський продовжує жити з нами в сучасності, впливаючи на розвиток традицій гумористики і утвердження в усіх сферах суспільного життя української державної мови, про що він мріяв ще прижиттєво, коли писав у листі до свого брата, що мову, якою він розмовляє і яку не сприймає його батько, розуміють «штирнадцять» мільйонів його співвітчизників, котрі спілкуються нею так, як і він.

Павленко Раїса Іванівна

Вже понад 30 років Національна наукова медична бібліотека України є справжньою гостинною домівкою світоча української культури ХІХ сторіччя, видатного лікаря, поета-сміхотворця, вченого, етнографа та благодійника – Степана Васильовича Руданського. Започатковано цю добру традицію з ініціативи Раїси Іванівни Павленко, генеральної директорки бібліотеки (1975 – 2018 рр.), заслуженого працівника культури України, повного кавалера ордена княгині Ольги. За роки її директорування бібліотека набула слави київської домівки видатного поета-медика.

Кожного року у січня у вишуканій Золотій залі Національної наукової медичної бібліотеки України відбуваються літературно-мистецькі читання, присвячені Степану Руданському. Раїса Іванівна залучила до їх проведення лікарів, поетів, письменників і діячів культури.

У перших таких заходах брав участь незабутній поет і журналіст Василь Юхимович потім Голова Національної спілки письменників України Петро Осадчук, народний артист України, Герой України Анатолій Паламаренко, поетеса Валентина Козак та інші. Петро Осадчук справедливо відзначав: «Ми є свідками продовження великого життя і духовної спадкоємності Степана Руданського».

Постійний учасник читань Анатолій Паламаренко, майстерно декламуючи твори видатного гумориста, щоразу з вдячністю звертався до колективу бібліотеки: «Слава служителям цього духовного храму, який єднає нас однією великою родиною в Україні милій!».

До цих хвилюючих зустрічей долучалися Олексій Боржковський та дослідниця творчості поета Ольга Юрчишина, які досліджують і розширюють історичне коло перебувань Степана Руданського в Україні.

Саме в розмові Раїси Іванівни з кандидатом медичних наук, літератором, членом Національної спілки журналістів України Юрієм Віленським і Олексієм Боржковським виникла думка створити колективну повість про Руданського як про лікаря і поета, але не якийсь науковий твір, а сонет любові. Спільними творчими зусиллями 2009 року було видано дослідження «Степан Руданський. Поет, лікар, громадянин». У ньому вперше проаналізовано творчість поета в усіх розроблених ним жанрах - українські балади, історичні поеми, співомовки, перекладацькі доробки і твори для дітей. У книзі поєднана поетична творчість і детальні дослідження лікарського шляху Степана Руданського - як одного з перших українських дипломованих лікарів епохи земської медицини, вперше висвітлена громадська та благодійна діяльність Руданського в Ялті.

Боржковський Олексій Васильович

Немає іншого поета, крім Шевченка,
якого б так любив народ, як Руданського

*Петро Перебийніс –
лауреат премії ім. Т. Шевченка*

Степан Руданський – класик української літератури, поет високої національної свідомості, гуморист, неповторний лірик, перекладач, драматург, художник, автор всесвітньовідомої пісні "Повій, вітре, на Вкраїну..." перекладеної на 129 мов світу. Яскрава особистість, чия творчість та громадська діяльність мали значний вплив на формування самосвідомості українців.

Щирий народолобець, великий громадянин Степан Руданський переймався питаннями збереження та використання рідної української мови. Як сатирик і гуморист викривав людську гріховність, вмів бачити веселе і комічне в повсякденному житті.

Як фахівець-лікар Степан Руданський проявляв християнські чесноти, лікував бідних безкоштовно, місту під водогін подарував шмат власної землі. Люди поважали благочестивого лікаря, він був "Почесним громадянином Ялти", а в 1867 році обраний почесним мировим суддею Ялтинсько-Сімферопольсько-Керчинської округи.

За радянських часів твори Степана Руданського подавалися читачам антирелігійними, а їх автор атеїстом-безбожником. Проте, поет був віруючою людиною із священницького роду. Для доступного народного розуміння, у лірниковій інтерпретації представлені окремі розділи Вічної книги – Біблії: "Дума п'ята" ("Бог на землі...") 1856 р. та "Псалом 136" 1858 р. Сьогодні

важливим виступає питання відношення поета до духовних справ, вираження цих питань у його творчості та житті. Нові дослідження роду і розкриття духовних вподобань допоможуть по-новому поглянути на творчість поета та її вплив на наше духовне сьогодення.

Поезії Степана Руданського шанують в Україні та за її межами. Щороку в січні місяці на батьківщині поета в селі Хомутинях та райцентрі Калинівці проходить "Всеукраїнське свято сатири і гумору ім. Степана Руданського". В день народження 6 січня та в день смерті 3 травня в Ялті до могили поета і лікаря приходять його шанувальники, його іменем названі вулиці, площі, школи, бібліотеки.

Сплинув час, але й сьогодні актуальні твори поета, котрий віддав серце і любов своєму народові. Жива його народна мова, глибока віра і надія, його духовна спадщина вражає, викликає захоплення й живе донині.

Юрчишина Ольга Анатоліївна

Багато років поспіль бібліотекар-краєзнавець Ольга Юрчишина популяризує творчість Степана Руданського, досліджує його життєвий та творчий шлях, родинні зв'язки. Разом з однодумцями-шанувальниками творчості поета лавреатами Всеукраїнської літературно-мистецької премії ім. Степана Руданського Миколою Сараханом, Євгеном Білоусовим та Олексієм Боржковським побувала мало не в усіх місцях, пов'язаних з ім'ям поета – у Ялті, Сімферополі, Бахчисараї, Шаргороді, Кам'янці-Подільському, Могилеві-Подільському, Хотині, Гайвороні, Руданському, Малих Кутищах, Хомутинях, Павлівці. Працювала в музеях, бібліотеках, архівах, зустрічалась з вчителями, учнями, викладачами ВНЗ, студентами багатьох міст і сіл України.

Вона постійний учасник Всеукраїнського свята сатири та гумору ім. Степана Руданського, вечорів пам'яті поета в Національній науковій медичній бібліотеці України в Києві, Днів Степана Руданського в Криму, Всеукраїнського культурно-мистецького свята «Ялтинська весна Степана Руданського», всеукраїнського фестивалю української книги у Феодосії.

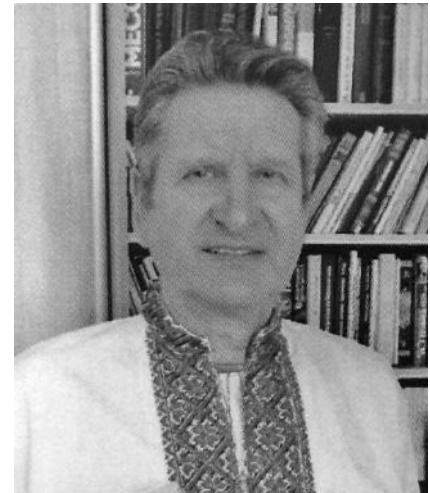
У книзі «Степан Руданський (1834-1873). Поет, лікар, громадянин» (Київ, 2009 р.), що вийшла у світ під грифом Національної наукової медичної бібліотеки України, використані віднайдені й зібрані нею матеріали. Надала допомогу дитячому письменнику з міста Феодосія Євгену Білоусову в створенні книги «Степан Руданський – поет і лікар» (Тернопіль, 2008 р.).

Ольга Анатоліївна - дипломантка конкурсу премії ім. С. Руданського. Вона допомогла правнучатому племіннику Степана Руданського Олексію Боржковському розшукати та впорядкувати могилу його прабабусі - поетової сестри Ольги та її чоловіка Стефана Комарницького, який був хранителем творчої спадщини поета.

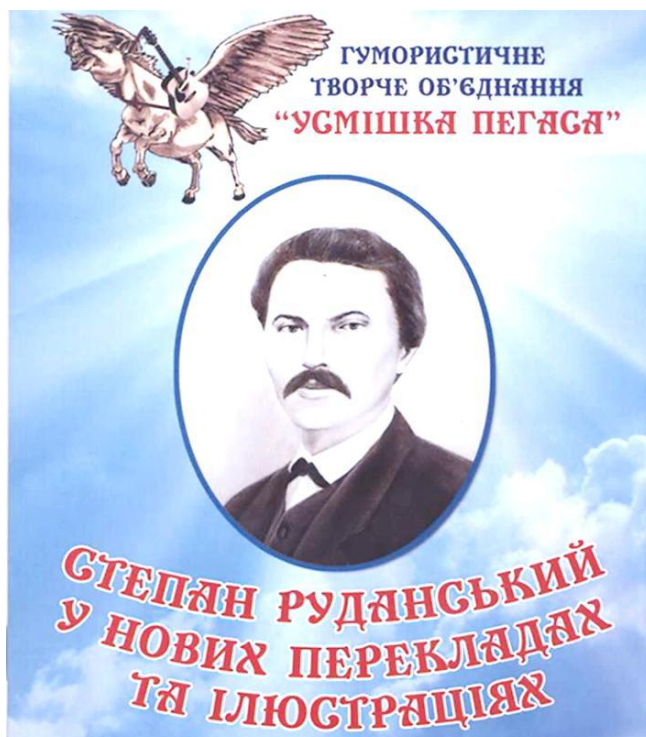
Потієнко Анатолій Олександрович

Помітним популяризатором творчості Степана Руданського в сучасному Криму був Потієнко Анатолій Олександрович. Він народився 6 травня 1947 року в селі Красне Батуринського (нині Бахмацького) району Чернігівської області. Дитинство пройшло у селі Колісники під Прилуками, де батько працював учителем російської мови та літератури, а мати - сільським бібліотекарем. Це й обумовило зацікавленість книгою та мовою на все життя. Пізніше з'явилася потреба й самому писати.

Навчався на технолога-пекаря у Чернігові, викладача фізичного виховання, історика у Сімферополі. Автор 25-ти різножанрових книг. Пише українською та російською мовами. Член Національної спілки письменників України.

З однодумцем Аркадієм Вакуленком на початку 2015 року заснував гумористичне творче об'єднання «Усмішка Пегаса», центр якого знаходиться у Сімферополі, де Анатолій Потієнко мешкає вже більше тридцяти років.

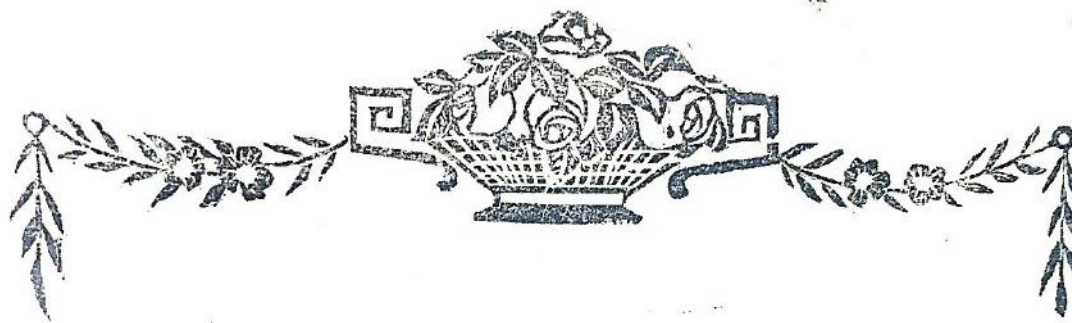

Одна з обкладинок збірок серії книг про поета

Члени об'єднання популяризують творчість письменників, які проживали й творили в Криму, у тому числі Степана Руданського. Члени творчого об'єднання «Усмішка Пегаса» опублікували чотири збірки присвячених поету, проводять тематичні вечори, постійно відвідують могилу Степана Руданського у Ялті.

Автор не претендує на повноту висвітлення кола хранителів творчості, адже кожен учитель української мови може розкривати здобутки нашого відомого поета. Представлені дані тільки про тих, які активно були задіяні в популяризації творчості Степана Руданського.

5. Степан Руданський серед нас

З плином часу ще більше переконуємося, що вогник любові до Вітчизни, який запалив поет своїми безсмертними творами, нащадки бережуть у своїх серцях. Твори Степана Руданського вивчають, свято поета відзначають у його Хомутинях і Калинівці. У бібліотеках, школах України та Криму проводиться велика просвітницька робота. Слід віддати шану популяризаторам життя та творчості поета.

В цьому розділі приділена увага нащадкам роду, які проживають серед нас і забезпечили зберігання сімейних документів, вивчають і поляризують багатогранну діяльність пращура, представлено організаторів свят присвячених Степану Руданському, лавреатів його премії, сучасних дослідників духовних аспектів життя та творчості поета.

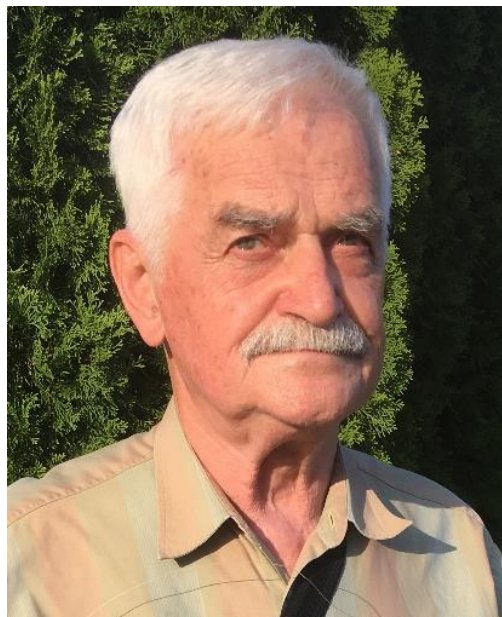
5.1. По місцях поета та його нащадків

Степан Руданський був із багатодітної сім'ї. Після смерті батьків, у Хомутинях проживала його сестра Ольга, чоловік якої Стефаній Комарницький був священником в Хомутинях, згодом в Малих Кутищах. Родова лінія по Ользі найбільш досліджена, адже залишилися проживати на Поділлі нащадки роду поета по лінії Руданські – Комарницькі – Боржковські і Руданські – Комарницькі – Кремінські (див. р. 1.1 і дод.). Нащадки Ольги внесли вагомий внесок у збереженні пам'яток про свого пращура-поета. Відомості про інших сучасних нащадків по братах і сестрах поета відсутні. Ніхто з нащадків, крім вказаних родових ліній, не приймав участі у святкуваннях і зустрічах присвячених Степану Руданському. Остання інформація про живих внучатих племінників поета (окрім родової лінії сестри Ольги) відноситься до першої чверті ХХ ст. [34].

Сьогодення нащадків поета

Родова лінія нащадків поета Руданські – Комарницькі – Боржковські. Продовжили родову лінію поета по сестрі Ользі її дочки Софія і Єлизавета Комарницькі. Софія одружилася зі священником із Мізякова Василям Боржковським. У подружжя були діти: Ніна (1902-1989), Сафон (1898-1979), Дмитро (1900-1.05.1944), Василь (1907-1969) (див. р.1.1).

Тільки у сина Василя Боржковського (1907-1969) з дружиною Галиною Арсенівною Пршемиською були діти: Олексій, Микола, Лідія.

*Брати та правнучаті племінники поета
Олексій Васильович (зліва) і Микола Васильович Боржковські*

Олексій Васильович Боржковський народився в Брацлаві, отримав фах лікаря, одружився з Кравченко Ларисою Олексіївною, мав двох дітей: Олексія (1960) та Ігоря (1962).

Олексій Олексійович Боржковський народився в 1960 році в Шкотово, Приморського краю, проживав в Івано-Франківську, працював зооінженером, мав дітей: Андрія та Вікторію.

Ігор Олексійович Боржковський народився в 1962 році, проживає у селі Залуква Галицького району Івано-Франківської області, працює інженером-електриком, має шестеро дітей: Олександра, Олену, Тараса, Святослава, Ігоря, Вероніку. Разом з дітьми відвідував місця перебування своїх пращурів і родичів Степана Руданського у Хомутинях, Мізякові, Павлівці. Приймав участь у створенні фільму про поета, підтримує ініціативи батька Олексія по увіковічненню пам'яті славетного родича.

Олександр Ігорович Боржковський проживає в Києві, працює викладачем менеджменту, з дружиною Юлією має двох синів - Михайла та Олександра. Учасник творчих зустрічей присвячених Степану Руданському у Національній науковій медичній бібліотеці України.

Тарас Ігорович Боржковський проживає в Івано-Франківську, працює інженером-електриком, з дружиною Хрестиною має дочку Анастасію (10.05.2013). Цікавиться життям пращурів по родовій лінії Боржковських-Комарницьких-Руданських, популяризує творчість поета.

*Юні нащадки поета: Тарас, дружина Хрестина
і дочка Анастасія Боржковські*

Святослав Ігорович Боржковський народився 18.10.1991 р. в Івано-Франківську, інженер-фізик, з дружиною Наталією виховують дочку Діану (8.01.2013) і сина Марка (6.09.2021).

Ігор Ігорович Боржковський (27.04.2006) неодноразово провідував місця перебування своїх пращурів на Поділлі.

Вероніка Ігорівна Боржковська (3.09.2010) приймає участь у вечорах пам'яті поета, декламує його вірші.

Микола Васильович Боржковський (20.11.1937 - 2021рр.) народився 20 листопада 1937 року в Брацлаві, згодом проживав у Вінниці, працював інженером харчової промисловості, з дружиною Валентиною мав дочку Олену (12.04.1961 р.) і двох онуків: Дениса та Гаврила, які проживають у Санкт-Петербурзі. Олена побувала в місцях навчання поета в Санкт-Петербурзі, зробила світлини.

Лідія Василівна Боржковська народилася в 1941 році, проживала в Брацлаві працювала вихователькою в дитячому садочку, мала доньку Оксану, з чоловіком Олександром Ковалем - сина Віктора і онуків Стеллу та Віку.

Чисельне сімейство Руданських - Комарницьких - Боржковських підтримує родинні стосунки між собою, приймає участь у відновленні пам'ятних місць своїх предків, збереженні родинних цінностей і документів.

Духовною складовою цього гуртування є пам'ять про свого пращура Степана Руданського, про великий рід священників у багатьох поколіннях, фото і документи про яких зберігаються на протязі століть. Координатором спілкувань у сьогоднішні є його нащадок Олексій Васильович Боржковський.

Нащадок роду Олексій Боржковський

У лініях знаменитих родів інколи виникають символічні збіги, які стають прологом нових уявлень про історичну особу. Приблизно такі паралелі спостерігаються в датах народження та професійному виборі поета Степана Руданського і його правнучатого племінника Олексія Боржковського.

Олексій Васильович народився 1934 року, рівно через сто літ після свого пращура, до того ж він єдиний у роду після Руданського працював лікарем. Нащадок старовинних родів, Олексій Васильович успадкував від них палку любов до України, бажання бути корисним рідному народові.

Коли настав час вибору майбутньої професії, Олексій Васильович вирішив стати лікарем. У 1953 році вступив до Вінницького медичного інституту. У 1959 році здобув фах лікаря. Служив начальником військових медичних пунктів на Далекому Сході (1959–1965); у Приморському краї (1965–1975). У далекому Усурійську відбувалися українські літературно-мистецькі вечори, активним учасником яких був Олексій Боржковський. Він декламував співомовки Степана Руданського, від чого ще більше хотілося додому, в Україну. Тут переселенці з України розповідали про свої митарства з переселенням в Примор'я. По кілька сімей у «валках» із десятка возів на протязі трьох років через Сибір і Манжурію добиралися у місце призначення.

Їхали зі зброєю для захисту від звірів і людей. На зиму викопували землянки, полювали і рибалили, виживали не всі.

Майже через століття після написання поетом, у далекому Примор'ї поновому актуалізувалися його слова, написані у Петербурзі про Україну:

Ой з-за гори, із-за кручі
Та скриплять воли їдучи,
Попереду козаченько
Так вигукує йдучи.

Україно, Україно,
Моя рідна мати!
Чи ще довго над тобою
Будуть панувати? ...

У Примор'ї дружина Лариса Олексіївна народила двох синів: Олексія та Ігоря. Згодом Олексій Васильович служив у Німеччині, потім переведений до Івано-Франківського (1980–1987) і Житомирського (1987–2012) військових шпиталів, до виходу на заслужений відпочинок у Житомирському центрі профілактичної медицини.

Олексій Васильович – великий життєлюб, щирий пошанувач рідної мови, не полишає громадську роботу. Він побував у всіх місцях, пов'язаних з ім'ям Степана Руданського - в селах: Хомутиці, Руданське, Павлівка, в містах: Санкт-Петербург, Ялта, Сімферополь, Шаргород, Кам'янець-Подільський та інших.

На зустрічі в школі, м. Житомир

Популяризуючи лікарську і громадську діяльність свого пращура, Олексій Васильович скрізь возив власноруч виготовлені портативні стенди. Лікар щоразу приїздив на Калинівщину, щоб стати учасником Всеукраїнського літературно-мистецького свята ім. С. Руданського. До окупації Криму бував на могилі Степана Руданського в Ялті, садив на ній квіти, брав участь у Днях поета й лікаря в Криму, у літературно-мистецьких святах «Ялтинська весна Степана Руданського». Саме Олексій Васильович організував свого часу збір книг для бібліотеки, що також названа ім'ям поета і лікаря в Сімферополі. Надав значну допомогу в створенні музейної кімнати в Ялтинському навчально-виховному комплексі № 15 «Гімназія-школа-садок» ім. Степана Руданського. Він один із тих, хто виборював право для цього навчального закладу носити ім'я великого українця. На жаль, ініціатива лікаря з приводу присвоєння імені Степана Руданського Кримському гуманітарному університету в Ялті не була реалізована. Лікар зініціював видання конверта і марки з зображенням поета до його 175-річчя. Брав активну участь в урочистому відкритті меморіальної дошки Степанові Руданському у Кам'янці-Подільському на Хмельниччині (2015).

Щороку Олексій Васильович приїздив до Національної наукової медичної бібліотеки України в Київ на традиційні літературно-мистецькі вечори, присвячені пам'яті С. Руданського. Він автор численних краєзнавчих статей, серед яких чільне місце належить публікаціям про його славний рід. Світлини Олексія Боржковського ілюструють низку видань: буклет «Степан Васильович Руданський» (Вінниця, 2004), книг:

«Всміхається Руданському нове тисячоліття» (збірка творів лавреатів Всеукраїнської літературно-мистецької премії ім. Степана Руданського (Вінниця, 2008), «Степан Руданський (1834–1873). Поет, лікар, громадянин» (Київ, 2009), О. Боржковський – один із укладачів книги «І я знов живий світ оглядую...» до 180-річчя від дня народження Степана Васильовича Руданського (Київ, 2014). Олексій Васильович надав відчутну допомогу письменнику з Феодосії Євгену Білоусову в написанні художньо-документальної повісті для дітей «Степан Руданський – поет і лікар» (Тернопіль, 2008).

На могилах Ольги Руданської та її чоловіка священника Стефана Комарницького в Малих Кутищах, на фасаді Мізяківської школи та храму Олексій Васильович за власний кошт виготовив і встановив меморіальні дошки. Успішно завершилось його клопотання про спорудження пам'ятника поету та перейменування центральної площі в Калинівці та присвоєння їй імені С. Руданського.

Вже не один рік подвижник піклується про повернення до шкільних програм з української літератури середніх загальноосвітніх шкіл високопатріотичних творів С. Руданського «Наука», «Повій, вітре, на Вкраїну...», які були вилучені в 2005 році, про увічнення поетового невмирущого слова в академічному виданні його творів (див. дод.).

Незважаючи на поважний вік, Олексій Боржковський активно популяризує творчість і духовне життя Степана Руданського:

Зі стендами про Степана Руданського перед молитвою на могилах пращурів: батько Олексій, син Ігор, онук Ігор Боржковські, священники. Павлівка, 2019

постійний учасник літературно-мистецьких свят на батьківщині Степана Руданського (з 1994 року); днів пращура-поета в Криму; вечорів вшанування поета в Національній науковій медичній бібліотеці України в Києві; фестивалів української книжки у Феодосії; зустрічався із студентами і викладачами Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова (2011 р.); брав активну участь у презентації книжки «І я знов живий світ оглядую...» в літературно-меморіальному музеї М. М. Коцюбинського у Вінниці (2015 р.); зустрічався з учнями та педагогами Київської школи № 215 (2017 р.); побував на віднайденій могилі діда Степана Руданського, священника Порфирія Добротворського в селі Павлівці на Вінниччині (2017-20 рр.); зустрічався з учнями і виступав на уроках про Степана Руданського у Житомирському міському колегіумі (2018, 2019 рр.); брав участь у презентації історико-документального фільму «Степан Руданський – духовна єдність поколінь», яка відбулася в приміщенні Житомирської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олега Ольжича; зустрівся з мешканцями сіл Мізяків і Павлівка; разом з сином та онуком побував у селі Малі Кутища (2019 р.).

З ініціативи Олексія Боржковського до 175-ої річниці від дня народження Степана Руданського побачили світ ювілейні поштова марка і конверт з посвятою Степану Руданському.

Останніми роками нащадок Руданських приймав участь у зйомках короткометражних фільмів про Степана Руданського. За його ініціативи Житомирською телерадіокомпанією створено низку відеофільмів: «Мамина доля» (2014), «Берегти пам'ять роду» (2015), «Бережімо Україну словом» (2016), «Жива пам'ять» (2017), «Пам'ятаємо, не здаємось» (2017), «Руданського треба вивчати вже в школі» (2018), «Степан Руданський: духовна єдність поколінь» (2018).

Олексій Васильович багато працює, спілкується з чисельною родиною та шанувальниками творчості свого прадіда Степана Руданського. Цікаві його поговірки:

«Я ніколи не вхожу у свою хворобу»;

«Я інколи помиляюся у гарній характеристиці членів свого роду, але завжди хочу і буду це робити»;

«Хамство – це не гумор, у доброму гуморі немає місця хамству».

На своїй земельній ділянці Олексій Боржковський вирощує багато квітів. Навесні тисячі тюльпанів різних сортів, нарциси, проліски, а згодом гортензія й чорнобривці милують очі житомир'ян. Насіння цих квітів проростає і квітне на могилах пращурів в Хомутинях, Малих Кутищах, Павлівці, Мізякові, Брацлаві та Криму.

*Невістка Юлія з дочкою, синами Михайлом і Олександром
Олександровичами Боржковськими*

Олексій Боржковський – лавреат Всеукраїнської літературно-мистецької премії імені Степана Руданського (2011). Нагороджений медалями «Будівничий України» (2014), двічі медаллю «За вірність традиціям» (2015, 2016), «За заслуги перед містом» 3-го ступеня (відзнака Житомирської міської ради; 2017), нагрудним знаком «180 років Руданському С. В.» (2014), численними ювілейними медалями, грамотами і подяками. Двоє синів, восьмеро внуків, п'ятеро правнуків лікаря є продовжувачами славного роду. Молодший син Ігор та онук Ігор нагороджені подякою за участь у створенні фільмів, присвячених С. Руданському. Родина Боржковських продовжує робити значний внесок у вшанування пам'яті свого пращура Степана Руданського, популяризації його творчості і життя, долучає до цієї справи нащадків і небайдужих людей.

Родова лінія нащадків поета Руданські – Комарницькі – Кременські.

Внучата племінниця Степана Руданського Єлизавета Степанівна Комарницька одружилася зі священником із Микулинець Михайлом Кременським. У подружжя були діти: Ніла, Євгеній, Анатолій і Марія.

У Марії дітей не було, Ніла з двома дочками проживала в Кенігсбергу, інші дані відсутні.

Священник Євгеній Михайлович Кременський з матінкою Наталією мали чотирьох дітей: Вадима, Андрія, Ніну, Тетяну. Після арешту отця Євгенія його дітьми займалася бабуся Єлизавета Стефанівна Кременська (див. р.1.1).

Вадим Євгенійович Кременський мав сина Вадима (Володимира) і дочку Галину. Тетяна Євгеніївна Лесна (Кременська мала двох синів Михайла та Леоніда. Михайло Олексійович Лесний мав дочку.

Сімейство Кременських. Стоять: Андрій Євгенійович, Вадим (Володимир) Вадимович, Ніна Євгеніївна (Зирянова); сидять дорослі: Лесний Олексій....., Вадим Євгенійович, Павліна Григорівна (Савчук), Тетяна Євгеніївна (Лесна); сидять діти: Галина Вікторівна (Лемфер), Лариса (Зирянова), Лесний Леонід Олексійович, Лесний Михайло Олексійович, 60-ті роки

Михайло Олексійович Лесний проживав у Фрязіно під Москвою, доктор фізико-математичних наук, має дочку.

Леонід Олексійович Лесний проживав у Вінниці, працював гол. інженером сільгосптехніки, з дружиною Ларисою мав двох синів - Андрія, який проживає в Італії з дочкою, Сергія, який має сина.

Вадим (Володимир) Вадимович Кременський (19.08.1944-27.02.2009), проживав у селі Агрономічному, з дружиною Галиною Борисівною Лукіянчук (1952) мав дітей - Юрія та Жанну, у якої дві дочки.

Галина Вадимівна Лемфер (Кременська), народилася 29 червня 1951 року у Бохониках, одружилася з Лемфер Віктором Івановичем (2.01.1048-24.10.1917), має дітей - Валентину, Тетяну, Марину.

Валентина Вікторівна Коваль (Лемфер), народилася 12 грудня 1960 року, проживає у Бохониках, одружилася з Костянтином Ковалем, працює директором будинку культури, має дітей - Дмитра (3.08.1988), Ганну (2.12.2000), онуків - Карину Дмитрівну (14.03.2009), Марію Дмитрівну (8.11.2015), Варвару Дмитрівну (17.12.2019).

Галина Вадимівна з дочкою Валентиною біля могили Кременських: Вадима Євгенійовича та його дружини Павліни Григорівни. Бохоника, 2020

Тетяна Вікторівна Костик (Лемфер), народилася 13 червня 1973 року, проживає у Бохониках, одружена з Юрієм Костиком, працює у будинку культури, має дітей - Лілію Олегівну Коваль (14.09.1992), Анастасію Юріївну Костик (13.05.2003).

Марина Вікторівна Авраменко (Лемфер), народилася 10 грудня 1977 року, проживає у Бохониках, одружилася з Валерієм Авраменко, працює страховим агентом, має дітей - Віктора (27.06.1995), Вадима (2.04.2001), онука Владислава (17.03.2019).

Кремінський Анатолій Михайлович. У 30-х роках в сім'ї все майно відібрали, з будинку вигнали. Анатолій Михайлович з матір'ю Єлизаветою Степанівною деякий час проживали в Іскрині, де він вчителював. Потім його направили вчителем початкових класів у село Міз'яківські Хутори.

У 1937 році Анатолія Кремінського заарештували і доправили у Вінницю в застінки НКВД (біля театру ім. Садовського). За дивних обставин слідчий відпустив арештованого.

Анатолій Михайлович Кремінський з дружиною Оленою та донькою Галиною

З початком війни Анатолій Михайлович пішов на фронт, хоч мав короткозорість і погано бачив в окулярах. Під Уманню військова частина Анатолія потрапила в оточення, а сам він попав у табір для військовополонених.

І знову янгол-охоронець врятував Анатолію Михайловичу життя, побачивши інтелігентного чоловіка в пенсне і дізнавшись, що він вчитель, німці відпустили його.

В роки війни жив Анатолій з матір'ю Єлизаветою Стефанівною, дружиною Оленою і донькою Галиною у Бохониках, працював вчителем, деякий час виконував обов'язки директора.

У Бохониках 9 травня 1945 року померла від серцевої недуги Єлизавета Стефанівна (двоюрідна онука Степана Руданського).

Колишня школа, в якій жив і працював Анатолій Кремінський, с. Бохоники

1946 року Анатолій Михайлович перевівся у Ярошівку, а в 1947 – знову повернувся в Мізяківські Хутори, де і працював до кінця життя вчителем початкових класів, керував хором, ансамблем струнних інструментів. Дружина Олена Гаврилівна працювала вчителькою російської мови.

Галина Анатоліївна Панченко з онуками Сергієм і Вадимом Похвалюками

Дочка Галина Анатоліївна Кремінська народилася 27 листопада 1940 року, одружилася з Іваном Семеновичем Панченком (1938-1981). Проживала в Мізяківських Хуторах, 45 років пропрацювала акушеркою та медичною сестрою у сільській лікарні. Має доньку Людмилу.

Людмила Іванівна Похвалюк (Панченко) одружилася з Похвалюком Петром Григоровичем, проживає у селі Біликівці Жмеринського району, має двох синів - Сергія (1992) і Вадима (1998). Людмила за освітою вчителька української мови і літератури, в школі веде молодші класи.

Сергій Петрович Похвалюк за освітою педагог, працює у Вінниці вчителем біології, пробує писати гумористично-сатиричні оповідання на сучасні побутово-життєві теми. Проживає в с. Мізяківські Хутори у родинному будинку.

Нащадки Руданських, Комарницьких, Кремінських, Боржковських проживають і працюють серед нас, на нашому благодатному Поділлі. У сімейному колі згадують про своїх пращурів, переглядають чисельні сімейні фото. Ще зовсім недавно тема родоvodu була напівзакритою. Адже шлях до Степана Руданського йшов через роди священників, які були гонимі у радянську пору.

За часів незалежності України рідня брала участь у побудові храму у Бохониках, члени родини відвідують храм, залучаються до церковного життя.

Часто архівні матеріали родини представляються на виставках і святкових заходах, присвячених своєму відомому пращуру-поету Степану Руданському. У сьогоднішні він об'єднав кілька поколінь своїх нащадків, які не байдужі до історії свого роду, до розвитку духовних цінностей у родині.

Пам'ятні місця Степана Руданського та його рідні

На сьогодні відомі та провідуються місця перебування поета на Поділлі: в Хомутинях, Малих Кутищах, Павлівці, Шаргороді, Руданському, Кам'янці-Подільському та у Ялті.

Хомутині. Тут майбутній поет народився і проживав. Будучи старостою на весіллі односельчанина, записав обрядові весільні пісні. В селі поховані його батьки. На місці батьківської хати збудований музей Степана Руданського, в якому регулярно бувають відвідувачі. З музею в січні розпочинається свято шанування великого земляка.

У музеї Степана Руданського

Хрест на могилі матері поета

Малі Кутища. Недалеко Хомутинів у селі Малі Кутища проживала сестра поета Ольга з сім'єю, в заміжжі Комарницька. У наш час на місці зруйнованого храму стоїть хрест, поруч - могили отця Стефана і матінки Ольги. Могили упорядкував правнук Олексій Боржковський, а доглядає за ними кутищанка Раїса Іванівна Говоруха. Будинок священника стояв поряд з церквою і у радянську пору використовувався для сільських соціальних потреб, згодом зруйнувався.

Могили сестри поета Ольги та її чоловіка отця Стефана Комарницького в селі Малі Кутища.

Могили священників - пращурів Степана Руданського у Павлівці.

Павлівка. Бував Степан у своєї рідні в Павлівці не раз, провідував діда Порфирія Добротворського, свою чисельну рідню, тут батьки займалися обробітком орендованих земель. В Павлівці були могили рідних поета: прапрадіда Мирона і прадіда Михайла Шевадзицьких.

*Олексій Боржковський зі своїм онуком Ігорем
на могилі отця Василя Васильовича Боржковського в с. Мізяків*

Мізяків. Неподалік Хомутинів і Павлівки, у селі Мізяків служили священниками сват і зять Руданських-Комарницьких – протоієрей Василь Григорович Боржковський і його син Василій. Ними був збудований храм і школа при ньому. Часто тут бували нащадки поета, приймали участь у богослужіннях, відвідували могили прадідів.

За могилами священників доглядають віряни церкви і місцевий краєзнавець Андрій Михайлович Музика, який зберіг багато фотографій з історії села та життя священнослужителів.

Вінниця і Бохоники. На протязі ХХ століття у Вінниці в будинку № 24 по вулиці Богдана Хмельницького проживали нащадки С. Руданського по родовій гілці Боржковських. Батьки придбали будинок для своєї дочки Ганни Степанівни Комарницької (племінниці поета). Після смерті останньої будинок перейшов у спадок її сестрі Софії Степанівні Боржковській (у дівочтві Комарницька). Нащадки пам'ятали про подарований Степану годинник, морські сувеніри із Ялти, проте ці пам'ятки загубилися у вирі часу. Могила Софії Василівни у Вінниці була знесена при побудові адміністративної будівлі на вулиці Хмельницьке шосе. Правнук поета Микола Васильович Боржковський з дружиною Валентиною проживав у Вінниці, зберігав картини своєї бабусі Ганни Степанівни.

Табличка на могилі двоюродної онуки поета в с. Бохоники

Дочка Миколи Васильовича Олена Миколаївна Боржковська та її сини Денис Черненко та Кирило Ребзуєв проживали у Санкт-Петербурзі. Олена Миколаївна бувала в місцях навчання Степана в медико-хірургічній академії, де навчався Степан Руданський, зробила світлини для нащадків із Вінниці.

У Бохониках, що під Вінницею, проживала з дітьми і онуками племінниця поета Кремінська Єлизавета Степанівна (в дівоцтві Комарницька). У селі збереглося старе приміщення школи, в якій вчителював син Анатолій, Тут проживало сімейство з бабусею Лизаветою, а згодом була сільська церква. Наразі в селі мешкає чисельне сімейство нащадків Руданських-Комарницьких-Кремінських, які дружно спілкуються між собою, доглядають за могилами рідних, відвідують місцевий храм, у будівництві якого брали активну участь, пропагують творчість свого знаменитого пращура.

Руданське і Шаргород. Руданське - єдине в Україні село, що носить ім'я славетного подолянина. У XVI столітті воно мало назву Жорнівка, так називалась і річка, що раніше була повноводною. Згодом Жорнівку перейменували на Довгінці на честь власника села пана на прізвище Довгань.

*Храм Успіння Пресвятої Богородиці
(1755 р.)*

*в с. Руданське, де бував
С. Руданський*

У червні 1922 року на сільському сході за пропозицією місцевого краєзнавця-вчителя Івана Івановича Кільчицького село Довгінці стало носити назву Руданське.

На пагорбі стоїть велична дерев'яна церква XVIII ст. Обгороджена вона кам'яним муром, знаходиться серед зелені дерев, має сяючі куполи. З часу побудови у 1755 році, церква зазнала лише кількох ремонтів. Тут охоплює дивне почуття: ніби ось-ось відчиняться церковні двері і, посміхаючись, вийде назустріч нам юний Степан Руданський.

Неподалік села Руданське на річці Мурашка знаходиться Шаргород. В центрі цього старовинного міста – величний Шаргородський Свято-Миколаївський чоловічий монастир, при якому діяла Подільська духовна семінарія, згодом - духовне училище, де навчався Степан Руданський. На одній із стін були встановлені скульптурний портрет Степана Руданського і - меморіальна дошка з написом: «В цьому будинку з 1841-го по 1849 рік навчався видатний поет-демократ Степан Васильович Руданський».

Праворуч - меморіальна дошка з барельєфом письменника Михайла Коцюбинського, який навчався у цьому ж закладі з 1876 до 1880 року.

На сьогодні меморіальні дошки з барельєфами поета і письменника відсутні на стінах духовного училища. Їх планували перенести на іншу будівлю. Хочеться вірити, що майбутні покоління мешканців Шаргорода будуть знати про навчання в їхньому маленькому містечку відомих в українській літературі подолян Степана Руданського та Михайла Коцюбинського.

Встановлення пам'ятної дошки поету в Кам'янці –Подільському

Кам'янець-Подільський. У Кам'янці-Подільському були спроби офіційно вшанувати Степана Руданського. У місті в часи УНР існувала українська гімназія ім. С. Руданського. 5 вересня 1919 р. її об'єднали з російською хлоп'ячою гімназією і створили державну українську гімназію ім. С. Руданського.

У радянські часи в Старому місті на будинку колишньої семінарії (нині це картинна галерея) меморіальна дошка свідчила про те, що тут навчалися письменники Степан Руданський і Анатолій Свидницький. Під час реставрації будинку дошку зняли, а повісити забули... Одна з вуличок на півночі Кам'янця (в селищі Смирнова) нагадує, що в Кам'янці-Подільському навчався і творив знаменитий автор співомовок.

Кам'янчани люблять і читають Руданського. Гуморист В'ячеслав Полятинчук зробив його головним героєм своєї третьої збірки "Одкровення від Степана Руданського" (2001 р.). Отже козак Вінок Руданський, як поет себе іменував на обкладинках трьох рукописних збірок "Співомовок", живе і разом з нами сміється над нашими людськими гріховностями.

Житомир. У Житомирі проживає правнучатий племінник поета Олексій Боржковський, який проводить активну роботу з дослідження життя і діяльності свого знаменитого предка. Олексій Васильович бере активну участь в усіх заходах присвячених Степану Руданському.

Житомиряни активно допомагають Олексію Боржковському в його справах. Серед них - керівник обласної «Просвіти» С. К. Васильчук, заслужена журналістка України В. М. Чернець, учителі місцевих шкіл.

Брацлав, Мізяківські Хутора, Біликівці на Поділлі, **Залуква** та **Івано-Франківськ** на Прикарпатті, **Київ**. Тут проживають нащадки поета. Кожен у своїй місцині популяризує творчість пращура – у школі, у бібліотеці, у будинку культури, беручи участь у художній самодіяльності та виконуючи твори поета. Вочевидь, проживають нащадки поета в інших місцях, але відомості про них і спілкування з ними обмежені або відсутні. Сподіваємося, що дана публікація буде сприяти розширенню родинних відносин та кола спадкоємців Степана Руданського.

Ялта. Двічі на рік – в день народження 6 січня і день смерті 3 травня вшановують пам'ять поета земляки й шанувальники творчості. На могилу Степана Руданського покладають квіти, виголошують вподобані поезії, організують молитовні служіння.

5.2. Фотосюжети про Степана Руданського та його шанувальників

Поштова марка «Степан Руданський»

Меморіальна дошка на колишній духовній семінарії в Кам'янці-Подільському

Правнучатий племінник поета О. В. Боржковський на могилі поета в Ялті

Біля пам'ятника Степану Руданському у Хомутинях

Покладання квітів до пам'ятника С. Руданському в Калинівці

Керівники м. Калинівка на святі С. Руданського

На святі нашого Степана Руданського

*На святі Степана Руданського в Калинівці
представники об'єднаних територіальних громад*

На святі народний артист України Микола Янченко

Народний колектив «Вінок Руданського»

На святі Степана Руданського нащадки поета та відомі подоляни

Зібрання в Національній медичній бібліотеці, 2020

У Національній науковій медичній бібліотеці України

*Виступає професор Любомир Антонович Пиріг,
д. мед. н., член-кореспондент НАН України*

*Виступає професор Федір Олексійович Тишко, д. мед. н., заслужений діяч науки
і техніки України, лавреат Державної премії України, 2019*

Руданкознавці Борис Пентюк і Олексій Боржковський в Житомирі, 2020

Члени гумористичного об'єднання «Усмішка Пегаса» - шанувальники творчості С. Руданського, м. Сімферополь, 2019

СТЕПАН РУДАНСЬКИЙ: СТОРІНКИ ДУХОВНОСТІ

У Калинівській районній бібліотеці, 2020

*Лавреати премії Степана Руданського
кримчанин Є.В. Білоусов (зліва) та житомирянин О.В. Боржкоський*

*А. Єфімов, А. Потієнко, С. Регут, В.Овсійчук, ... ,
м. Ялта, АР Крим, 2019*

Біля пам'ятника пісні «Повій, вітре, на Україну» у Хомутинцях, 2021

Нащадки поета по лінії роду Кремінських

Галина Анатоліївна Панченко(Кремінська) з дочкою Людмилою

*Галина Вадимівна Лемфер (Кремінська) з дочками Тетяною Костик,
Валентиною Коваль, Мариною Авраменко*

Правнучатий племінник поета Микола Боржковський і Борис Пентюк з автопортретом Ганни Комарницької у Вінниці, 2020

О. Боржковський біля могили сестри поета Ольги в Малих Кутищах

Біля пам'ятника С. Руданському, зліва направо: Віталій Криничний – член Вінницького куреня гумористів, Леонід Куций – письменник, Микола Господаренко – перший заступник голови Калинівської ОТГ, Тетяна Цвігун – директор Вінницького обласного центру народної творчості, Олена Вітенко – письменниця, лауреат Всеукраїнської літературно-мистецької премії за 2020 рік, Валентина Троян – заступник начальника управління-начальник відділу культурно-мистецьких закладів та творчих колективів, Микола Юрчишин – поет, журналіст, лауреат Всеукраїнської літературно-мистецької премії за 2020 рік, Олег Черногуз – письменник, заслужений діяч культури України, Вадим Вітковський – голова Вінницької обласної організації НСПУ, м. Калинівка, 2021

Молебен на могилі поета в Ялті

Іменна плита на могилу свата поета і фундатора церкви в Мізякові, 2020

Нащадки поета зі священниками Шаргородського монастиря

Нащадки в молитві біля Калинівського чудодійного хреста.

*Молитва біля могил діда, прадіда та прапрадіда
Степана Руданського в Павлівці, 2018*

*З митрополитом Вінницьким і Барським Варсанофієм біля
могил пращурів поета в Павлівці, 2020*

Бюст поета у Вінниці на алеї письменників

5.3. Молитви за пращурів і нащадків

Святвечір перед Різдвом Христовим є особливим днем у православних. Збирається родина, закінчується різдвяний піст, очікують дня народження Ісуса Христа. У такий святвечір 1834 року в сім'ї священника з села Хомутинець народився хлопчик, якого на свято Василя Великого охрестили і назвали Степаном. Таїнство хрещення відбувалося в присутності священників: батька Василя і діда Порфирія.

Майбутній поет в дитинстві і юності молився в храмах батька і діда, в православних храмах Шаргорода і Кам'янця-Подільського. Здібний до наук Степан добре знав богослов'я і порядок церковного служіння, він з відзнаками закінчував духовні навчальні заклади.

За переказами хомутинчан, Степан під час навчання мав хист писати гумористичні шаржі. Дійовими особами його сюжетів були представники усіх верств населення, в тому числі й священнослужителі, серед яких він виріс. Найбільше Степан писав про знайоме йому життя і побут селян, про православний люд. Приділяв увагу висвітленню християнської гріховності та слабкодухості в питаннях віри. Його поетичні усмішки мали викривальне та повчальне спрямування, не були злими по суті відносин до людини. Зважаючи на молодість автора, його окремі поезії були надто відвертими в гумористичному і особистому плані, але це не можна трактувати як антирелігійність автора.

Степан був віруючою людиною усе своє нелегке життя. В Ялті він товаришував з місцевим священником Іоанно-Златоустівського храму Іоаном Сердюковим, який згодом очолив заупокійну службу по померлому Степану. Поховання відбулося на старому Іоанно-Предтеченському цвинтарі. Землю для поховання Степана надав його товариш, який також був похований неподалік на цьому ж цвинтарі. Степан умів дружити, мав вірних друзів, був цікавим у спілкуванні та відповідальним в роботі, був щедрим не тільки з близькими, але й з нужденними, особливо при лікуванні бідних.

Після поховання Степана, його могила деякий час була невпорядкована. Згодом, друзі встановили на ній гранітний камінь з хрестом наверху (зник при реконструкції могили у радянську пору), облаштували територію. До тепер в травневі дні (2 травня 1873 року- день смерті поета) можна почути на його могилі заупокійну молитву.

Упокій, Боже, раба Твого Степана!

Моляться за Степана в його рідних Хомутинях в новозбудованому храмі і на могилах його батьків. Відроджується пам'ять у Малих Кутищах, де знаходяться могили його сестри Ольги та її чоловіка отця Степана Васильовича Комарницького. Доглянуті могили його рідних у Мізякові. Священники моляться за померлих і живих їх нащадків, самі беруть участь в поновленні могил священнослужителів із минулого.

Після Богослужіння з настоятелем храму у с. Руданське

У липневі дні можна побачити нащадків і знавців творчості Руданського на Богослужіннях біля Калинівського чудодійного хреста. Моляться за Степана в селі Руданському, на службах бувають нащадки і дослідники життя та творчості поета.

Нові знахідки. Воздвиження старих хрестів. Із архівних документів відомо, що мати Степана Руданського Феодора була уродженкою Павлівки, де її батько Порфирій Добротворський служив священником. За переказами павлівчан, на залишеному старому кладовищі колись була стара церковна капличка та кам'яні хрести. В скрутні 30-і роки каплички вже не було, а хрести були зруйновані і повалені. Це був результат наруги над нашою духовною минувщиною. Зазвичай, хрести, як символ християнства, як нагадування про страждання Ісуса Христа заради нашого спасіння, беруть і прикрашають, тому було прийнято рішення підняти вцілілі залишки.

*Заупокійна літія перед воздвиженням хрестів
на могилах родичів поета в Павлівці*

29 липня 2017 року на місці вікових поховань священників у Павлівці була відправлена заупокійна літія отцем Борисом Пентюком в присутності павлівчан: Петра Савчука, Івана Остапцова, Григорія Бурлаки, Людмили Гуменчук, Ганни Ковальчук, Володимира Пентюка. Після молитви очистили повалені залишки хрестів від багаторічних рослин і сміття. Мотузки, лопати, ломи були надійним знаряддям для дружного колективу православних ентузіастів.

Підняли перший хрест. Величний, важкий, міцно стоїть на масивній плиті. Ще більше здивування – на хресті побачили дату «1847». О, диво! Адже це рік смерті священника Порфирія Добротворського – діда Степана Руданського. Невже це так?! Далі більше. Підняли чотири хрести, встановили 9 місць поховань, із яких три могили належали священникам. Могили священників було визначено за тією обставиною, що в Павлівці і навколишніх селах існує давня традиція - хрести на могилах священників встановлюють із східної сторони могили (в ногах), а на похованнях мирян - із західної.

Безумовно, це місце поховання священнослужителів і членів їх сімей. На той час кріпосного права мало хто міг дозволити собі такі величні кам'яні хрести на могилі своїх близьких, тим більше біля каплички на території цвинтаря.

Стараннями православних павлівчан було встановлено поховання перших священників в Павлівці: Мирона і Михайла Шевадзицьких, Порфирія Добротворського, які були пращурами поета Степана Руданського.

Воздвиження забутих хрестів у Павлівці

Неодноразово на могилах старих поховань рідних Степана Руданського в Павлівці бували його нащадки. Це правнучатий племінник поета підполковник медслужби з Житомира Олексій Васильович Боржковський, його син Ігор Васильович та внук Ігор Ігорович із Галича, дослідниця творчості поета бібліотекар-краєзнавець Ольга Юрчишина, власний кореспондент місцевої газети Микола Микитович Сарахан. На могилах цвітуть тюльпани і нарциси, посаджені нащадками, а доглядають за ними павлівчани.

На відновлених могилах перших священників Павлівки, прашурів Степана Руданського регулярно проводяться соборні молитви. Павлівчани і старожили села беруть участь у спільних молитвах і зібраннях священнослужителів Вінницької єпархії, під керівництвом митрополита Вінницького і Барського Варсанофія (Столяра), та членів обласної організації Національної спілки письменників України, очолюваних Вадимом Вітковським.

Величні хрести із минулого повернулися у наше сьогодні. Спільні молитви об'єднують різні верстви людей навколо пам'яті про священнослужителів минулого та їх гідних нащадків. Минуло близько двох століть, але духовні справи минулого продовжують жити серед нас. Божі справи не вмирають.

Заупокійну літію очолює митрополит Варсанофій (Столяр)

Розширюється географія молитов і спілкувань шанувальників і нащадків поета. Молитви за прашурів та живих нащадків відбуваються в Павлівці на могилах священників; біля Калинівського чудодійного хреста; в Мізякові на могилах свата поета священника Василя Григоровича Боржковського біля церкви і зятя поета Василя Васильовича Боржковського на старому цвинтарі; в Хомутинях, Малих Кутищах, Житомирі, Вінниці, Бохониках; на могилі поета в Ялті.

Допоможи, Боже, у наших справах во славу Твою!

Післямова

«Духовність є нормою людського життя»

Святитель Феофан Затворник

Одним із перших поетів Поділля був Степан Руданський. Творча спадщина поета багатогранна. Найбільшою повнотою його талант розкрився у ліриці і гумористиці, у яких він на мотиви народних переказів і пісень складав свої поезії, при цьому народними стали його пісні «Повій, вітре, на Україну», «Ой, чому ти не літаєш».

За життя поета тільки лічені твори були опубліковані. Завдяки зусиллям Івана Франка та Олени Пчілки в кінці ХІХ ст. твори Степана Руданського почали виходити друком, набували популярності і мали добру критику.

В радянську пору творчість поета подавали як антирелігійну, а сам поет виступав «атеїстом», що критикував життя священнослужителів різних релігійних конфесій. Дійсно, жоден поет до Руданського не приділяв стільки уваги релігійним питанням, майже кожен п'ятий твір був присвячений цій тематиці.

Виникають запитання: чому стільки уваги приділено релігійній тематиці; чим обґрунтовується ярлик «антирелігійності», який був характерним у більшості критиків радянського часу і, навіть, пори незалежної України? Для розкриття і розуміння цього питання розглянуто складові духовного життя та вподобань поета як православного християнина.

У духовних питаннях головним виступає внутрішній зміст людини, чим наповнена її душа. Православ'я стверджує, що можна бути освіченою людиною, але хворіти гординою. Духовність є наповненням душі і полягає в перевазі духовних, моральних та інтелектуальних інтересів над матеріальними, готовність до самовіддачі, самопожертви, саморозвитку, орієнтація на суспільнозначимі та християнські цінності.

Важлива роль у розвитку духовності належить вірі людини у безсмерття душі, у її життя вічне, у безмежні можливості збагачення духовного, життя людини, у неосяжні можливості Бога. Віра в Бога сприяє духовному самовдосконаленню особистості, подоланню рис бездуховності.

Наповнення душі залежить від того, які цінності були закладені в дитинстві, в якому середовищі росла дитина і як вдосконалювалася у духовних справах. В роботі представлено родовід Степана Руданського, членами якого були представниками майже усіх священницьких чинів: єпископ, священник і диякон, а також нижчих службових посад: іподиякон, псалмщик (дячок), паламар.

Нові дослідження роду Степана Руданського дозволили встановити, що священниками були його: батько Василь; два діди: Іван Руданський і Порфирій Добротворський; чотири прадіди: Василь Бараневич, Петро Руданський, Василь Добротворський, Мирон Шевадзицький; прапрадіди: Степан Руданський та

Михайло Шевадзицький. До того ж священниками були дядько Андрій Руданський та його син Олександр. Дядько Амвросій Добротворський закінчив Санкт-Петербурзьку духовну академію та займався духовною освітою. Владикою був родич і товариш Степана - єпископ Пензенський і Саранський Павел (Вільчинський).

Формувався Степан в середовищі священнослужителів чотирьох поколінь, навчався у двох кращих духовних закладах Поділля. Добре був знайомий зі Словом Божим, у семінарії написав свої перші поезії, які були пов'язані з духовною тематикою.

Виходець із священницького стану Степан Руданський у своїх співомовках приділив значну увагу життю священнослужителів різних конфесій, часто жорстко змальовував їх гріховність. Проте його сміх не злий, має викривально-повчальний характер, а народні мотиви його поезій наповнені широким колоритом постійного спілкування з Богом: у храмі, на роботі, у святкові дні. У молитвах Бог втішає вірян, вселяє надію на краще земне життя і життя у вічності.

Висвітлення гріховності окремих священнослужителів ніяк не наводило лихослів'я на Церкву і Святу Трійцю. Сатиричні твори мали своє місце у роки петербурзького навчання, коли молодечий максималізм набував категоричності у студентському середовищі. У ялтинський період майже відсутні сатиричні поезії, тут більше звернення до Бога і Святої Трійці у побутових сценах подільського весілля, більше поет зосереджується на перекладах світової спадщини.

У творах поета постійно звучить поважне ставлення до Бога в різних життєвих ситуаціях. Спілкування з Богом повсякчас у життєвих проблемах, а у вустах героїв поезій, це спілкування носить навіть характер земних людських проблем. Таке приземлення Бога може стверджувати тільки те, що простий люд потребував спілкувань із Всевишнім, мав в спілкуванні нагальну потребу.

Крім релігійної виділяють ще естетичні (музика, живопис) інтелектуальні (філософія, наука), екологічні сторони духовності. Вони також були характерними для поета-лікаря в період професійної і громадської діяльності. Безумовно, у Степана Руданського визначальною була релігійна православна духовність, але доповнювалася вона інтересами до музики у його співах, піснях і відомих нотних записів до них. Був знайомий поет і спілкувався з художниками Айвазовським і Ковальовим, виконував графічні роботи і замальовки до археологічних знахідок, які відправляв до Одеси науковцям. Переймався ялтинський лікар санітарно-екологічним станом міста, розвитком курортології Криму. Як лікар і громадянин, православний християнин Степан був чуйним до чужих проблем, часто безкоштовно лікував хворих, йому властиві були почуття покаяння і добротворіння. Божі справи постійно переймали Степана і його героїв із народу. Він шанобливо відносився до простого нужденного люду, проте не ідеалізував його і відкрито говорив про гріховність поступків, що не обійшло і рідне йому священство.

Багатогранні інтереси поета, його постійне самовдосконалення, напрацювання на поетичній ниві та перекладах класиків світової літератури,

свідчать про багатогранне духовне життя талановитого поета-земляка Степана Руданського.

Священники і архиєреї приймали активну участь у житті та збереженні творчості свого родича і земляка-подолянина Степана Руданського. Зберігачем поезій поета був митрополит Донський і Новочеркаський Митрофан (Симашкевич) із Голодьок, що біля Хмільника; єдиним критиком при житті поета виступив архієпископ Могилівський і Мстиславський Анатолій (Мартиновський), який був родом із Мясківки (Городківка). У статті владика Анатолій жорско критикував поета за проукраїнські симпатії, при цьому повністю надрукував, тільки баз заголовку, вірш «До України», який не наважувалися друкувати у радянську пору.

Християнські чесноти Степана Руданського проявилися у його гарних стосунках з товаришами і творчою інтелегенцією. Поету і лікарю були властиві жертвність і милосердя, він допомагав у благоустрої міста, часто безоплатно лікував хворих, відстоював інтереси людей як почесний мировий суддя, Степан Руданський дотримувався заповідей Божих, йому властиве каяття у гріхах та осуд своєї поведінки у відношенні з рідними, співчуття істинного християнина у важку хвилину смерті близьких людей.

Справи і творчість поета і лікаря Степана Руданського відроджуються у сьогоденні: в музеї та святі його імені, вивченням у школі, виставках творів у бібліотеках і закладах культури; молитвах нащадків і шанувальників на його могилі, могилах пращурів та рідні.

Милістю своєю Господь сподобив відкрити родовід священників Степана Руданського по його матері в Павлівці. Тут були віднайдені та підняті кам'яні хрести на могилах перших священників села, які були пращурами поета. На цих могилах був Степан, адже в Павлівці проживала чисельна родина діда-священника Порфирія Добротворського, в селі батько Василій з сім'єю орендував і обробляв церковні землі. На сьогодні на цих могилах пращурів Степана постійно відбуваються заупокійні богослужіння.

Пройшло майже два століття, а пам'ять про славного поета-лікаря Степана Руданського серед нас теперішніх. На могилі Степана Руданського в Ялті кожен рік в день народження (6 січня) і день смерті (3 травня) покладаються квіти, читаються його поезії, відбуваються молебні за живих нащадків і покійних пращурів. У цих молитвах єднаються його нащадки, шанувальники творчості та небайдужі люди з України та Криму.

Збереження творчості і шанування пам'яті талановитого поета-лікаря Степана Руданського у наш час є прикладом для єднання різних куточків держави навколо її культурних і духовних цінностей, це відіграє важливу роль у вихованні сучасної людини в дусі християнських цінностей.

*Дякую, Боже, за милість Твою у відродженні
духовних справ минулого в молитвах сьогодення.*

Щира подяка

Дякую, Боже, що сподобив відкрити очі на духовне минуле нашого славного земляка, першого знаного поета Поділля – Степана Руданського.

Висловлюю вдячність:

- Митрополиту Вінницькому і Барському Варсанофію (Столяру) за благословіння в написанні книги;
- Вадиму Вітковському і Михайлу Каменюку за підтримку у виданні книги.

За допомогу в написанні книги і надання матеріалів:

- Олексію Васильовичу Боржковському - нащадку поета, лавреату премії ім. С. Руданського (спогади, родинні та архівні матеріали, періодичні видання, обговорювання змісту книги);
- Миколі Васильовичу Боржковському - нащадку поета (родинні реліквії);
- Галині Анатоліївні Панченко та Галині Вадимівні Лемфер - нащадкам поета (матеріали сімейних архівів, теплі спілкування і спогади);
- руданкознавцю Ользі Анатоліївні Юрчишиній;
- професору Віктору Степановичу Прокопчуку (обговорення і редагування окремих розділів);
- поету-гумористу Леоніду Мироновичу Куцому (обговорення тематики роботи);
- редактору Калинівської газети «Прапор перемоги» Василю Васильовичу Бабію та журналісту Миколі Микитовичу Сарахану (надання матеріалів з періодичних видань);
- журналістам-просвітянам Святославу Карповичу Васильчуку та Вірі Миколаївні Чернець (Житомир);
- директору музею Степана Руданського Оксані Петрівні Мудрик (Хомутиці);
- працівникам бібліотек: Людмилі Антонівні Ровінській (Вінниця), Раїсі Василівні Павленко і Світлані Василівні Кириї (Київ), Оксані Іванівні Інгульській (Калинівка), Оксані Василівні Жабченко (Павлівка);
- поету-гумористу із Крима Анатолію Олександровичу Потієнко (надання матеріалів про вшанування поета в Криму).

Із вдячністю моїй сім'ї за розуміння та участь у дослідженнях.

Слава Богу за все !

Список використаних джерел:

1. Біблія. Книги Святого Письма Старого та Нового Завіту. Четвертий повний переклад із давньогрецької мови/ переклад ієромонаха о. Рафаїла (Романа Турконяка). Київ: Українське Біблійне Товариство, 2011. 1213 с.
2. Державний архів Вінницької області. Ф. 145. Оп.1. Спр 1-14 Богослужбовий щоденник. Церква «Іоанна Богослова», с. Павлівка, 1824-1903 рр.
3. Там само. Ф. 200. Оп.1. Спр. 245 Відомості про Іоанно - Богословську церкву, 1861 р. Арк.10, 109,116.
4. Там само. Спр. 904 Відомості про притчові будівлі в 1842 р. Арк.78.
5. Там само. Ф. 437. Оп.1. Спр. 1 Клірові відомості по церквах Вінницького повіту за 1857р. Арк. 407- 414.
6. Там само. Ф. 506. Оп.1. Спр. 51 Клировые ведомости церквей различных местечек и сел. Винницкого уезда за 1835 год. Арк. 274-275.
7. Там само. Ф. 603. Оп.1. Спр. 3 Ревизская сказка, 1795 г. Арк. 460 - 470.
8. Державний архів Хмельницької області. Ф. 315. Оп.1. Спр. 4043 Межевая книга земли Иоанно-Богословской церкви села Павловка, Винницкого уезда. 13 арк.
9. Там само. Спр. 6295 Справа про рукопокладання священника у с. Павлівка Вінницького повіту Добротворського Порфирія. 14 арк.
10. Там само. Спр. 6666 Клірові відомості про духовенство Вінницького повіту. Слобода Стрижавська, церква Святого Миколая, 1795р. Арк. б/н.
11. Там само. Спр. 6744 Клірові відомості про духовенство Вінницького повіту. Калинівка, церква святої Параскеви.1799р. Арк. б/н.
12. Там само. Спр. 6755. Клірові відомості про духовенство Вінницького повіту. Хомутиці, 1805р. Арк. б/н.
13. Там само. Спр. 6760. 1800р. Арк. б/н.
14. Там само. Спр. 6844. 1805р. Арк. б/н.
15. Там само. Спр.7391 Исповедальные ведомости церквей Винницкого уезда за 1833 год. Арк. 618 - 675.
16. Там само. Спр. 7516 Исповедальные ведомости церквей Винницкого уезда.1840г. Арк. 944- 962.
17. Там само. Спр. 8996 Дело Цапукевича Константина просящего выдачи свидетельства о его гражданстве. 8 арк.
18. Кам'янець-Подільський історичний музей-заповідник. Кн. 1. СТП-234 Генеральна візитація Вінницького і Вороновицького деканатів. 1790-91 р. Арк. 42-44 зв.
19. Бабій В. В. Сліди роду Руданського в Павлівці // Прапор перемоги. 2016. 21 листоп. С. 3
20. Білоусов Є. Степан Руданський - поет і лікар: худож.- док. повість. Тернопіль: Навч. книга - Богдан, 2008. 176 с.
21. Боржковский В. Лирники // Киевская старина. 1889. № 9. Т. 26. С. 653-708.
22. Боржковский О. Військовий лікар Олексій Боржковский: нащадок роду, який є окрасою нашої нації : [бесіда з О. Боржковським] / розмову вела М. Щерба // Ваше здоров'я. 2006. 25 серп. С. 12-13.

23. Хранителі творчої спадщини Руданського / Боржковський О., Юрчишина О. // Слово Просвіти. 2010. 13-19 трав. С.14.
24. Васильчук С., Махорін Г. Из роду священників, лікарів і поетів. Житомир, 2014. 22 с.
25. Великим, величним і вічним: поезія /упорядн. Голубенко П.М. Вінниця: Вінницька обл. друк., 2014. 32 с.
26. Віленський Ю. Доктор Боржковський із роду Руданських: слідами предків: [про те, як злилися два старовинних українських роди - Руданських і Боржковських] // День. 2010. 29 - 30 січ. С. 7.
27. Вінниця - місто послідовників М.І. Пирогова : монографія / [О. А. Юрчишина, Н. М. Кравчук, Л. В. Сухарева та ін. Наук. бібліотека ВНМУ ім. М. І. Пирогова]. Вінниця : Нова книга, 2020. 440 с.
28. Всміхається Руданському нове тисячоліття: твори лауреатів Всеукраїнської літературно-мистецької премії імені Степана Руданського / упоряд. Л. Куций, В. Рабенчук. Вінниця : Держ. картогр. фабрика, 2008. 288 с.
29. Герасименко В. До літературної спадщини 60-70 рр. // Записки іст.- філол. від. ВУАН. Київ, 1928. Кн. 19. С. 215 - 221.
30. Його. Степан Руданський. Життя і творчість. Київ: Наук. думка, 1985. 180 с.
31. Гопченко П. Полум'яний атеїст // Степанові Руданському. Одеса : Маяк, 1968. С. 147 - 148.
32. Дмитренко Ж. В. Нитки Аріадни: вибране. Вінниця : Меркюрі-Поділля, 2016. 224 с.
33. Дорош І. А. Село Хомутиці - демографічний зріз першої половини ХІХ ст. Родина священників Руданських: генеалогія роду // Подільська старовина: зб. наук. пр. / Вінницький краєзнавчий музей. Вінниця: Держ. картогр. фабрика, 2008. С. 149-170.
34. Кримський А., Левченко М. Знадоби для життєопису Степана Руданського (1833 -1873). Київ: Друкарня УАН, 1926. 244с.
35. Їх. Нові знадоби до життєопису Степана Руданського. Київ: Друкарня УАН, 1929. 88с.
36. Калинівщина літературна: антологія ХІХ - ХХ ст. / упорядк., біограф. довідка М. С. Гедз. Вінниця : Континент-ПРИМ, 2005. 184 с.
37. Катічева М. І. Тобі присвячую, земляче : 185-й річниці від дня народження С. В. Руданського. Калинівка : Калинівська друкарня, 2019. 68 с.
38. Киричок П. Степан Руданський і Крим: твори. Сімферополь, 2004. 48 с.
39. Козак В. С. Гукни ж, Україно! // Українське слово. 2020. 24 груд.; 2021. 23 січ.
40. Космеда Т. А., Осіпова Т. Ф., Піддубна Н. В. Степан Руданський: феномен моделювання "живого" мовлення українців: [монографія] / [за наук. ред. Т. А. Космеди]. Харків ; Познань ; Дрогобич : Коло, 2015. 312 с.
41. Креминский А. Я. Из неизданных стихов д-ра Руданского // Киевская старина. 1883. С. 471- 474.
42. Его. Руданский «Обманутый солдат» // Киевская старина. 1882. С. 556-557.

43. Лицар українського слова: до 170-річчя від дня народження С. В. Руданського (1834-1873) : бібліогр. покажч. /уклад. О. Юрчишина, фото О. Боржковського. Калинівка, 2003. 15 с.
44. Лікар Олексій Боржковський - нащадок славетного роду : біобібліогр. нарис до 80-річчя від дня народження / уклад. і відп. за вип. О. А. Юрчишина ; ред. Л. Є. Корнілова; авт. вступ. ст.: Ю. Г. Віленський, Р. І. Павленко, Т. А. Остапенко; Нац. наук. мед. б-ка України ; Наук. б-ка ВНМУ ім. М. І. Пирогова. Київ; Вінниця, 2014. 68 с.
45. Лотоцкий А. Крохи литературного наследия С.В. Руданского // Киевская старина. 1902. № 12. С. 147-155.
46. Лотоцкий И. А. Виннице - Браиловский женский монастырь и его святыни. Немиров: Типогр. Р.Б. Шерра, 1900. 62 с.
47. Лунає сміх над рідним краєм: бібліогр. покажч. / уклад. Колесник Н., Данилюк Н. Калинівка, 2008. 28 с.
48. Московська ікра. Сатиричний блокнот письменників Вінниччини / упоряд.: Куций Л., Рабенчук В. Вінниця: НІЛАН-ЛТ, 2016. 144 с.
49. Навічно в пам'яті народній: [історія створення музею Степана Руданського в с. Хомутичці на Вінниччині] // Прапор перемоги. 1996. 13 січ.
50. Народження минулого: невідома спадщина Юхима Сіцінського // Сіцінський Ю. Поділля під владою Литви: монографія / упоряд. Д. Ващук, М. Мошак. Кам'янець-Подільський, 2009. С. 5-6.
51. Павлівські витоки Степана Руданського // Прапор перемоги. 2016. 12 січ.
52. Пентюк Б.М. Павлівка. Витоки духовності. Вінниця: Твори, 2019. 250 с. (Серія: Моя Вінниччина; вип.41).
53. Його. З вірою в майбутнє: нарис церковної історії села Павлівки. Вінниця: ПП Едельвейс і К, 2017. 112 с.
54. Його. Шаргородський Свято-Миколаївський монастир. Сторінки історії та відродження. Вінниця: ПП Едельвейс і К, 2015. 162 с.
55. Його. Молитва в дідовому садку. Вінниця: Твори, 2020. 256 с. (Серія: Моя Вінниччина; вип.57).
56. Його. Перші священники Павлівки - предки поета Степана Руданського // Вінницький край. 2020. № 3 - 4. С. 72 - 80.
57. Подольские епархиальные ведомости. 1873. Ноябрь (№ 21). С. 311.
58. Подольский адрес – календар / сост. В. К. Гульдман. Каменец-Подольский, 1895. С. 246.
59. Полное собрание творений святителя Игнатия Брянчанинова. Москва: Паломник, 2000. Т. 1. 624 с.
60. Приходы и церкви Подольской епархии : науч. изд./ под ред. Е. Сецинского. Біла Церква : Вид. О. Пшонківський, 2009. 882 с.
61. Прокопчук В.С. Краєзнавство на Поділлі: історія і сучасність / В.С. Прокопчук; НАН України, Ін-т історії України, від. регіон. пробл. історії України, Всеукр. спілка краєзнавців. Київ : Рідний край, 1995. 203 с.
62. Його. В. Д. Отамановський - пам'яткоохоронець : [про упоряд. могили С.В. Руданського та увічнення його пам'яті в Ялті] // Подільська старовина: наук. зб. Вінниця, 1993. С. 31-33.

63. Його. Замовте слово за Руданського. Південний Буг.1993. Верес. (№2).
64. Романтичне Поділля : історії кохання / [В. М. Вінюкова, Г. Б. Ківільша, Г. О. Осетрова, С. О. Папєвська]. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2008. 72 с. (Серія: Бібліотека краєзнавця).
65. Степан Руданський. Твори. У 3 т. Київ: Наук. думка, 1972-73.
66. Сарахан М. Гідний нащадок роду Руданських // Вінницька газета. 2011. 10 черв. С. 8.
67. Його. Голос вічності, або про те, як Олексій Боржковський шукає, знаходить і доглядає могили своїх пращурів // 13 округ. 2017. 24 серп. С. 9.
68. Його. Дві вершини в житті отця Бориса // 13 округ. 2017. 21 верес. С. 8.
69. Свидницький А. П. Люборацькі: оповідання, нариси і ст. / упоряд. Раїса Мовчан. Київ: А.С.К., 2006. 640 с.
70. Славить серце пісню гордовиту, що Степан Руданський заповів // Прапор перемоги. 2021. 4 січ. С. 4.
71. Степан Руданський (1834-1873). Поет, лікар, громадянин / уклад. Р. Павленко, Ю. Віленський, О. Боржковський, О. Кірішева. Київ: Арістей, 2009. 172 с.
72. Степан Руданський у нових перекладах та ілюстраціях // Гумор та сатира. Зб. № 1 / укладач Потієнко А. Вінниця: Твори, 2019. 32 с.
73. Степан Руданський у нових перекладах та ілюстраціях // Гумор та сатира. Зб. № 2 / укладач Потієнко А. Вінниця: Твори, 2020. 32 с.
74. Степан Руданський у нових перекладах та ілюстраціях // Гумор та сатира. Зб. № 3 Пісні / укладач Потієнко А. Вінниця: Твори, 2020. 32 с.
75. Степан Руданський. Співомовки. Київ: Дніпро, 1988. 320 с.
76. Степан Руданський. Усі твори в одному томі / укладач Латник Г. Київ: Ірпінь: Перун, 2007. 520 с.
77. Степанові Руданському: [зб. худ. творів, нарисів, наук. пр.] / відп. ред. М. Потупейко. Одеса: Маяк, 1968. 260 с.
78. Степовик Д. Християнство Тараса Шевченка. Жовква: Місіонер, 2014. 392 с.
79. Твори Степана Руданського. Кам'янець - Подільський : Друк. Св.-Троїцького братства, 1911. Т.1. 456 с.
80. Трембіцький А. Релігійні мотиви українських «незрячих» мандрівних співців // Народна творчість та етнографія. 2007. № 6. С. 54 - 61.
81. Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. Вып. 9: Приходы и церкви Подольской епархии / под ред. Ефимия Сецинского. Каменец-Подольск, 1901. 1266 с.
82. У духовному зв'язку з рідним селом // Прапор перемоги. 2017. 16 черв.
83. У головній медичній книгозбірні України вшанували пам'ять лікаря та поета // Народний лікар України. 2011. № 3. С. 2.
84. Усміхаємося разом з пегасом / уклад. Потієнко А. Вінниця : Твори, 2020. 192 с.
85. Халєбський Павло (Булос Ібн аз Заїм аль Халябі). Україна- земля козаків: подорожний щоденник. Вінниця: Континент-Прим, 2005. 283 с.
86. Юрчишина О. А . Лірники - наші земляки // Прапор перемоги. 2000. 19 серп.

87. Її. На фестивалі української книжки у Феодосії // Літературна Україна. 2012. 23 верес. С. 1.
88. Її. Подолянин Степан Руданський. // Вінниччина медична: Під знаком Червоного Хреста: альманах. Вінниця : ПРАТ АРТ, 2013. 216 с.
89. Її. Степан Руданський на поштовій марці // Кримська світлиця. 2008. 3 жовт. С. 7.
90. Її. У Руданському пам'ятають Руданського : [про святкування 86-ї річниці з часу присвоєння селу імені поета і лікаря] // Кримська світлиця. 2008. 8 серп. С. 11.
91. Її. Ювілей поетового села // Сільські вісті. 2012. 20 верес.
92. Її. Ялтинський прихисток Степана Руданського: вшанування пам'яті С. Руданського на його могилі в Ялті) // Літературна Україна. 2001. 14 лип. С. 12.
93. Її. Духовна спадщина лікаря Боржковського // Журнал практичного лікаря. 2009. № 4. С. 46-47.
94. Її. На Вінниччину і в Крим до Руданського : [про вшанування пам'яті С. Руданського] // Молодь України. 2007. 1-7 лютого. С. 6.
95. «І я знов живий світ оглядую...». До 180-річчя від дня народження Степана Васильовича Руданського / Р. Павленко, Ю. Віленський, О. Кірішева, О. Юрчишина ; Нац. наук. мед. б-ка України. Київ: ВПОЛ, 2014. 224 с. : іл.
96. Народні пісні в записах Степана Руданського/ упорядн. Н.С. Шумада, З.І. Василенко. Київ: Музична Україна, 1972. 292 с.

Додатки

Основні дати життя і творчості Степана Руданського

6 січня 1834 року в селі Хомутиці на Вінниччині в родині священника Василя Руданського народився син Степан.

1841-1849 рр. - навчання в Шаргородському духовному училищі.

1849-1855 рр. - навчання в Подільській духовній семінарії.

1851 рік - написав першу баладу «Два трупи».

1852 рік - укладає збірку «Народные малороссийские песни, собранные в Подольской губернии С.В.Р.».

1855-1861 рр. - навчання в Петербурзькій медико-хірургічній академії, літературна діяльність, активна участь у гуртках, диспутах, створення трьох рукописних збірок «Співомовки козака Вінка Руданського».

1859 рік - створив понад 145 гуморесок.

1861 рік - осінь у Хомутицях.

20 жовтня 1861 року - приїзд у Ялту.

2 листопада 1861 року - початок роботи на посаді міського лікаря Ялти.

1861 рік - С. Руданський на громадських засадах став першим санітарним і ветеринарним лікарем Ялти та Ялтинського повіту.

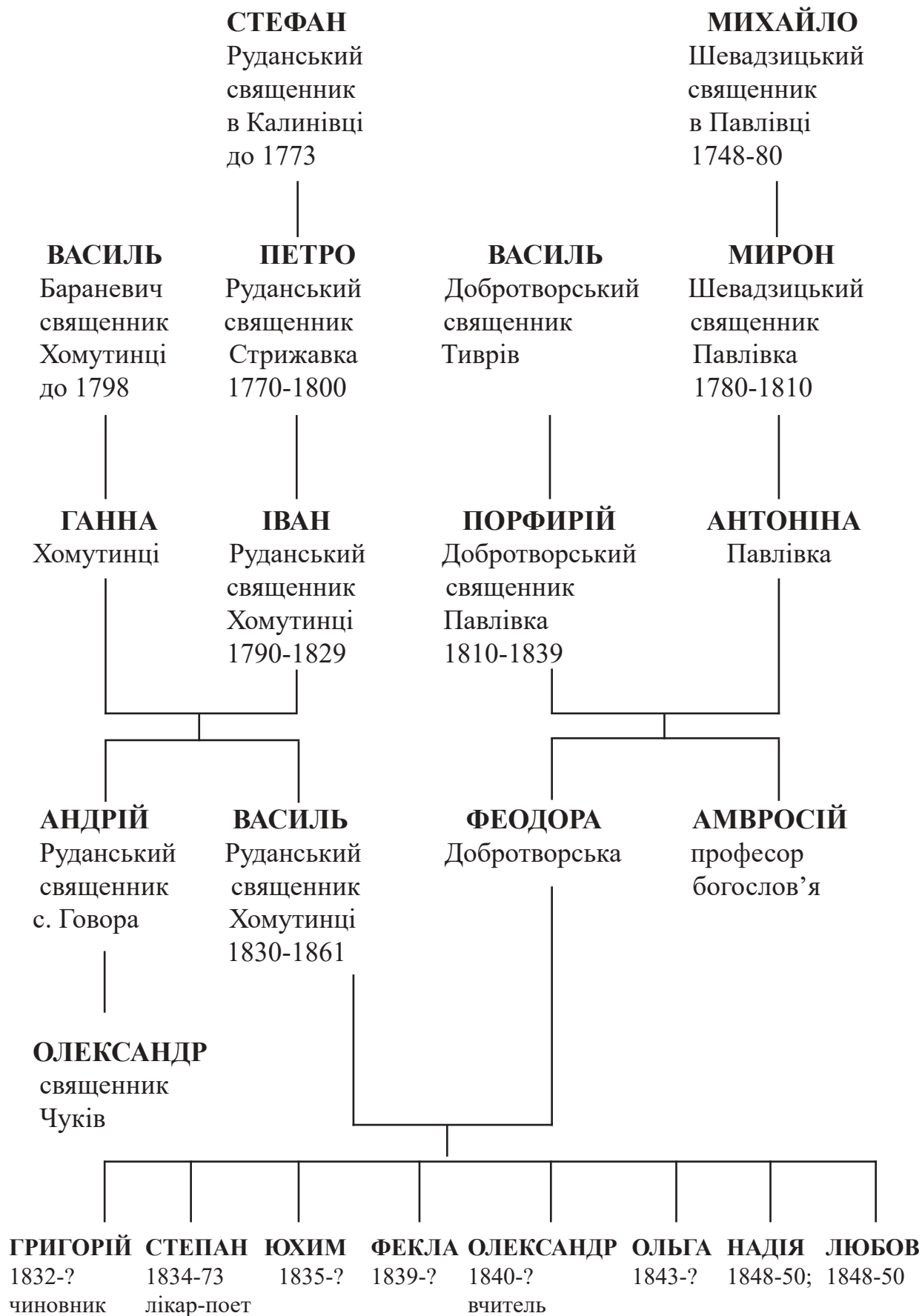
1863 рік - за ініціативи С. Руданського відкрита перша лікарня в Бахчисараї.

1861-1866 рр. - брав участь у зародженні санаторної справи на Південному березі Криму, створенні фельдшерських пунктів, відкритті першої медичної бібліотеки в Криму, першого метеорологічного пункту в Ялті. Працював лікарем у маєтках князя Воронцова, графів Гагаріних, Мордвинових. Безкоштовно передав земельну ділянку для спорудження міського фонтану.

1867 рік - обраний почесним мировим суддею Сімферопольсько-Ялтинської мирової округи.

3 травня 1873 року помер у Ялті на руках брата Григорія.

Дерево священницького роду Степана Руданського 1748-1873

Лавреати премії імені Степана Руданського

1994

Анатолій Гарматюк - письменник з Вінниці.

Володимир Рабенчук - автор сценарію, **Лариса Червона** - режисер,

Ігор Міхеєв - оператор (за документальний фільм про С. Руданського «Смерті першої не пригадую»).

1995

Анатолій Бортняк - поет з Вінниці.

Василь Кравчук — письменник з Хмельницької області.

Олександр Височанський — письменник з Вінницької області.

1996

Валентина Козак — поетеса з Вінниці.

Валентина Степаненко — поетеса з Вінниці.

Народний самодіяльний ансамбль Калинівського районного будинку культури «Кумасеньки», Вінницька область.

1997

Леонід Куций — поет з Вінниці.

Василь Петренко — художник-карикатурист із Вінниці.

Микола Шапошник — письменник з Черкаської області.

1998

Микола Білокопитов — поет із Запорізької області.

Віктор Мельник — письменник з Вінниці.

Чоловічий народний подільський квартет «Народні візерунки» (за концертну програму 1997 р. — «Пісні на слова С. Руданського», м. Калинівка Вінницької області.

1999

Василь Коряк — письменник з Вінниці.

Пилип Юрик — письменник із Запорізької області.

Сергій Алексеєв — радіожурналіст, літератор з Вінниці.

2003

Микола Сарахан — журналіст з Вінницької області.

Василь Демідас — начальник відділу культури та туризму Калинівської райдержадміністрації.

2004

Богдан Бастюк — письменник з Тернопільської області.

Петро Осадчук — письменник з Києва.

2005

Борис та Костянтин Хоменки — літератори-науковці з Вінниці.

Данило Кононенко — письменник з Автономної Республіки Крим.

2006

Петро Ребро — письменник із Запоріжжя.

Юлія Грош — директор музею С. Руданського у с. Хомутинці Калинівського району Вінницької області.

2007

Никанор Дубицький — письменник з Вінницької області.

2008

Володимир Красіленко — письменник з Вінниці.

2009

Євген Білоусов — дитячий письменник з Автономної Республіки Крим.

2010

Олексій Боржковський — правнучатий племінник С. Руданського, краєзнавець, дослідник життєвого шляху поета, пропагандист його творчості, м. Житомир.

2011

Святослав Максимчук — народний артист України, театральний актор, пропагандист творчості С. Руданського, м. Львів.

2012

Ганна Секрет — заслужений журналіст України, режисер і ведуча телепередач про свято сатири і гумору імені С. Руданського, м. Вінниця.

2013

Олег Черногуз — письменник з Києва за роман «Самогубець за покликанням» та п'єсу «За десять відсотків».

2014

Григорій Гайовий — письменник з Києва за книгу політичної сатири «Б'ю на сполох».

2015

Олексій Бойко — письменник з с. Пиків на Вінниччині за книгу сатири й гумору «Танці в кропиві».

2016

Оксана Мудрик — директорка Музею Степана Руданського у с. Хомутинець Калинівського району на Вінниччині за громадську та популяризаторську діяльність.

2017

Тетяна Космеда, Тетяна Осіпова, Наталія Піддубна — авторський колектив ХНПУ ім. Г. Сковороди за монографію «Степан Руданський: феномен моделювання „живого“ мовлення українців» (2015).

2018

Вадим Вітковський — письменник з Вінниці за книгу «УсмішеЧКи. Невигадані історії» (2018).

2019

Михайло Пасічник (Бердичів) – за двотомник політичної сатири «Двовійна» (I премія);

Юрій Береза (Рівне) - за книгу сатири і гумору «Що кому» (II премія);

Марія Катічева (Калинівка) – за збірку віршів «Тобі присвячую, земляче» (III премія).

2020

Микола Юрчишин (Київ) – за збірку гумористичних та сатиричних творів «Нічний прибулда»;

Олена Вітенко (Вінниця) – за книжки сатири і гумору «У своїй Європі» і «Всяко жнеться»;

Сергій Коваль (Київ) – за книгу «ПереВибране».

Відкритий лист

Міністру освіти і науки України

Повернемо в школу вивчення творів С. Руданського

"Наука" та "Повій, вітре, на Україну..."

Патріотичне виховання підростаючого покоління починається зі школи. До 2005р. у 8-му класі загальноосвітніх навчальних закладів, згідно з програмою української літератури, вивчались високохудожні, патріотичного спрямування твори класика української літератури, поета-гумориста С. Руданського "Наука", "Повій, вітре, на Україну..." та "Добре торгувалось".

У 2005 році з програми української літератури ці твори були вилучені і замінені соціально-побутовими "Пан і Іван в дорозі", "Гуменний", "Запорожці у короля", "Козак і король", "Свиня свинею". Вивчення творів Степана Руданського було перенесено з 8-го до 6-го класу.

Ми неодноразово звертались до Міністерства освіти і науки України, Верховної ради України, Кабінету міністрів України щодо повернення до шкільної програми вилучених творів. Наші звернення друкувались в газетах "Літературна Україна" №33 за 29 серпня 2013 р., "Кримська світлиця" №36 за 6 вересня 2013 р., "Кримська світлиця" №16 за 15.04.2016р. та №10 від 8.03.2019 р.– стаття "Повернемо Руданського в школу" та в книзі Анатолія Єфімова "Мій земляк Степан Руданський", Сімферополь 2013 р. с. 36-39.

З Міністерства освіти і науки України отримували відписки: "Ваші пропозиції у повному обсязі передані керівнику чинної програми з української літератури" (доктор філологічних наук, професор Р. В. Мовчан) та керівнику експертної робочої групи (доктор філологічних наук, професор О. В. Єременко) 22/V-2014 р., або "Під час укладання нової навчальної програми з української літератури ваша пропозиція буде розглядатися та по можливості враховуватись" 04.03.2019 р. №22-822.

Прошло 15 років, але нічого не змінилось, навіть зміст відписок. Не вивчаються в школі так необхідні для патріотичного виховання молоді вірші Степана Руданського «Наука», та "Повій, вітре, на Україну...". Видавець творів С. Руданського Олександр Лотоцький назвав ці вірші перлинами української поезії, а пісня "Повій, вітре, на Україну..." давно уже стала народною, входить до складу двадцяти найкращих пісень України, перекладена на 129 мов світу. Зараз в 6-му класі вивчають "Добре торгувалось" та "Запорожці у короля".

Шанобливе ставлення до рідної землі у підростаючого покоління виховується в школі зокрема у творах "Гей, бики", "Наука". Питання землі було і залишається актуальним і зараз. Свою землю треба любити і захищати.

Ми науковці, літератори, громадські діячі, нащадки Степана Руданського просимо Вашого сприяння щодо врахування наших пропозицій, повернення до програми української літератури творів Степана Руданського "Наука", "Повій, вітре, на Україну" та долучити "Гей, бики!", "Псалом 136".

Від 14 підписантів Олексій Боржковський правнучатий племінник С. Руданського, лавреат Всеукраїнської премії його імені

Від 01.12.2020

м. Житомир

СТЕПАН РУДАНСЬКИЙ
Поезії Степана Руданського з шкільної програми
до реформи 2005 р.:

Наука

Дочекався я
Свого святенька,
Виряджала в світ
Мене матінка.
Виряджала в світ
Мати рідная
І промовила
Мені, бідная:
«Нехай, сину мій,
Ми працюємо.
Нехай цілий вік
Ми горюємо;
Нехай сохну я,
Тато горбиться,
Ти на світ поглянь,
Що там робиться, –
Та не всі ж, як ми,
В землі риються, –
Може, є такі,
Що і миються;
Та не всі ж, як ми,
Димом куряться, –
Може, є такі,
Що й не журяться.
Коли найдеш їх,
Милий синочку,
Ти склони себе,
Як билиночку.
Ти склони себе,
Як билиночку,
Простели себе,
Як рядниночку.
Спина з похилу
Не іскорчиться,
Чоло з пороху
Не ізморщиться.
Спина з похилу
Не іскривиться, –
Зато ступить пан

Та й подивиться;
Зато ступить пан
На покірного
І прийме тебе,
Як добірного.
І в годиночку –
На драбиночку.
І підеш тоді,
Милий синочку,
І з панамі сам
Порівняєшся,
В сріблі-золоті
Закупаєшся.
В сріблі-золоті
Закупаєшся,
З полем батьковим
Розпрощаєшся!»
Але сталося
Друге святонько:
Виряджав у світ
Мене батенько.
Виряджав мене,
Путь показував,
Говорив мені
І приказував:
«Видиш, сину мій,
Як працюємо,
Видиш, сину мій,
Як горюємо.
Кожий на світі
На то родиться...
Не дивись на світ,
Що там робиться!
І на пчіл поглянь:
Є робучії,
Але й трутні є
Неминучії.
Так і на світі:
Ідні риються,

Другі потом їх
Тільки миються.
Будь ти проклятий,
Милий синочку,
Як пігнеш таким
Свою спиначку;
Як пігнеш таким
Свою спиначку,
Як простелишся
На рядничку.
І чоло тобі
Нехай зморщиться,
І хребет тобі
Нехай скорчиться!
Ти тікай від них,
Як від гадини,
Ти не жди від них

Перекладини;
Ти не жди від них
Перекладини,
Ти у світ іди
На оглядини.
Ти у світ іди,
Милий синочку,
Ти усе спізнай –
І билиночку.
Тоді з світом ти
Порівняєшся,
В добрі-розумі
Закупаєшся.
В добрі-розумі
Закупаєшся,
З полем батьковим
Привітаєшся!»

16 августа [1860].

Повій, вітре, на Україну

Повій, вітре, на Україну,
Де покинув я дівчину,
Де покинув чорні очі...
Повій, вітре, з полуночі!..

Як спить мила, не збудилась,
Ти нагадай, з ким любилась,
З ким любилась і кохалась
І кохати присягалась...

Між ярами там долина,
Там біленька хатина;
В тій хатині голубонька,
Голубонька — дівчинонька...

Як заб'ється їй серденько,
Як дівча зітхне тяженько,
Як заплачуть чорні очі,
Вертай, вітре, к полуночі!..

Повій, вітре, до схід сонця,
До схід сонця, край віконця;
Край віконця постіль біла,
Постіль біла, дівча мила.

А як мене позабула
Та нелюба пригорнула,
То розвійся край долини,
Не вертайся з України!..

Зупинися нишком-тишком
Над рум'яним, білим личком;
Над тим личком зупинися,
Чи спить мила — подивися.

Вітер віє, вітер віє,
Серце тужить, серце мліє,
Вітер віє, не вертає,
Серце з жалю завмирає.

24.07.1856

Добре торгувалось

Чи в Києві, чи в Полтаві,
Чи в самій столиці,
Ходив чумак з мазницею
Помежи крамниці.
І в крамницях, куди глянеш —
Сріблом-злотом сяє,
А йому то і байдуже:
Він дьогтю питає!
Реготять дурні кацапи;
А він тільки сплюне
Тай до другої крамниці,
Багатшої, суне.
В найбагатшій крамниці
Два купці сиділо,

І туди чумак заходить
З мазницею сміло:
„Добри-день вам, добрі люде!“
Та й зачав питати,
Чи нема у них принаймній
Дьогтю де продати.
— „Нету! нету!“ — купці кажуть
Тай, шельми, сміються:
„Здесь не дьоготь, только дурні
Адні прадаються!“
А чумак їм: „То нівроку-ж
Добре торгувалось,
Щойно два вас таких гарних
На продаж осталося.“

29.10.1857

Поезії Степана Руданського, включені до сучасних шкільних програмах:

Пан і Іван в дорозі

Ізійшли ся пан з Іваном,
По світі мандрують,
Разом їдять, розмовляють,
Разом і ночують.
На кожному через плечі
Висить по торбині,
Лиш пан таки у чемерці,
Іван у свитині.
Ідуть вони дорогою,
Стали ночувати,
Аж пан собі задумує
Хлопа ошукати...
Тай говорить до Івана:
„Знаєш що, Іване?
Годило ся б попоїсти!..“
— Та що-ж? їжмо, пане!..
„Але знаєш що, Іване?“

Починаймо з твої!
Як твоя буде порожня,
То тогді до мої!“
— Добре, пане! — Іван каже,
Зняв свою торбину,
На травиці зелененькій
Простелив свитину.
Попоїли таки добре:
Комара здушили...
Рано встали, до снідання
Торбину кінчили.
Прийшов вечір. Знов у полі
Стали ночувати.
Вже панові свою торбу
Треба починати...
Але пан собі ні слова,
На землі лягає,

Кладе торбу під голови,
Хлопа замовляє...
„Що би ти робив, Іване, —
Пан зачав питати:
Як би тобі довело ся
Таке поле мати?..“
— А що-ж, пане, я орав би,
Хлібом засівав би,
Та ходив би до Одесу,
Сіль і гроші мав би...
„А що я не так зробив би...
Пан почав казати:
Я казав би на сім полі
Місто збудувати...
Там би в мене стояв палац,
Там під ряд крамниці,
Там перекупки з булками,
А тут дві різниці...
От-тогді приходь, Іване,
В мене балювати!..“
— Ет, спасибі, Іван каже,
Лучше будем спати!..
Незабаром коло пана
Став Іван хропіти,
Незабаром коло нього
Став і пан сопіти.
Тільки що пан заснув добре,
Іван підійняв ся,
Та до панської торбини
І сам присотав ся...
То і курку, і печеню,
І кавалок кишки,
Все, що було у торбині,
Стеребив до кришки.
Пробудив ся пан раненько:
Пропаща година!
Хоче їсти сіромаха,
Та пуста торбина...
озбуджає він Івана
Та його й питає,
А Іван стиснув плечима
Тай відповідає:
-А що-ж, пане, та-ж ви вчора
Місто будували:
Тут стояло дві різниці,

Там булки стояли,
А по місті, звісне діло,
Собаки ходили...
То вони-ж то вашу торбу
Певне стеребили!
Посвистав пан по торбині,
Нічого діяти!..
„Вставай, каже, вже, Іване!
Підем мандрувати.“
Пішли вони, ідуть степом,
Тяженько зморились...
Аж на силу перед вечір
До села прибились.
Ідуть вони в коловорот,
Аж блукає гуска.
Іван гуску та в торбину:
Є вже і закуска...
Повернули в пусту хату,
Гуску спорядили...
Спорядили, як годить ся,
У піч посадили...
Але пан гадає знову
Хлопа ошукати,
Тай говорить: „Що ж, Іване!
Ми лягаймо спати!
Та кому із нас приснить ся
Красчая закуска,
То вже ціла тому завтра
Достається гуска!..“
— Та як спати, то і спати,
Нічого діяти! —
Постелив Іван свитину,
Тай лягає спати...
Серед ночі захропів пан;
Іван пробудив ся,
Із'їв собі цілу гуску,
Тай знов положив ся.
Рано будить пан Івана
Та давай казати:
Як то Бог його до себе
Просив балювати.
Та якії там потрави
Йому подавали,
Та як його всі святії
Їсти припрошали...

— Ані слова! — Іван каже:
Ваша правда, пане!
Я сам бачив, як ви їли
Якісь марципани...
Та дивлюсь, що не голодні,
Маєте закуску,
Тай сів собі коло печі
Тай стеребив гуску!..

„Чи то-ж правда? пан питає,
— Всю із'їв, Іване?“
— Та аби я так здоров був,
Як всю із'їв, пане!
Димом здимів пан голодний,
А Іван озвався:
— Хтів когось пан ошукати,
Тай сам ошукав ся!..

16.06.1858

Гуменний

Їздив дідич за границю,
Назад повертає, —
Та й до свого гуменного
Листи посилає,
Щоб гуменний на границю
Прибув і дав знати,
Що діється в нього дома,
Да і коло хати.
Прибуває і гуменний:
"А що там, Іване?"
А гуменний йому каже:
"Та все гаразд, пане.
Тільки ножик, що пан дали
Таляра за нього,
Поламався, сказати правду,
Ні з того ні з сього".
"Ну, зламався, так зламався,
Що то й споминати.
Певне, хлопці мали гратись
Та й його зламати?"
"Таки правда, ясний пане!
Хлопці ізламали,
Лиш не грались, а сивого
Коня білували".
"А з чого ж то сивий згинув?"
— "Пані хорували,

За лікарством як погнали,
Та й і підірвали".
"То і пані хорувала?
Ах, боже мій, боже!
Що ж? Здорова моя пані?
Говори, небоже".
"Помоліться, пане богу!
День лиш хорували,
А на другий від пожару
Богу й душу дали!"
"Од пожару?.. Що таке?.." —
"Просте, пане, діло:
Як зайнявся тік у пана,
То все погоріло!"
"Пані вмерла, все згоріло...
Будь здоров, Іване!.." —
"А ще ж панна ваша вдома,
Поверніться, пане!"
"Що ж там, голубе Іване!
Як там бідна дочка?" —
"А нічого, уповила
Хлопця, як линочка!"
Спом'янув тут бідний дідич
Чорта і чортицю,
Плюнув з лиха, сів на бричку:
"Рушай за границю!"

18.10.1857

Запорожці у короля

Приїхали запорожці,
Короля вітають,
Король просить їх сідати,
Козаки сідають.
Сидять собі. В них жупани
Все кармазинові,
І самі такі хоробрі,
Вуса прездорові.
Задивились на ті вуса
Ляхи-мосціпани.
«Що б їм, - кажуть, - дати їсти?
Даймо їм сметани!»
Поставили їм сметани,
Їсти припрошують,

Але наші запорожці
Разом відмовляють:
«Славная у вас сметана...
Тільки вибачайте,
А перше нам, запорожцям,
Щільник меду дайте!»
Дали й меду запорожцям...
Вони як поїли,
Так ті вуса прездорові
Вгору й завертіли.
Тоді й кажуть королеві:
«А що, ясний пане!
Нехай тепер запорожцям
Подають сметани!»

15.06.1858

Козак і король

Став багатий колись пан
Короля благати,
Щоб король йому зволив
Воєводство дати.
А король йому й сказав:
«Відгадай три штуки,
Відгадаєш – тоді на!
А як ні – на муки!
Перша штука: скільки зір
В небі серед літа?
Друга штука: покажи
Середину світа!
Третя штука: угадай,
Що думати буду?
І от тобі цілий рік
Для того розсуду!»
Відійшов багач назад
Та так йому нудно!
Не вгадати – так біда,
А вгадати – трудно!
Сидить, плаче, неборак.

Козак проїжджає...
«Чого плачете ви так?» –
Багача питає.
Той і каже, так і так!..
«Не журіться, діду!
Коли так, то я за вас
На відвіт поїду!»
І палицю в руки взяв,
Кожух одягнувся,
Чорні вуса підбілів,
В чоботи узувся.
І чимдуж до короля.
Король поглядає,
«А що, пане, скільки зір?» –
З міною питає.
А той поли ті підняв,
Чи як довелось:
– Стільки, – каже, – в небі зір
Скільки тут волосся.
Задумався сам король
Від сего відвіту.

«Ану, – каже, – покажи
Середину світу!»
А той палицю підняв,
Може, з піваршина,
Та в підлогу нею гуп:
– Отут середина!
Почухався наш король,
Ще раз поглядає.
«Що ж я думаю тепер?» –

Козака питає.
– Думаєте, що я пан!
«Або що за річ?»
– То ті річі, що не пан,
А козак із Січі!
Здивувався наш король,
Подарував тому,
А козака відіслав
В золоті додому!

23.06.1859

Свиня свинею

Несе мужик у ночовках
Додому свячене:
Яйця, паску, і ковбаси,
Й порося печене.
І порося, як підсвинок,
Та ще й з хроном в роті.
Несе, бідний, та й спіткнувся
У самім болоті.
І хибнулись нові ночви,
Затряслось свячене,
І в болото покотилось
Порося печене.
Глянув мужик на болото,
Посвистав до лиха,
Відвернувся, набік плюнув
Та й промовив стиха:

«Та свиня таки свинею!
Правду кажуть люди:
Святи її, хрести її –
Все свинею буде!»

8.02.1859

Поезії, які пропонуються до вивчення у сучасній школі:

Наука; Повій, вітре, на Вкраїну; До України

Гей, бики!

Та гей, бики! Чого ж ви стали?
Чи поле страшно заросло?
Чи лемеша іржа поїла?
Чи затупилось чересло?
Вперед, бики! бадилля зсохло,
Самі валяться будяки,
А чересло, леміш новії...
Чого ж ви стали? Гей, бики!
Та гей, бики! Ломіть бадилля,
Ломіть його, валіть на прах;
Нехай не буде того зілля
На наших батьківських полях!
А чересло моє ізліва,
Леміш із правої руки
Зітнуть і корінь того зілля, –
Чого ж ви стали? Гей, бики!

Та гей, бики! Зоремо поле,
Посієм яреє зерно,
А спаде дощик, незабаром
В землі пробудиться воно.
Пробудиться і на світ гляне,
І, як дівочії вінки,
Зазеленіють наші ниви, –
Чого ж ви стали? Гей, бики!
Та гей, бики! Зерно поспіє,
Обіллє золотом поля,
І потече ізнову медом
І молоком свята земля.
І все мине, що гірко було,
Настануть дивнії роки;
Чого ж ви стали, мої діти?
Пора настала! Гей, бики!

13.10.1859

Псалом 136

З-під неба рідного в неволю,
Над вавілонські береги,
Нас завели з Єрусалима
Тяжкіі наші вороги!
Тимпани, гуслі і цимбали
На вербах висіли чужих!
Ми гірко плакали, ридали –
Не було милості у них!
Вони на сльози не вважали,
Вони казали без жалю:
«Возьміте гуслі і цимбали,
Заграйте пісню нам свою!»
Та як нам грати, як співати
Про славу наших перших днів?
Ні!.. не дамо ми свої пісні
На сміх заклятих ворогів!..
Розбийтесь, гуслі дорогії!
Порвіться, струни, всі ураз,
Як я рукою на чужині
Доткнуся тільки-но до вас...
Ізсохни ти, руко лукава,
Як тії струни колихнеш,
Закаменій ти, мій язичку,
Як рідну пісню надпочнеш!..
А ти, кому ми так служили,
Твої коханії сини,
Поглянь, поглянь на нас із неба
І день нещасний спом'яни!
Ти спом'яни, як ворог тяжкий
Невинні душі побивав!
Як руйнував твою святиню
І над руїнами кричав:
«Копайте стіни Русалима!
Нівечте бога і людей!..
Женіть в неволю молодята!
І ріжте старців і дітей!..»
Щасливий будь, хто вам відплатить,
Хто й ваші діти розпів'є
І зо сміхом без серця, жалю
О перший камінь розіб'є.

21.03.1858

Борис Пентюк

З турботою про майбутнє

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Володимирська, 54, Київ-30, 01601, МСП.
E-mail: prez@nas.gov.ua. Факс: (044) 234-32-43
Телефон: канцелярія 234-51-67, 239-65-94; для довідок 239-66-66, 239-64-44
Для телеграм: Київ, Наука. ЕДРПОУ 00019270

129/760-15 06-05-20 21

Іа Ваш №

п. О.В. Боржковському

Шановний Олексію Васильовичу!

На виконання доручення Секретаріату Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 № 41-КО-016514/06-1 Національна академія наук України ознайомила з Вашим листом щодо відзначення 190-ї річниці від дня народження класика української літератури С.В. Руданського.

Науковці Академії готові підготувати та опублікувати факсимільне видання рукописних збірок поета: «Співомовки козака Вінка Руданського: Кн. 1» (1851 – 1857), «Співомовки козака Вінка Руданського: Кн. 2» (1857 – 1859), «Співомовки Вінка Руданського» (1859 – 1860) та інші оригінальні матеріали з архіву митця, а також підготувати повне зібрання творів та фольклорних записів С.В. Руданського в 6 томах.

Усі згадані заходи можуть бути здійснені лише за умови додаткового фінансування з Державного бюджету України.

Фахівці НАН України також повідомляють про готовність взяти участь в онлайн-конференції, присвяченій життю і творчості С.В. Руданського.

З повагою –

Віцепрезидент
Національної академії наук України
академік НАН України

С.І. Пирожков

Борис Пентюк

Літературно-документальне видання

СТЕПАН РУДАНСЬКИЙ:
СТОРІНКИ ДУХОВНОСТІ

Віддруковано з оригіналів замовника.
Видавець: ТОВ « Торговий дім « Альфа і Омега».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 6314

Підписано до друку 24.01.2022 р.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 64x90/32. Ум.-друк. арк. 6,25
Гарнітура Times New Roman
Друк офсетний. Наклад 100 прим. Зам. 8
Друк : ПП Балюк І.Б.
21018, м. Вінниця, вул. Р. Скалецького, 15
Тел./факс: (0432) 52-08-02
e-mail: balyk2@ukr.net